

STUDIA
UNIVERSITATIS BABEŞ-BOLYAI

SERIES SOCIOLOGIA

1972

C L U J

REDACTOR ȘEF: Prof. ȘT. PASCU, membru corespondent al Academiei

**REDACTORI ȘEFI ADJUNCȚI: Acad. prof. ȘT. PÉTERFI, prof. GH. MARCU,
prof. A. NEGUCIOIU**

**COMITETUL DE REDACȚIE AL SERIEI SOCIOLOGIE: Prof. N. KALLÓS (redactor
responsabil), conf. I. ALUAȘ, conf. A. MIHU, conf. A. ROTH, conf. G. TOMUȚA
(secretar de redacție)**

STUDIA

UNIVERSITATIS BABEȘ-BOLYAI

SERIES SOCIOLOGIA

Redacția: CLUJ, str. M. Kogălniceanu, 1 • Telefon: 134 50

SUMAR – СОДЕРЖАНИЕ – CONTENTS – SOMMAIRE

N. KALLÓS, Existență socialistă – conștiință socialistă • Социалистическое бытие – социалистическое сознание • Socialist Existence – Socialist Conscience	3
Mobilitate socială – Общественная подвижность – Social Mobility – Mobilité sociale	
G. SZTRANYICZKI, Clasa muncitoare ca producător și proprietar • Рабочий класс как производитель и владелец • The Working Class as Producer and Proprietor	9
M. OLAH, Aspecte ale apropierii dintre sat și oraș • Аспекты приближения между деревней и городом • Aspects du rapprochement entre village et ville . . .	19
GH. CORDOȘ, A. NEGRU, Aspecte privind organizarea și remunerarea muncii în C.A.P. • Аспекты организации и оплаты труда в сельскохозяйственных производственных кооперативах • Aspects de l'organisation et de la rémunération du travail dans les C.A.P.	31
M. DEMETER, GH. CORDOȘ, L. IRIMIE, Tendințe migratorii în mediul rural. Studiu comparativ • Миграционные тенденции в сельской среде. Сравнительное исследование • Tendances migratoires dans le milieu rural. Étude comparative	39
Sociologia educației – Социология воспитания – Sociology of Education – Sociologie de l'éducation	
ȘT. PASCU, Pentru o sociologie educațională • За социологию воспитания • Pour une sociologie éducationnelle.	47
D. SALADE, Cercetarea interdisciplinară în orientarea școlară și profesională • Междисциплинарное исследование в школьной и профессиональной ориентации • La recherche inter-disciplinaire dans l'orientation scolaire et professionnelle . .	65
Din istoria gândirii sociale – Из истории общественной мысли – From the History of Social Thinking – Chapitres de l'histoire de la pensée sociale	
A. MIHU, Morgan și <i>Ancient Society</i> • Морган и <i>Ancient Society</i> • Morgan and the <i>Ancient Society</i>	73

I. CHIȘU, Cu privire la modelul economic — social — politic al neoliberalismului românesc ● Относительно экономико-социально-политической модели румынского неоллиберализма ● Sur le modèle économique, social et politique du néo-libéralisme roumain	81
Opinii și discuții — Взгляды и дискуссии — Opinions and Discussions — Opinions et discussions	
A. ROTH, Empirie și teorie în sociologia contemporană ● Эмпирия и теория в современной социологии ● Empiry and Theory in Contemporary Sociology	93
S. KRAUSZ, Controverse sociologice în problema tehnocrației ● Социологические споры по вопросу технократии ● Sociologic Controversies concerning Technocracy	105
In memoriam	
Eugeniu Sperantia (A. MIHU)	117
Venczel József (N. KALLÓS, I. ALUAȘ)	118
Note de lectură și recenzii — Рецензии — Reviews and Books — Livres et revues lus	
La apariția revistei „Viitorul social” (COLEGIUL DE REDACȚIE)	119
Operă și biografie (I. ALUAȘ)	119
Notații despre un eșantion de sociologie franceză (A. MIHU)	122
A. Mihu, Abe-ul investigației sociologice (G. M. MARICA)	125
Pagini de publicistică militantă (A.R.)	127
Două lucrări valoroase despre națiune (GY. NAGY)	128
Cercetarea sociologică și activitatea de partid (T. ROTARIU)	130
Tineretul și mass-media (A. NEMÉNYI)	132
Probleme de sociologie a educației și învățămîntului (G. TOMUȚA)	134
M. Merfea, Conștiința socialistă a țărănimii cooperatiste (P. ILUȚ)	134
Opinia publică (S. MARICA)	137
Revista maghiară de sociologie (I. ALUAȘ)	139
O valoroasă lucrare despre stratificarea societății socialiste (L. IRIMIE)	140
Optimizarea selecției și pregătirii sportive (G. TOMUȚA)	143

EXISTENȚĂ SOCIALISTĂ — CONȘTIINȚĂ SOCIALISTĂ

NICOLAE KALLÓS

Documentele din iulie-noiembrie 1971 ale Partidului Comunist Român au așezat în centrul atenției opiniei publice din țara noastră complexa și, pentru dezvoltarea ulterioară a societății noastre, deosebit de importanta problematică a dinamicii conștiinței socialiste. Intensificarea eforturilor în vederea impulsivării dezvoltării conștiinței socialiste a celor ce muncesc, a tuturor compartimentelor vieții spirituale, impune și gândirii teoretice o accentuată preocupare privind aceste probleme.

Problemele fundamentale ale filozofiei sociale sau ale concepției de ansamblu asupra societății pot fi abordate din mai multe unghiuri de vedere. Una dintre aceste modalități de abordare, pe care am putea-o numi metafizică (nu în sensul „antidialectic“ al termenului) este formularea unor întrebări de acest gen: Ce este libertatea? Ce este conștiința? Ce este factorul subiectiv? etc. Răspunsurile date la asemenea întrebări sînt determinate, în ultimă instanță, de esența și de ansamblul sistemului filozofic sau sociologic care le formulează, deosebirile de poziții ce se manifestă în diversele răspunsuri distingîndu-se prin aceeași ireductibilitate ca și deosebirile de fond dintre sistemele respective de gândire. Sub acest aspect, la nivelul generalizării maxime, răspunsurile la întrebările susmenționate se schimbă, se dezvoltă relativ încet. Este nevoie de acumularea unei îndelungate experiențe istorice pentru a completa cu ceva esențial, bunăoară, răspunsurile date de clasicii marxismului la întrebările: ce este libertatea?, ce este conștiința?, etc. Nevoile practicii sociale, ale acțiunii reclamă ca acest mod de abordare să fie întregit cu unul operațional, adevărată punte de legătură între teoria de maximă generalitate și practica socială. Sprijinindu-se pe tezele și principiile teoretice, abordarea operațională va urmări, în problemele respective, obținerea unor răspunsuri la întrebări de acest gen: cum se poate și cum trebuie acționat în virtutea libertății, cum trebuie să ne folosim aici și acum de libertatea noastră, cum trebuie ea realizată, dezvoltată, desăvîrșită, cum se manifestă factorul subiectiv în condițiile concrete ale societății noastre, ale etapei actuale de dezvoltare, ce sarcini ne revin în acest sens, etc.

Documentele din iulie-noiembrie 1971 ale partidului nostru reprezintă tocmai un astfel de răspuns operațional al comuniștilor din România la întrebarea: ce este societatea socialistă multilateral dezvoltată și cum trebuie ea făurită.

În concepția Partidului Comunist Român, dezvoltarea conștiinței socialiste nu este un produs derivat, complementar al făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate, ci reprezintă o componentă majoră a acestui proces; conștiința socialistă ridicată la treapta corespunzătoare de dezvoltare reprezintă o latură esențială, organică a structurii acestei societăți. După cum arată tovarășul Nicolae Ceaușescu, însuși conceptul de societate socialistă multilateral dezvoltată exprimă faptul că programul partidului are în vedere nu numai sferile economice și politice ale existenței socialiste, dar și sferile vieții spirituale, ale valorilor culturale, ale fizionomiei morale, spirituale a oamenilor muncii, într-un cuvânt și sferile conștiinței sociale socialiste.

Ține de esența concepției materialiste asupra societății și istoriei recunoașterea faptului că existența socială și conștiința socială formează două laturi ale realității sociale, că prima o determină pe cea din urmă, care, la rândul ei, exercită o influență puternică asupra existenței sociale. Această corelație genetică și de determinare nu învolvă totodată și o apreciere valorică; nu este vorba de faptul că existența socială ar fi mai importantă, mai valoroasă decât conștiința socială, că ar juca un rol mai important în viața socială etc. Este vorba doar de un *alt* rol, de o funcție de altă natură. Cu atât mai mult ni se pare evidentă această constatare în ce privește societatea socialistă, cunoscut fiind faptul că ea este rodul activității *conștiente* a celor ce muncesc, societate în care rolul factorului subiectiv crește imens.

În activitatea sa vastă și multilaterală îndreptată spre dezvoltarea conștiinței socialiste a celor ce muncesc, Partidul Comunist Român ține cont de acea teză marxist-leninistă conform căreia în proporții de masă conștiința socialistă se poate forma doar în procesul revoluționar de transformare socialistă și comunistă a societății. Se știe că, încă acum mai bine de jumătate de secol, Lenin combătea acea poziție oportunistă, moralizatoare care pune sub semnul întrebării necesitatea revoluției socialiste invocând nivelul cultural scăzut al maselor. Era vorba aici de un cerc vicios: fără un înalt grad de conștiință, fără maturizarea factorului subiectiv revoluția socialistă nu poate fi concepută, pe de altă parte fără revoluția socialistă nu este posibilă ridicarea maselor spre culmile culturii și științei. Încă în tezele sale asupra lui Feuerbach Marx arăta că asemenea cercuri vicioase pot fi străpuse doar prin praxisul revoluționar; fidel acestui principiu funciar al marxismului, în discuțiile cu privire la nivelul de conștiință a maselor, Lenin a pus în prim plan praxisul revoluționar. Lenin a dovedit că revoluția socialistă poate să aibă loc și să învingă și în condițiile în care gradul înalt de conștiință este apanajul doar a avangărzii politice a maselor muncitorești și că tocmai prin antrenarea lor în procesul revoluționar masele își vor însuși conștiința înaintată, revoluția fiind necesară și pentru formarea în pro-

portii de masă a conștiinței socialiste. Tocmai în acest sens scriau Marx și Engels, în *Ideologia germană*: „atît generarea în masă a acestei conștiințe comuniste cît și înfăptuirea cauzei însăși presupun o schimbare în masă a oamenilor, care nu poate avea loc decît în cadrul unei mișcări practice, în cadrul unei *revoluții*; revoluția este deci necesară nu numai pentru că clasa *dominantă* nu poate fi răsturnată în nici un alt mod, ci și pentru că numai în cursul unei revoluții clasa care *răstoarnă* ordinea existentă poate să se descotorosească de întregul putregai vechi și să devină capabilă să creeze temeliiile unei societății noi”¹.

Din această corelație organică dintre practica revoluționară și conștiința revoluționară rezultă că activitatea partidului comunist de formare și dezvoltare a conștiinței socialiste a maselor nu este pur și simplu o activitate de luminare a maselor, de propagare a unor cunoștințe politice, ideologice. Mai precis: activitatea iluministă, de propagandă, singură, nu este suficientă; o caracteristică esențială a formării conștiinței socialiste a celor ce muncesc constă în aceea că acest proces are loc în focul practicii politice, al operei de transformare revoluționară a societății. În focul luptei de clasă, al revoluției socialiste, al procesului de construire, și de desăvîrșire a noii societăți socialiste, masele muncitoare cîștigă o experiență socială *proprie*, fără de care formarea conștiinței avansate este de neconceput. Importanța practicii sociale socialiste pentru dezvoltarea conștiinței sociale socialiste a fost cu tărie subliniată la Congresul al X-lea al partidului: „Ținînd seama de faptul că modul de gîndire al oamenilor este determinat în mare măsură de condițiile lor de viață și de muncă, de nivelul forțelor de producție și de caracterul relațiilor de producție ale societății, este evident că preocuparea pentru bunul mers al economiei, pentru progresul material al țării și perfecționarea organizării sociale constituie parte integrantă a întregii activități de formare a conștiinței socialiste a maselor”². Este vorba aici de o abordare științifică, marxist-leninistă a problemei dezvoltării conștiinței socialiste.

În virtutea aceluiași mod de abordare se impune însă și recunoașterea faptului că fără ridicarea pe o treaptă superioară a nivelului de conștiință socialistă nu este posibilă realizarea sarcinilor elaborate de partid de construire a societății socialiste multilateral dezvoltate. Teoria pătrunzînd în mase devine o forță materială — afirmă una din tezele principale ale filozofiei sociale marxiste; în condițiile socialismului, forța conducătoare a societății trebuie să țină cont de multiple și largi implicații ale acestei teze.

Derivă de aici, printre altele, inacceptabilitatea spontaneității; nu ne putem așeza pe o poziție de expectativă, nu se poate aștepta dezvoltarea spontană a conștiinței socialiste în urma dezvoltării existenței sociale,

¹ K. Marx — F. Engels, *Opere*, vol. 3, Editura politică, București, 1958, p. 71.

² Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 4, Editura politică, București, 1970, p. 320—321.

a practicii revoluționare. În nici un domeniu, și cu atât mai puțin în domeniul dezvoltării conștiinței, socialismul nu se poate resemna cu dezvoltarea spontană. Tocmai praxisul construirii societății socialiste multilaterale dezvoltate reclamă cu necesitate dezvoltarea conștiinței socialiste a celor ce muncesc.

Programul de dezvoltare a conștiinței socialiste elaborat de documentele din iulie și noiembrie 1971 ale Partidului Comunist Român se distinge prin caracterul său unitar și atotcuprinzător. Această caracteristică a programului elaborat de partid rezultă din concepția marxist-leninistă conform căreia conștiința socială este determinată, modelată de existența socială, de viața socială în *totalitatea* ei; cu alte cuvinte, dezvoltarea conștiinței sociale nu poate să se rezume la un anumit domeniu, ea nu poate fi opera exclusivă a unui detașament „specializat“ în dezvoltarea conștiinței. Conștiința membrilor societății socialiste trebuie să fie expusă unor influențe *convergente*; colectivitatea de la locul de muncă, familia, școala, literatura, arta, „mass media“, viața publică și opinia publică, toți factorii materiali și spirituali atât din domeniul macro- cit și din cel al microstructurii sociale trebuie să acționeze sincron în modelarea conștiinței socialiste a oamenilor. Membrii societății socialiste trebuie să fie conștienți de faptul că de ei depinde afirmarea din plin în viața socială, în toate sferile practicii sociale a principiilor umanismului socialist, a echității socialiste; pe de altă parte este evident faptul că afirmarea acestor principii în realitatea socială este de maximă importanță pentru dezvoltarea mai departe a conștiinței sociale socialiste, deoarece lipsa de concordanță între ideal și real, între vorbe și fapte, alimentează impostura și demagogia.

Se ridică — în această ordine de idei — problema rămînerii în urmă a conștiinței sociale în raport cu existența socială, problemă abordată și ea în mod creator de amintitele documente de partid.

Ceea ce, în mod curent, este desemnat prin expresia „rămîneria în urmă a conștiinței sociale“, este de fapt un fenomen deosebit de complex, cu numeroase fațete. Expresia este folosită și în cazul persistenței în conștiință a unor elemente ale ideologiei, concepției, mentalității burgheze și mic-burgheze, elemente care fie sînt rămășițe ale trecutului, fie pătrund pe diverse căi din afară. Ea este apoi folosită în cazul persistenței unor vederi care sub aspectul originii și poziției lor de clasă nu sînt străine, dar care, neaflîndu-se la nivelul sarcinilor de azi, și-au trăit traiul, s-au învechit. Ea denotă apoi faptul că realitatea socială este mai complexă, mai multilaterală, mai bogată decît reflectarea ei, oricît de adecvată ar fi aceasta.

În ce privește primul caz amintit, Partidul Comunist Român manifestă o atitudine combativă, mobilizînd pe toți lucrătorii din domeniul ideologiei, educației, pe toți oamenii muncii, la combaterea hotărîtă a tuturor acestor manifestări, oriunde apar ele. În ce privesc celelalte aspecte ale „rămînerii în urmă“, nu trebuie uitat faptul că superioritatea ideologiei marxist-leniniste față de alte ideologii constă, printre altele, tocmai în capacitatea ei de a o lua înaintea dezvoltării reale, de previziune știin-

țifică, de a ține cont de complexitatea realității, de pluralitatea posibilităților de dezvoltare, confruntându-se, la fiecare pas, cu realitatea schimbătoare, îmbogățindu-se și dezvoltându-se mereu în urma acestor confruntări.

Cu atât mai mult, în condițiile societății socialiste, ale dominației ideologiei socialiste, rămânerea în urmă a conștiinței sociale față de existența socială nu trebuie privită ca o fatalitate. Una din ideile centrale ale lucrărilor și documentelor plenarei din 3—5 noiembrie 1971 este tocmai recunoașterea faptului că se poate și trebuie făcut totul pentru ca nivelul conștiinței socialiste să se ridice la nivelul sarcinilor impuse de construirea societății socialiste multilateral dezvoltate. Mai mult chiar, în concepția partidului nostru, substanța intimă a conștiinței socialiste, ideologia marxist-leninistă poate și trebuie, în virtutea creativității sale, a capacității sale de a scurta căile și perspectivele dezvoltării, să premergească realității. „A fi cu adevărat marxist-leninist — a spus tovarășul Nicolae Ceaușescu la plenara din 3—5 noiembrie 1971 — înseamnă a fi un explorator îndrăzneț și experimentat al drumului nou pe care îl deschide omnirii socialismul și comunismul, un cutezător vizionar al zilei de mâine pornind de la realitățile și cerințele arzătoare ale zilei de azi, precum și de la concluziile, generalizate pe plan teoretic, ale experienței de ieri și de azi”³.

Științelor sociale, printre care și cele sociologice, pătrunse de ideologia marxist-leninistă, le revine un rol important în generalizarea experienței sociale și în explorarea, pe această bază, a direcțiilor și căilor de dezvoltare a societății socialiste. Sub îndrumarea nemijlocită a partidului, științele sociologice din țara noastră își sporesc continuu contribuția la o temeinică cunoaștere de către factorii de decizie a faptelor, datelor, situațiilor, proceselor și tendințelor din realitatea socială, sugerând variante de soluții pe care factorii de decizie să le poată utiliza. „Numai atunci când oamenii vor dirija în mod conștient procesele sociale și vor obține efectele voite de ei — se va putea vorbi cu adevărat de trecerea la comunism”⁴ — a spus tovarășul Nicolae Ceaușescu. Este cuprinsă în această aserțiune și formularea adâncă a menirii științelor sociale marxist-leniniste, care trebuie să slujească, în măsură mereu crescândă, dirijarea conștientă a proceselor sociale.

СОЦИАЛИСТИЧЕСКОЕ БЫТИЕ — СОЦИАЛИСТИЧЕСКОЕ СОЗНАНИЕ

(Р е з ю м е)

Автор статьи занимается некоторыми вопросами развития общественного социалистического сознания в свете документов РКП, изданных в июле-ноябре 1971 г.

Подчеркивая растущую роль общественного сознания в условиях строительства разносторонне развитого социалистического общества, автор выявляет значение общест-

³ *Plenara Comitetului Central al Partidului Comunist Român, 3—5 noiembrie 1971*. Editura politică, București, 1971, p. 36—37.

⁴ *Op. cit.*, p. 21.

венной практики, во всех её размерах, в развитии общественного сознания, показывает сознательный характер этого процесса и подчёркивает необходимость совместных и целеустремлённых усилий со стороны всех факторов социалистического общества для развития сознания трудящихся.

SOCIALIST EXISTENCE — SOCIALIST CONSCIENCE

(S u m m a r y)

Some problems concerning the development of the socialist conscience in the light of the documents of the Romanian Communist Party from July-November 1971 are dealt with in the paper.

Pointing out the increasing role of the social conscience in the conditions of building up the socialist society multilaterally developed the author emphasizes the importance of social practice, in all its dimensions, for the development of the social conscience. The conscious character of this process is demonstrated as well as the necessity of conjugate and converging efforts of all the elements of the socialist society in order to develop the conscience of the working people.

MOBILITATE SOCIALĂ

CLASA MUNCITOARE CA PRODUCĂTOR ȘI PROPRIETAR

GAVRIL SZTRANYICZKI

Punind capăt sciziunii de esență dintre muncă și proprietate, socialismul înfăptuiește unitatea dintre producător și proprietar prin calitatea clasei muncitoare de clasă conducătoare a întregii societăți, ceea ce va însemna realizarea coincidenței dintre latura economică și cea politică a activității sociale. „Faptul că munca este proprietara condițiilor de producție — sublinia Marx — înseamnă, așadar, că acestea aparțin muncitorilor socializați și ei produc ca atari, subsumându-și propria lor producție ca producție socializată”¹.

Calitatea de producător și proprietar a clasei muncitoare exprimă în mod concentrat esența distinctivă a orînduirii socialiste, a relațiilor sociale de producție determinate de proprietatea obștească asupra mijloacelor de producție. Relevînd diferența calitativă dintre situația clasei muncitoare în capitalism și în condițiile orînduirii noastre socialiste, secretarul general al partidului nostru arăta: „... Oamenii muncii din România au o calitate dublă — aceea de producători și, în același timp, de proprietari ai mijloacelor de producție, ai avuției naționale... Tocmai aceasta deosebește situația clasei muncitoare din România de cea a clasei muncitoare din țările capitaliste”². Așa cum se subliniază în documentele cele mai recente ale partidului, cercetarea particularităților de manifestare a ambelor calități, în corelația lor reciprocă, constituie azi o sarcină de cea mai mare actualitate pentru științele sociale.

Cele două calități — de producător și de proprietar — se află într-o unitate indisolubilă, în dublu sens. Pe de o parte profilul de producător

¹ Karl Marx, *Teorii asupra plusvalorii* (în limba maghiară), partea III. Kossuth Kiadó, 1963, p. 477.

² Nicolae Ceaușescu, *Cuvîntare la Congresul Uniunii Generale a Sindicatelor din România*, 23. III. 1971, E.P., București, 1971, p. 18.

al clasei noastre muncitoare, așa cum se prezintă el azi, s-a conturat și cristalizat pe temelia calității sale de proprietar, acesta fiind factorul determinant al dezvoltării în continuare, în sens multilateral, a acestui profil. Pe de altă parte, amplificarea și maturizarea notelor caracteristice ale profilului de producător al clasei muncitoare creează, la rîndul ei, premisele necesare pentru ridicarea pe o treaptă mereu mai înaltă a calității sale de proprietar. În acest sens caracterizarea relativ separată a profilului de producător — impusă de cerințe metodologice ale examinării — înseamnă, în același timp, în mod direct sau indirect și evidențierea unor note specifice ale calității de proprietar a clasei noastre muncitoare în condițiile socialismului.

Caracterul tot mai social al muncii nu reprezintă doar un produs accesoriu, secundar al modernizării mijloacelor de producție, ci el exprimă tendința obiectivă, fundamentală a producției moderne, tendință care schițează contururile direcției necesare a dezvoltării istorice sub forma înrolării în rîndurile clasei muncitoare a noi și noi detașamente, sub forma extinderii tot mai accentuate a granițelor ei de clasă. Politica neabătută de industrializare a partidului nostru are la bază tocmai recunoașterea și promovarea științifică a acestei tendințe obiective. Rezultatul este, fără îndoială, deosebit de concludent, întrucît între 1950—1970 numărul muncitorilor s-a triplat, ponderea lor în totalul populației active ridicîndu-se de la circa 14% la circa 42%. Această puternică sporire a rîndurilor clasei muncitoare a dus la o schimbare a ponderii muncitorilor în totalul salariaților de la 57,6% în 1950 la peste 75,2% în anul 1970. Însuși faptul că în același interval de două decenii forța de muncă ocupată în agricultură a scăzut de la 74,1% la 49,1% pune în lumină în mod pregnant tendința dezvoltării clasei noastre muncitoare³.

Ar fi o simplificare să apreciem creșterea numerică a clasei noastre muncitoare doar ca un fenomen pur cantitativ. În realitate, au loc procese de structurare și grupare foarte semnificative, consemnate chiar și prin faptul că, de exemplu, circa 7% din totalul muncitorilor existenți în 1968 au devenit muncitori în acel an. Tendința obiectivă prin care se formează trăsăturile proprii ale profilului de producător și proprietar al clasei noastre muncitoare se înfăptuiește sub semnul și pe baza unei diversificări tot mai pronunțate a structurii ei interne. Din punct de vedere sociologic cercetarea și detectarea tendințelor obiective de diversificare structurală a clasei muncitoare este indispensabilă nu numai pentru a cunoaște concret profilul actual al clasei, dar și pentru a putea dirija conștient și planificat dezvoltarea ei în continuare, îndeosebi pentru a putea realiza o concordanță cît mai deplină între aceste tendințe și imperativele fundamentale ale edificării societății socialiste multilateral dezvoltate.

³ Datele privind creșterea numerică a clasei noastre muncitoare, structura ei socio-profesională și de statut social au fost culese, în parte, din *Anuarul Statistic al R.S.R.*, în parte, din materialele pe aceeași temă publicate în vol. *Structura socială a României Socialiste*, E.P. București, 1971, precum și în revistele „Lupta de clasă”, nr. 9, „Probleme economice”, nr. 9, „Analele de istorie”, nr. 5/1971, etc.

Unitatea clasei muncitoare, ca atribut definitoriu al calității ei de producător colectiv socialist, nu trebuie concepută în sensul unei uniformități. Dimpotrivă, această unitate presupune o structură diversificată atât în sens orizontal, adică socio-profesional, cât și în sens vertical, adică de statut social⁴.

Sub aspect socio-profesional schimbările cele mai semnificative se referă la formarea și creșterea substanțială a ponderii detașamentelor celor mai înaintate ale muncitorimii. A avut și are o mare importanță pentru dezvoltarea socialistă a țării noastre faptul că detașamentele principale ale clasei muncitoare au fost și sînt legate de forma cea mai înaltă a producției — industria. Referindu-ne la cifrele anului 1970, putem arăta că ponderea muncitorilor din industrie reprezenta 47,3% din totalul muncitorilor pe întreaga economie națională⁵. Ceea ce se cuvine însă a fi subliniat și mai mult sînt mutațiile care au avut loc în sînul muncitorimii din industrie. În primul rînd, datorită orientării ferme spre dezvoltarea prioritară a industriei grele și, în special, a ramurilor hotărîtoare pentru înzestrarea tehnică a economiei, construcțiile de mașini și prelucrarea metalelor, metalurgia, chimia, energia electrică, — principala parte a clasei muncitoare este azi legată de aceste ramuri ale industriei, caracterizate printr-un grad ridicat de tehnicitate. Putem consemna în acest fel două direcții de deplasare semnificative în structura socio-profesională a muncitorimii industriale.

Pe de o parte, se evidențiază clar o deplasare de pondere de la muncitorimea ocupată în ramurile de industrie ușoară spre cea ocupată în ramurile industriei grele. Este semnificativ că în perioada 1950—1970 peste 48% din creșterea numărului de muncitori a revenit tocmai celor patru ramuri amintite. Amploarea acestei deplasări se va contura și mai pregnant, dacă vom face o comparație între ritmul de sporire a numărului muncitorilor pe ansamblul industriei și la nivelul acestor ramuri, luate în parte. Astfel, dacă pe ansamblul întregii industrii, între 1950 și 1970, numărul muncitorilor a crescut de 2,8 ori, în industria chimică această creștere era de 7,3 ori, în industria de energie electrică și termică de 6 ori, în construcțiile de mașini și prelucrare a metalelor de 3,5 ori. Desigur, pe lîngă acest fenomen deosebit de important și concludent, care sub aspectul structurii socio-profesionale oglindește tendința de dezvoltare a clasei noastre muncitoare în concordanță cu cerințele revoluției tehnice-științifice, datele statistice evidențiază, totodată, și creșterea rapidă a numărului angajaților în alte ramuri, dinafara industriei propriu-zise. Este de remarcă, de exemplu, că în aceeași perioadă de două decenii în transporturi și telecomunicații numărul munci-

⁴ Desigur, cele două aspecte ale structurii clasei muncitoare — cea socio-profesională și cea de statut social — nu pot fi separate în mod categoric, cu atât mai puțin cu cît structura socio-profesională implică, din capul locului, și anumite elemente ale structurii calificării.

⁵ Semnificația acestui fapt a fost subliniată în mod deosebit în Expunerea tovarășului N. Ceaușescu la consfătuirea de lucru a activului de partid din domeniul ideologiei și al activității politice și cultural educative.

torilor a înregistrat o creștere de 3,2 ori, în circulația mărfurilor de 4,1 ori, în construcții de 4,3 ori și în gospodăria comunală de 5,4 ori. Nu trebuie uitat că în aceste ramuri, mai cu seamă în comerț și construcții, dar și în unele întreprinderi industriale locale cu o tehnicitate mai scăzută, pătrunderea în masă a noii forțe de muncă este mult înlesnită și favorizată de exigențele relativ reduse față de calificare. Reținând acest fenomen, dorim să subliniem că în aceste ramuri, tocmai pentru formarea și generalizarea trăsăturilor caracteristice ale clasei muncitoare ca producător și proprietar, cerința preocupării pentru ridicarea gradului de organizare și calificare se impune cu un accent sporit.

Pe de altă parte, cea de a doua direcție de deplasare pe care o putem constata în structura muncitorimii din industrie se înregistrează prin sporirea ponderii muncitorilor în astfel de subramuri noi de maximă tehnicitate cum ar fi electronica, electrotehnica, elemente de automatizare, mecanica fină, etc.

Ținând seamă de aceste deplasări, putem afirma pe bună dreptate că sub aspect socio-profesional caracteristicile clasei muncitoare de astăzi se deosebesc radical de acelea ale clasei muncitoare de acum un sfert de secol. S-a redus considerabil ponderea acelor profesii bazate în exclusivitate, sau în cea mai mare parte, pe munca fizică, concomitent cu apariția și extinderea a noi profesii, solicitate de tehnica modernă.

În cadrul clasei muncitoare se disting două aspecte relevante ale stratificării: compoziția muncitorimii în funcție de complexitatea muncii prestate și, în al doilea rând, compoziția ei în funcție de ierarhia organizatorică și de conducere la locul de muncă⁶. Creșterea continuă a gradului de calificare se impune ca o cerință obiectivă a dezvoltării clasei muncitoare ca producător colectiv socialist. Ridicarea nivelului de tehnicitate a producției are ca rezultat sporirea complexității muncii, reclamând în mod necesar din partea muncitorului o calificare tot mai înaltă. De aceea constatarea că 89,9% din totalul muncitorilor sînt calificați, oricît de relevantă și concludentă ar fi ea în comparație cu trecutul, consemnează doar latura cantitativă a acestei structuri. Din punctul de vedere al profilului de azi al clasei noastre muncitoare, ca producător și proprietar, prezintă un interes primordial latura calitativă, conținutul propriu-zis al calificării. În această ordine de idei merită a fi relevat faptul că la sfîrșitul anului 1970 proporția muncitorilor cu studii medii s-a ridicat la o cincime din totalul muncitorimii. În perioada cincinalului 1966—1970 au fost pregătiți în diferite școli 369 000 de muncitori, iar 1,2 milioane au fost calificați sau și-au ridicat calificarea la locul de muncă. De asemenea, nu este lipsit de interes nici faptul că pe măsura creșterii vechimii în muncă se constată și o creștere simțitoare a proporției calificării. Astfel, dacă la muncitorii cu o vechime

⁶ Ideea am preluat-o de la O. Hoffman, care definește subgrupul de statut social ca fiind acea grupare din interiorul clasei care se deosebește după: a) complexitatea muncii prestate și b) nivelul în ierarhia conducerii (la locul de muncă). Vezi, vol. *Structura socială a României Socialiste*, E.P., București, 1971, p. 280.

sub cinci ani ponderea celor calificați atinge un procent de 71,9%, la cei cu o vechime de 20—25 ani acest procent se ridică la 90,3%, la cei cu o vechime de peste 25 ani la 92%, iar la cei cu peste 30 de ani la 93,1%.

Examinarea diferențiată a structurii calificării scoate în evidență și anumite discrepanțe, a căror depășire se impune ca o cerință de seamă în activitatea de edificare a societății socialiste multilateral dezvoltate. În acest sens se cuvine a fi reținut că un procent însemnat din muncitorii calificați au un nivel școlar încă scăzut. În construcții, de exemplu, procentul celor ce au absolvit școli medii tehnice și de specialitate se ridică doar la 0,9%. Aceasta în pofida faptului că în cincinalul precedent, 1966—1970, economia națională a primit peste 148 000 de cadre cu pregătire medie de specialitate.

Fără îndoială, nivelul școlar se prezintă cu totul altfel dacă ținem seamă de situația maiștrilor, întrucât 44,4% din numărul acestora sînt absolvenți ai unor școli medii tehnice de specialitate. Dar acest procent poate fi considerat ca fiind ridicat numai comparîndu-l cu nivelul școlar corespunzător al muncitorilor în genere. De aceea nu numai în cazul muncitorilor propriu-zisi, ci și în cazul maiștrilor sporirea ponderii absolvenților de școli medii tehnice de specialitate se impune ca o cerință practică reală.

Dezvoltarea și consolidarea unității clasei muncitoare, procesul ei de omogenizare, nu poate avea loc decît pe baza diversificării socio-profesionale tot mai multilaterale, ceea ce presupune în același timp ridicarea necontenită a gradului de calificare și specializare a tuturor detașamentelor ei. În cadrul acestui proces se plămădesc trăsăturile fundamentale proprii ale clasei muncitoare, sudînd toate categoriile de muncitori într-o comunitate puternică. Aceste note caracteristice își dezvoltă corelația lor indisolubilă cu esența socialistă a clasei noastre muncitoare tocmai prin faptul că formarea și afirmarea lor reciproc condiționată are loc pe baza perfecționării relațiilor de producție socialiste, contribuind la rîndul lor la creșterea și amplificarea unității clasei muncitoare, a întregului popor. În acest context, promovarea cu un accent deosebit a politicii de industrializare în regiunile populate de naționalitățile conlocuitoare, și, o dată cu aceasta, crearea de noi și noi detașamente ale clasei muncitoare în aceste regiuni, constituie un moment de mare importanță în dezvoltarea și perfecționarea multilaterală a acestei unități⁷.

Fără pretenția de a oferi o sinteză a notelor caracteristice principale ale calității de producător a clasei noastre muncitoare, putem afirma cu toată certitudinea că, în urma politicii de industrializare socialistă a

⁷ O dovadă grăitoare a formării cu consecvență a detașamentelor clasei muncitoare în județele rămase în urmă în trecut din acest punct de vedere este și faptul că în 1960 existau numai 7 județe cu peste o sută de mii salariați, în schimb în prezent un număr de 18 județe au între o sută și două sute de mii salariați, majoritatea formînd-o muncitorii.

țării, azi clasa noastră muncitoare se definește, sub raportul calității sale de producător, printr-un grad de concentrare tot mai înalt⁸, printr-o organizare și disciplină tot mai sporite, printr-un grad din ce în ce mai înalt al calificării, prin nivelul crescând al pregătirii tehnice-științifice, printr-o structură tot mai diversificată a specializării și prin dimensiunea din ce în ce mai cuprinzătoare a cooperării dintre diferitele ei detașamente. Din punct de vedere economic trăsăturile enumerate constituie fundamentul istoric obiectiv al rolului clasei noastre muncitoare de clasă conducătoare a întregii societăți.

*

Deschizătoare de orizonturi cu adevărat istorice, coordonatele specifice ale profilului de producător al clasei muncitoare, prin formarea și afirmarea lor necesară, demonstrează fără echivoc că ipostaza de producător își poate dobândi efectiv adevărata sa dimensiune umană numai în calitatea de proprietar a clasei muncitoare.

În forma capitalistă a producției raportul față de mijloacele de producție, ca relație de muncă, nu este o relație de proprietate, și invers, ca relație de proprietate nu este relație de muncă. De îndată ce proprietatea capitalistă este înlocuită prin proprietatea socialistă de stat, care întruchiează și realizează esența de clasă a clasei muncitoare, sub aspectul raportului față de mijloacele de producție coincidența acestor două relații (relația de muncă și relația de proprietate) devine o regulă economică, un imperativ social și un principiu politic. Or, tocmai această coincidență imprimă producției socialiste acel caracter unitar de sistem în care munca devenită prin caracterul ei socială — ca activitate de creare multilaterală a bogăției materiale — și proprietatea obștească — ca dispoziție socială asupra acestei bogății —, constituie două laturi necesare, reciproc concordante, ale aceluiași proces unitar.

Forma socialistă de stat a dispoziției asupra bogăției sociale consfințește calitatea de proprietar a clasei muncitoare și, o dată cu aceasta, rolul ei de clasă conducătoare a întregii societăți. Atita vreme cit timpul de muncă socialmente necesar și timpul de muncă individual nu coincid, relația de proprietate se impune direct sau indirect ca o relație de clasă. Raportul muncitorului față de mașină nu este decit o latură, un moment al acelu sistem de relații prin care el există și acționează ca membru al muncitorului colectiv productiv. Dacă munca reprezintă capacitatea generică, proprie omului de a media, regula și controla metabolismul dintre el și natură, munca devenită socială consemnează acea capacitate socială a muncitorimii, ca clasă, de a-și asuma și îndeplini în dimensiuni social-globale, ca subiect al procesului istoric, funcția de mediere, reglare și control social al producerii, repartizării, schimbului și consumului bogăției sociale. În acest sens, socialismul — ca formă socială — reprezintă

⁸ Creșterea gradului de concentrare este ilustrat pregnant prin faptul că numărul mediu de muncitori ce revine unei întreprinderi a sporit de la 484 în 1950 la 1263 în 1970. Azi mai mult de 52% din numărul muncitorilor din industria republicană lucrează în întreprinderi avind peste 2 mii de muncitori.

acel sistem în care funcțiile de mai sus — ca funcții ale muncii tot mai sociale — își dobîndesc modul lor social în statalitatea socialistă, respectiv prin intermediul acestei statalități, ca întruchipare a esenței de clasă a clasei muncitoare. Sarcina nu este nici pe departe ușoară, cu atât mai puțin cu cît în medierea, reglarea și controlul momentelor socializate ale producției și consumului, schimbului și repartiției, statul socialist trebuie să se sprijine pe relațiile marfă-bani. Ce-i drept, rolul acestor relații este acela de a servi ca instrumente, dar întrucît prin mișcarea lor ele acționează ca mediatori ai reproducției muncii, respectiv avuției sociale tot mai imense, ele pot genera tensiuni, contradicții, convulsii în raporturile reciproce ale unităților productive, precum și ale indivizilor, transformîndu-se chiar din mijloace, în scopuri ale activității. Iată de ce controlul de stat și controlul social direct se impun ca imperative ale calității clasei muncitoare de proprietar al avuției naționale.

Pentru muncitor statutul de proprietar al clasei implică o serie de drepturi și obligații, a căror conștientizare și asumare practică constituie premisa indispensabilă a afirmării lui ca proprietar adevărat. Indiciul principal al mentalității de proprietar colectiv rezidă, înainte de toate, în atitudinea muncitorului față de muncă, respectiv față de condițiile obiective și rezultatele acesteia. Raportul socialist față de muncă „începe acolo, unde muncitorii de rînd, biruind greutățile muncii, manifestă o grijă neprecupețită pentru ridicarea productivității muncii, pentru păstrarea fiecărui pud de grîu, de cărbune, de fier sau de alte produse, care nu le revin lor personal și nici ființelor ce le sînt «apropiate», ci unor ființe «îndepărtate», adică întregii societăți...”⁹.

Firește, conștiința și atitudinea de proprietar nu pot fi reduse la activitatea de îndeplinire exemplară a sarcinilor la locul de muncă. A acționa cu adevărat ca proprietar înseamnă a fi prezent, ca subiect real în toate momentele principale ale procesului de producție. Integrarea reală în colectivul dat, preocuparea permanentă pentru bunul mers al întreprinderii, respectiv instituției din care face parte, nevoia internă de a contribui personal la soluționarea problemelor unității sociale date — sînt tot atîtea atribute proprii ale mentalității de proprietar colectiv.

La nivelul întreprinderii, munca muncitorului va comporta coordonatele definitorii ale unității dintre calitatea de producător și cea de proprietar numai în măsura în care el va fi participant activ și direct al tuturor activităților menite să stabilească indicatorii cantitativi și calitativi ai planurilor de producție, să asigure organizarea și conducerea științifică a întregului proces productiv.

Dar comportarea muncitorului ca adevărat gospodar, proprietar, nu se poate limita doar la cadrul întreprinderii sau instituției date. Pentru a-și însuși această calitate în dimensiunile ei reale, el trebuie să participe efectiv la toate formele organizatorice care sînt chemate de a adopta decizii în problema dezvoltării economiei naționale. Participarea efec-

⁹ V. I. Lenin, *Opere complete*, vol. 39, E.P., București, 1966, p. 22—23.

tivă la dezbateră în public a direcțiilor de dezvoltare a întregii economii, a prevederilor și cifrelor de plan, etc. constituie o adevărată școală prin care muncitorul învață să se gândească și să acționeze ca adevărat coproprietar.

La nivelul cel mai cuprinzător al activității sociale, antrenarea directă și multilaterală a muncitorului în elaborarea colectivă a politicii de partid și de stat consemnează acea practică de tip nou, profund revoluționară, atît prin amploarea ei socială, cît și prin implicațiile sale istorice, în virtutea căreia el, ca individ, își va putea însuși la gradul cel mai înalt calitatea clasei de producători și proprietar unitar. Una din deosebirile fundamentale care ridică democrația socialistă deasupra oricărei alte forme de democrație, rezidă tocmai în aceea că ea reprezintă forma instituționalizată a funcției de proprietar a clasei muncitoare și a celorlalți oameni ai muncii. În acest sens, perfecționarea democratismului socialist reprezintă calea hotărîtoare în direcția afirmării plene a rolului clasei muncitoare de clasă conducătoare a întregii societăți. Așa cum se subliniază în documentele cele mai recente ale partidului, în ultimii ani conducerea de stat și de partid a inițiat și a adoptat o serie de măsuri ca clasa muncitoare, în numele căreia se guvernează, să-și îndeplinească într-adevăr rolul de conducător, să participe la guvernarea societății. Statutul de proprietar reclamă din partea fiecărui muncitor participarea activă și directă la formele organizate ale conducerii sociale create în urma acestor măsuri, pentru ca ele să-și poată îndeplini adevărata lor funcție.

Programul adoptat de Congresul al X-lea al partidului cu privire la făurirea societății socialiste multilateral dezvoltate precizează clar, cu ajutorul limbajului directivelor, cît și al cifrelor concludente, direcția principală a activității în următoarele două decenii, trasînd ca obiectiv fundamental perfecționarea calității de producători și de proprietar a clasei noastre muncitoare și a tuturor oamenilor muncii — în așa fel încît unitatea lor să capete un caracter tot mai cuprinzător și mai multilateral. Sporirea impetuoasă a forțelor de producție, lărgirea și modernizarea bazei tehnice-materiale va avea ca rezultat creșterea în continuare a rîndurilor clasei muncitoare. Astfel, conform prevederilor cincinalului actual, în economia națională se vor crea circa 1 milion de noi locuri de muncă, mai mult decît dublul numărului înscris în directive. Din agricultură vor fi atrase 400 000 de persoane. Exprimate cifric, aceste schimbări vor însemna că în 1975 numărul scriptic al muncitorimii va crește la 4 600 000, în timp ce numărul celor ocupați în agricultură va scădea sub patru milioane, clasa muncitoare ajungînd astfel să reprezinte majoritatea absolută a populației active¹⁰.

¹⁰ Așa cum se prevede în planul de perspectivă a dezvoltării țării noastre, ca urmare a industrializării accelerate la sfîrșitul următoarelor două decenii circa 80% din populația ocupată a țării va lucra în ramurile neagricole ale economiei. Aceasta va marca o schimbare uriașă în structura socială a României, cu repercusiuni profunde nu numai în gradul de productivitate a muncii sociale și în condițiile de viață materială-culturală ale întregului nostru popor, ci și în calitatea de proprietar a clasei muncitoare.

Potrivit cerințelor obiective ale edificării societății socialiste multilateral dezvoltate, profilul de producător al clasei muncitoare va cunoaște noi schimbări semnificative care vor sublinia și mai mult rolul ei de promotor principal al revoluției tehnice-științifice contemporane. Ca urmare a acestor mutații, clasa muncitoare își va imprima sieși trăsături noi, cum ar fi, un nivel superior de calificare și pregătire intelectuală, un diapazon mai larg de cunoștințe și deprinderi cerute de deservirea utilajelor complexe și de necesitatea adaptării elastice și rapide la restructurările intervenite în diviziunea profesională a muncii.

Una din tendințele cele mai importante, care privesc direct dezvoltarea profilului de producător — și o dată cu aceasta a calității de proprietar a clasei muncitoare —, este aceea a restructurării profesionale care se va impune tot mai mult, ca o legitate obiectivă a producției moderne. În contextul actual al dezvoltării noilor tehnologii, al fluxului informațional care aduce în cimpul atenției o cantitate tot mai mare de cunoștințe, accepția însușirii unei meserii sau profesiuni odată pentru toată viața este depășită. În condițiile făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate accentul cade pe latura calitativă a muncii, pe modernizarea structurii producției, pe realizarea de produse cu un înalt grad de tehnicitate, are implicații deosebite nu numai asupra valorificării superioare a resurselor materiale de care dispunem, ci și a celor umane. Factor hotărâtor al progresului societății, muncitorul trebuie să-și desăvârșească în permanență pregătirea, atît în calitatea sa de producător, cit și în cea de proprietar. Numai neconținută înprospătare a cunoștințelor, însușirea științei, a noilor tehnici și procedee, asimilarea rapidă și temeinică a descoperirilor prezente tot mai intens în fiecare domeniu, pot asigura participarea sa eficientă la mersul dinamic al producției, al vieții sociale, la rezolvarea competentă a sarcinilor construcției multilaterale a socialismului.

Așadar, cerințele obiective determinate de procesul modernizării tehnice și structurale a întregii economii învederează limpede inseparabilitatea dintre cele două calități — producător și proprietar — ale clasei muncitoare, acționînd tot mai puternic în direcția contopirii lor și mai accentuate. Făurirea societății socialiste multilateral dezvoltate presupune, printre altele, crearea unor astfel de forțe productive a căror stăpînire reală va cere muncitorului nu numai cunoștințe tehnice-profesionale superioare, ci totodată inițierea lui în știința organizării și conducerii societății, fără de care nu-și va putea rezolva nici sarcinile de producător. Apropierea și imbinarea tot mai strînsă dintre latura tehnică, tehnologică și cea social-organizatorică a activității de producție — expresie proprie a caracterului tot mai social al producției —, constituie baza obiectivă a împletirii din ce în ce mai complexe a funcției de producător și de proprietar a omului muncii. În acest sens, complexitatea dezvoltării social-economice în etapa actuală reclamă înțelegerea perfecționării profesionale ca o înaltă îndatorire civică a tuturor oamenilor muncii, în dubla lor calitate — de producători și proprietari ai mijloacelor de producție, ai avuției naționale. Creșterea competenței cu care fie-

care cetățean al țării acționează la locul său de muncă, reprezintă nu numai o problemă personală. Ea capătă în condițiile actuale o profundă semnificație socială.

Măsurile cuprinse în hotărîrea C.C. al P.C.R. din februarie 1971 și în Legea privind perfecționarea pregătirii profesionale a salariaților din unitățile socialiste de stat exprimă, în esența lor, această necesitate inerentă etapei de edificare a societății socialiste multilateral dezvoltate: realizarea unei instruirii profesionale postșcolare, organizată, a tuturor adulților integrați în producția materială, în activitatea socială. Creșterea permanentă a gradului de pregătire profesională, de acumulare a noi cunoștințe în problemele conducerii activității economice și sociale, are menirea de a spori contribuția calitativă a oamenilor muncii, atât ca producători, cât și ca proprietari, în producție, în viața economică, social-culturală, în activitatea politică, optimizînd eficiența eforturilor ce-rute de realizarea obiectivului fundamental al etapei pe care o parcurgem.

Acest proces de mare amploare va permite fiecărui membru al societății o participare tot mai substanțială la toate activitățile de organizare și conducere științifică a vieții sociale și totodată va îngădui, treptat, dezvoltarea multilaterală a capacităților fiecărui individ, însușirea omni-laterală de către ei a bogăției umane.

РАБОЧИЙ КЛАСС КАК ПРОИЗВОДИТЕЛЬ И ВЛАДЕЛЕЦ

(Резюме)

В статье проводится краткий анализ перемен, происшедших в положении и структуре рабочего класса Румынии в годы социализма.

Автор выявляет неразрывную связь новых координат, определяющих профиль современного рабочего класса как производителя, с его качеством владельца, подчёркивая, одновременно, значение социо-профессиональных перемен, а также изменений общественного статуса, происшедших во внутренней структуре рабочего класса в исполнении функции владельца.

Тенденции дальнейшего развития двух упомянутых качеств — производителя и владельца — по линии углубления их органического единства рассмотрены автором в перспективе процесса строительства разносторонне развитого социалистического общества

THE WORKING CLASS AS PRODUCER AND PROPRIETOR

(Summary)

A succinct analysis of the changes in the situation and structure of the working class from Romania during the years of socialism has been made in the paper.

The indissoluble connection between the new co-ordinates which define the profile of "producer" of to-day's working class and its quality of "proprietor" is emphasized, as well as the significance of the socio-professional changes, and those of the social rules within the internal structure of the working class, in fulfilling its function as an owner.

The tendencies of continually developing the two mentioned qualities as well as their organic unity in the process of building up the multilaterally developed socialist society, have been examined.

ASPECTE ALE APROPIERII DINTRE SAT ȘI ORAȘ

MARIA OLAH

I. Analiza raporturilor dintre sat și oraș într-un moment de grandioase prefaceri calitative și de mărețe planuri privind dezvoltarea accelerată a României pe traiectoria progresului multilateral este o tentativă pe cât de atrăgătoare pe atât de dificilă, cel puțin sub aspect metodologic, dacă avem în vedere multitudinea proceselor, ritmul rapid al transformărilor, ineditul faptelor, țesătura complexă a relațiilor ce caracterizează dezvoltarea localităților de pe întreg cuprinsul țării.

Este cunoscut că revoluția științifico-tehnică din epoca noastră a cuprins principalele laturi ale civilizației umane, societatea în ansamblul său. Așezările rurale, caracterizate pînă în trecutul nu prea îndepărtat prin rutină, ritmuri lente de dezvoltare, o relativă izolare, sînt atrase în sfera unor transformări radicale. Schimbarea în ritmuri și forme diferite a structurilor economice și sociale, migrația și reducerea absolută și relativă a populației ocupate în agricultură și a populației rurale în ansamblu, urbanizarea și modificarea modului de viață, a sistemului de valori, a întregii psihologii a țărănimii reprezintă tot atîtea aspecte ale unei *cotituri* cu adînci consecințe asupra satului. Dezvoltarea industriei, mecanizarea agriculturii, amplificarea rețelei de transporturi, a mijloacelor de comunicație — mass media — etc., antrenează așezările rurale în ritmuri și împrejurări deosebite, în fluxul civilizației moderne a cărei expresie este civilizația urbană.

De-a lungul istoriei, orașul și satul au apărut ca două realități opuse, fapt ce n-a scăpat atenției cercetătorilor. Surprinsă din unghiul de vedere al caracteristicilor formelor de așezare umană, al funcționalității economice, al modului de viață sau al universului spiritual, relația dintre oraș și sat a fost interpretată îndeobște în termeni antitetici: „comunitate — societate“ în concepția lui Ferdinand Tönnies, „solidaritate mecanică“ și „solidaritate organică“ în cea a lui Emile Durkheim, „grupuri primare“ și „grupuri secundare“, la C. H. Cooley, sau, printre interpretările contemporane, „mediu natural — mediu tehnic“ în concepția lui George Friedmann, — reprezintă cîteva variante ale abordării dihotomice a raporturilor dintre sat și oraș.

Opoziția seculară dintre sat și oraș își are originea în procesul necesar al diviziunii muncii care, așa cum au arătat Marx și Engels, a dus la „... separarea muncii industriale și comerciale de munca agricolă și implicit la separarea orașului de sat și la apariția opoziției dintre interesele acestora”¹. Esența acestei opoziții este exploatarea maselor muncitoare de la sate de către clasele dominante prin mijloacele activității economice, politice și sociale concentrate la orașe, discrepanța în nivelul dezvoltării economice, în gradul de cultură și civilizație, în condițiile de muncă și de trai care au determinat rămânerea în urmă a satului față de oraș.

Evident, relația de exploatare este cauza fundamentală a opoziției dintre oraș și sat, care poate fi eliminată numai prin lichidarea proprietății private, în socialism. Dar, în viziunea clasicilor marxism-leninismului, pe deplin confirmată de practică, revoluționarea ansamblului raporturilor dintre oraș și sat, ștergerea deosebirilor sociale, de clasă, dintre diferite domenii ale muncii și dintre diferite moduri de viață, realizarea unității depline a societății, apar ca posibilitate numai pe o anumită treaptă a dezvoltării bazei tehnice-materiale, a forțelor de producție. Luarea în considerare a acestui deziderat fundamentează științific programul elaborat de partidul nostru privind ștergerea treptată a deosebirilor esențiale dintre oraș și sat și permite totodată disjungerea cauzelor mutațiilor ce au loc în lumea rurală contemporană.

În perspectiva strategiei marxist-leniniste a Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate, diminuarea decalajului în dezvoltarea mediului rural față de cel urban și ridicarea satelor la un nivel superior de civilizație reprezintă o parte integrantă a progresului întregii țări. Abordînd complexitatea și însemnătatea acestor sarcini, tovarășul Nicolae Ceaușescu, în expunerea la Plenara C.C. al P.C.R. din 3—5 noiembrie 1971, arăta „... că soluționarea radicală a acestor probleme cere o perioadă îndelungată, că încă mulți ani va fi necesar să acordăm atenție rezolvării lor cît mai corespunzătoare, pentru a asigura dezvoltarea și întărirea alianței dintre clasa muncitoare și țărănime, dispariția treptată a deosebirilor esențiale dintre sat și oraș”².

Amploarea transformărilor și complexitatea consecințelor schimbării structurilor rurale s-au impus interesului cercetătorilor stimulînd și studiile sociologice. Tematica sociologiei rurale s-a extins cuprinzînd domenii noi, unele adevăruri admise devin puncte de întrebare, metodele de investigare folosite în trecut se adaptează noilor realități.

Unul din locurile comune ale studiilor consacrate raporturilor dintre oraș și sat este semnalarea insuficienței vechii concepții dihotomice, în care ruralul se definea conceptual numai în *antiteză* cu urbanul, con-

¹ K. Marx — F. Engels, *Opere*, vol. 3, Editura politică, București, 1962, ed. a II-a, p. 22.

² *Plenara Comitetului Central al Partidului Comunist Român, 3—5 noiembrie 1971*, Editura politică, 1971, p. 39.

cepție care, uneori, a însemnat negarea oricăror legături sau similitudini mergând pînă la afirmarea a două „varietăți“ umane sau chiar a două „specii“ umane, care vorbesc o limbă neinteligibilă³. „Această dicotomie apriorică astăzi trebuie reexaminată și corectată“ — afirmă sociologul italian Franco Demarchi⁴.

De pe poziții și interpretări diferite, se constată acțiunea corozivă a unei multitudini de factori, între care progresului în știință și tehnică îi revine un rol deosebit, asupra granițelor dintre oraș și sat în ceea ce privește caracterul și ritmul dezvoltării, funcționalitate, sisteme de producție și structuri economice, profesionale și sociale, modul de viață și comportament etc. Iradierea în rural a caracteristicilor urbanului, ca și proliferarea unor elemente de tip urban prin implantarea industriilor și extinderea serviciilor în mediul rural și prin modernizarea agriculturii, sînt factori care contribuie la modificarea calitativă a vechii comunități rurale și la integrarea ei organică și funcțională în societatea globală.

Astfel, renunțarea în sociologie la abordarea antitetică dihotomică a cuplului sat-oraș cîștigă tot mai mult teren, iar invocarea unei „simbioze“ rural-urbane în cadrul unei civilizații unice, în plin proces de constituire, este tot mai mult argumentată prin fapte. În țările dezvoltate, „...nu mai există o opoziție între o civilizație urbană și o civilizație rurală, ci mai degrabă două aspecte complementare ale unei civilizații unice. Aceasta s-ar putea defini printr-o simbioză a satului și orașului, simbioză în care acesta din urmă este elementul conducător“⁵. Este concluzia Colocviului organizat de Centrul de Studii Sociologice din Franța, cu tema „Orașe și sate“, în 1951.

Dificultatea circumscrierii noțiunilor de sat (rural) și oraș (urban) după criteriile tranșante a dus la adoptarea ca instrument de analiză a unor concepte noi, ca cel de „continuum ruralo-urban“⁶ — ca măsură a gradului de urbanitate și ruralitate conținut în orice formă de așezare⁷ —, sau conceptul de „complex mixt urban-rural“ (H. Stahl). Pe plan științific, sociologia rurală, modelîndu-se noilor realități, tinde spre o sociologie rural-urbană.

Restructurarea așezărilor rurale, atragerea lor pe orbita civilizației moderne este un proces *necesar*, o caracteristică generală a societății contemporane. Ea se manifestă în forme, ritmuri și cu consecințe *diferite* în toate țările, indiferent de sistemul social. Dar, aici se cuvine o remarcă: acceptarea oricăror concepte ce încearcă să surprindă *sociologic* acest proces nu înseamnă disimularea deosebirilor dintre sistemele social-politice, ignorarea antagonismelor sociale profunde pe fondul cărora se

³ Vezi, P. Viau, *Les nouvelles fonctions de l'espace rural*, în „Économie et Humanisme“, nr. 186/1969.

⁴ Franco Demarchi, *Società e Spazio, Temi di Sociologia urbano-rurale*, Trento, 1969.

⁵ *Villes et Campagnes. Civilisation urbaine et civilisation rurale en France*, Armand Colin, p. 79.

⁶ Zimmerman și Sorokin.

⁷ După Corrado Barberis, *Sociologia Rurale*, Ed. Agricola, Bologna, 1965, p. 15.

desfășoară în condițiile capitalismului izvorite din *natura* relațiilor sociale ale acestei orînduiri. Semnalele de alarmă cu privire la pericolul depopulării satelor prin exodul rural, cu întreg cortegiul de suferințe care însoțește de obicei acest fenomen, ruinarea țăranilor cu pămînt puțin, dificultățile asimilării progresului tehnic, nesiguranța și teama de viitor, sînt numai o parte a consecințelor ce au însoțit și însoțesc în capitalism trecerea de la „societatea rurală tradițională la civilizația modernă“.

Pentru a discerne principalele tendințe în evoluția satului românesc ar fi necesar să vedem ce a fost în trecut și ce este în prezent. O incursiune în istorie nu este însă intenția noastră; dar, o prezentare a caracteristicilor sale ne-ar permite evidențierea, pe lîngă trăsăturile comune așezărilor rurale tradiționale, a unor aspecte ce țin de *multipla* lor înapoiere (economică, tehnică, socială și culturală) care a făcut din problema agrară, țărănească una dintre cele mai grele și mai complexe sarcini ce s-au pus în fața partidului și statului nostru în anii construcției socialismului.

Evocăm acest fapt pentru a reține că singura cale posibilă de antrenare a satelor noastre pe direcția progresului multilateral și continuu nu putea fi decît *industrializarea țării și modernizarea pe această bază a agriculturii și a întregii economii naționale*. Revoluția structurilor economice prin *cooperativizarea agriculturii* s-a dovedit a fi o necesitate obiectivă și o modalitate eficientă de asimilare rapidă a progresului tehnic și de transformare a structurilor de producție, premisa hotărîtoare a ieșirii satului din înapoierea sa multiseculară.

Posibilitățile materiale și umane, nivelul economic, social-cultural ce caracterizează prezentul satelor noastre permite ridicarea lor la o treaptă superioară de civilizație. Este tocmai țelul ansamblului de acțiuni inițiate încă la Conferința Națională a Partidului Comunist Român din noiembrie 1967, a programului elaborat de Congresul al X-lea al partidului, concretizat în hotărîri de partid și de stat adoptate ulterior, în vederea diminuării simțitoare a deosebirilor dintre oraș și sat, a apropierii puternice a condițiilor de viață din aceste două medii.

II. Care sînt principalele direcții ale *apropierii* dintre sat și oraș în etapa actuală? Să ne oprim înainte de toate asupra conceptului de „apropiere“.

Atît conceptul de „urbanizare a mediului rural“ cît și cel de „apropiere a satului de oraș“ sînt utilizate pentru desemnarea proceselor de restructurare a elementelor definitorii ale colectivităților rurale, interferența lor pe multiple planuri cu colectivitățile urbane. Conceptul de *apropiere* a satului de oraș cuprinde, în fond, ca latură componentă a sa, *urbanizarea* în sensul unor transformări în modul și stilul de viață prin asimilarea de către locuitorii satelor a unor modele de cultură și civilizație, a unor tipuri urbane de comportament.

Dar, apropierea dintre sat și oraș mai are în vedere și un alt aspect care exprimă nemijlocit o trăsătură a *socialismului*, și anume, caracterul conștient, dirijat al procesului de interinfluențare și interdeterminare

rural-urbană, în sensul creării condițiilor necesare în vederea dispariției treptate, în toate relațiile și domeniile activității sociale, a deosebirilor dintre clase, pentru trecerea la societatea comunistă; căci relațiile dintre sat și oraș, dintre munca fizică și cea intelectuală sînt nu numai raporturi între sfere diferite de activitate, ci și raporturi între clase și categorii sociale distincte.

Sub aspect metodologic există multiple modalități de abordare a evoluției satului contemporan. În ce ne privește, vom încerca să surprindem unele direcții ale acestei evoluții prin reliefaarea unor modificări ce se petrec în elementele care definesc specificul vieții rurale.

1. Elementul fundamental care distinge mediul rural de cel urban este de ordin *ocupational*. De la separarea lor și pînă în prezent, orașul a fost sediul activităților industriale, comerciale, serviciilor, iar satul a fost socotit aproape exclusiv ca sediul activității agricole. Astfel, un șir de caracteristici ale vieții rurale își află sorgintea în *condițiile muncii* din agricultură, în *raportul specific dintre om și natură* ce definește activitatea în acest domeniu.

Se știe că diferite munci se deosebesc prin scopul propus și prin elementele specifice procesului de muncă. Din acest unghi de vedere, munca agricolă se va deosebi întotdeauna de alte forme de activitate prin particularitatea pămîntului ca mijloc de producție principal și prin caracteristicile sistemului de producție, ale cărui componente sînt: omul (cu uneltele sale), organismul viu și mediul natural (sol, climă). În cadrul acestui sistem, omul — agentul transformator — trebuie să-și fixeze regimul de muncă respectînd ritmurile naturii, ciclurile biologice, legile dezvoltării organismului viu. În mediul urban, îndeosebi în activitatea industrială, omul acționează asupra unor elemente „neînsuflețite“, scoase din circuitul naturii, într-un flux continuu și munca se desfășoară astfel în ritmuri constante, neinfluențate direct de ritmurile naturii. În aceste condiții mediul de muncă al omului este artificial, tehnic, pe cînd în agricultură el se află în raport direct cu natura, trăiește și acționează într-o ambianță naturală.

Penetrația științei și tehnicii moderne în producția agricolă diminuează dependența sa de natură, corectează unele „servituți“ ale muncii agricole — spațiul și timpul — după modelul tehnicii industriale⁸, dar, chiar în perspectiva introducerii pe scară largă a tehnicilor, procedeele, formele de organizare utilizate în industrie, munca agricolă va deveni *doar o varietate* a muncii industriale.

Dacă prin particularitățile intrinsece munca agricolă definește un gen deosebit de activitate umană, o caracteristică durabilă a așezărilor rurale, sub aspectul bazei tehnice ea parcurge un *proces de profunde transformări care o apropie de caracteristicile muncii industriale*.

Actuala revoluție tehnico-științifică realizează ceea ce prevăzuse Karl Marx — unirea industriei cu agricultura într-o sinteză nouă superioară. Trecerea de la producția manufacturieră la stadiul mașinist, folosirea

⁸ Vezi, H. Mendras, *La fin des paysans*, Paris, S.E.D.E.I.S., 1967.

largă a chimiei, a îmbunătățirilor funciare, în speță a irigațiilor, precum și asimilarea cuceririlor agrobiologiei moderne, ale geneticii, determină *modificări structurale* în condițiile și în conținutul muncii agricole, *restructurează funcțiile omului* în cadrul mecanismului muncii.

În agricultura nemecanizată, la baza conținutului muncii a stat îndeplinirea funcțiilor muncii manuale. Omul a întrunit în sine funcțiile de bază ale producției, a acționat direct asupra obiectului muncii și a fost un important izvor de energie. În prezent, munca manuală grea este înlocuită prin mecanizarea complexă a lucrărilor, omul și animalele încețază de a fi surse importante de energie ca urmare a folosirii energiei mecanice și electrice.

În țara noastră, agricultura parcurge o adevărată revoluție în baza tehnică-materială. Comparația cu situația din anii regimului burghezo-moșieresc evidențiază clar saltul spectaculos pe care l-am înfăptuit în acest domeniu. În spiritul politicii de dezvoltare multilaterală a economiei și a întregii societăți, documentele programatice ale partidului nostru prevăd modernizarea în continuare a agriculturii prin mecanizarea tuturor lucrărilor agricole, chimizarea, creșterea suprafețelor irigate, extinderea tehnologiilor industriale de creștere a animalelor, prepararea industrială a furajelor etc.

Realizarea acestor deziderate are consecințe asupra „ocupației“ de agricultor. Aplicarea unor tehnici noi schimbă profund *natura* muncii agricole. Folosirea tehnicii mașiniste, aplicarea unor tehnologii industriale, necesită și determină lărgirea diviziunii muncii, *specializarea* ei pe ramuri de producție. Vechiul universalism este substituit printr-un proces de *profesionalizare* a țărănimii și astfel munca în agricultură încețază treptat de a mai fi o ocupație pentru o bună parte a celor cuprinși în această activitate; ea începe să se transforme într-o meserie, într-o profesiune.

Dar, orice meserie se învață, presupune însușirea rațională și sistematică a unui volum de cunoștințe pentru exercitarea ei. Profesionalizarea muncii agricole determină *creșterea calificării*, dobândirea unor deprinderi și cunoștințe pentru care observația și practica empirică se dovedesc insuficiente. Și astfel este pus sub semnul întrebării — fără a putea fi complet neglijat — unul din elementele fundamentale ale muncii agricole — *tradiția empirică* și, o dată cu aceasta, o componentă a vieții și mentalității țărănimii. Experiența noastră și a altor țări atestă cerința schimbării *tipului* lucrătorului, a profilului său profesional, situarea în prim plan a lucrătorului *calificat*. Dacă în trecut conta energia, munca fizică, în prezent mai importante sînt inteligența, cunoștințele.

Evident, profesionalizarea și calificarea forței de muncă se manifestă ca cerință imediată în sectoarele mecanizate și în cele ale organizării, evidenței și conducerii producției. Ea se conturează și în celelalte sectoare, ca de pildă în zootehnie, legumicultură, pomi-viticultură, atît sub aspectul unor deprinderi profesionale cit și al unor cunoștințe de specialitate.

În acest sens, o preocupare constantă a partidului și statului nostru a fost și rămîne și în viitor pregătirea cadrelor de toate gradele, precum și instruirea agrozootehnică a imensei majorități a țărănimii. La Conferința pe țară a secretarilor comitetelor de partid și a președinților consiliilor populare comunale, tovarășul Nicolae Ceaușescu a pus problema cadrelor în termenii unei necesități stringente: „...dacă nu vom pregăti în mod corespunzător cadrele vom continua să lucrăm ca în trecut... Cooperatorul de mîine va fi un mecanizator și trebuie să-l pregătim pentru aceasta...”⁹.

Rezultă că tehnica modernă oferă premisele materiale necesare diminuării decalajului dintre industrie și agricultură, constituie un factor martor al proliferării în mediul rural a unor forme și condiții de muncă apropiate celor din mediul rural. Ea are implicații profunde pentru viața satului atît pe plan economic cît și în comportamentul și opțiunile agriculturilor.

Aprecierile și remarcile noastre sînt, însă, constatări ce reprezintă tendințe generale. Din nefericire nu dispunem de cercetări sociologice sistematice. Unele începuturi în acest domeniu scot la iveală aspecte contradictorii privind receptivitatea față de nou, interesul pentru instruirea profesională etc.¹⁰. De asemeni, sînt necesare studii privind procesul conștientizării perspectivelor pe care tehnica modernă le oferă meseriei de agricultor; măsura în care țărănimea, mai ales tineretul, vede în ea o cale de afirmare a personalității; opțiunile față de această meserie, element important în ansamblul factorilor de limitare a „exodului” rural.

Dezvoltarea în mediul rural a unor atribute anterior caracteristice urbanului privește și perfecționarea *formelor de organizare a muncii*. Cerințele marii producții și proprietatea obștească asupra mijloacelor de producție au determinat organizarea muncii agricole după principiul muncii în comun. Pe această bază, relațiile de colaborare, spiritul cooperatist, disciplina, solidaritatea în realizarea intereselor obștești sînt trăsături asemănătoare condițiilor de muncă din colectivitățile industriale.

Pe de altă parte folosirea tehnicilor industriale adîncind diviziunea muncii agricole, sporește cerințele *specializării și cooperării* în producție. Documentele Congresului al X-lea, Hotărîrea Comitetului Central al Partidului din noiembrie 1970 privind îmbunătățirea organizării, planificării și conducerii agriculturii prevăd extinderea și în sectorul cooperatist a profilării și specializării, organizarea muncii pe ferme, brigăzi și echipe specializate constituite ca formații permanente și omogene.

În strînsă dependență cu fenomenele analizate este evoluția *formelor de repartitie* în conformitate cu cerința realizării cît mai depline a principiului socialist al repartitiei după cantitatea și calitatea muncii. Experiența a impus și în aceste domenii introducerea unor atribute spe-

⁹ „Scînteia”, nr. 9009 din 25 dec. 1971.

¹⁰ Vezi cercetările pe această temă publicate în lucrările: *Două sate*, Editura politică, București, 1970 și *Buciumi — un sat din Țara de sub munte*, Editura Academiei R.S.R., București, 1970.

cifice muncii industriale. Avem în vedere îmbunătățirea normării și retribuirii muncii țăranilor cooperatori prin renunțarea la ziua-muncă și evaluarea cantității și calității muncii depuse direct în expresie bănească, prin aplicarea acordului global, asigurarea unui venit minim garantat, majorarea pensiilor cooperativilor.

În consecință, relațiile socialiste de producție, structura socială, alcătuite din clase prietene între care s-au statornicit și se dezvoltă relații de alianță, de colaborare și ajutor reciproc, constituie ansamblul condițiilor economice și sociale în care progresul tehnic acționează ca un factor al apropierii dintre oraș și sat, ca o premisă a omogenizării societății.

2. În trecut, satul se caracteriza printr-o *omogenitate profesională* rezultată din dominanța ocupațională a agriculturii. Această omogenitate se destramă — așa cum am arătat — prin profesionalizarea populației ocupate chiar în agricultură, dar și prin apariția unui sector *nonagricol* a cărui pondere este uneori dominantă. Descentralizarea industriei prin implantarea de noi obiective în mediul rural, renașterea unor meserii tradiționale, dezvoltarea artizanatului, extinderea serviciilor, creșterea numărului instituțiilor de învățământ și cultură, sînt elemente ale formării în sat a unei structuri profesionale diversificate, asemănătoare cu cea a orașului. După unele definiții, creșterea populației nonagricole reprezintă o măsură a gradului de urbanitate la care a ajuns o colectivitate rurală; ea înregistrează ritmuri accelerate în primul rînd în zonele preorășenești.

Diversificarea profesională se manifestă intens și în satul românesc. Pe lîngă efectele economice pozitive pe care le reflectă, ea are și o însemnătate social-politică prin creșterea ponderii clasei muncitoare în ansamblul populației, a intelectualității, cît și prin sporirea gradului de deservire social-culturală și a nivelului de civilizație în toate localitățile țării.

3. În urma fenomenului de mai sus, se modifică și o altă trăsătură considerată tradițională: *stabilitatea*. În trecut, toți membrii familiei țăărănești urmau ocupația tatălui, care concentra întreaga autoritate. Întrucît familia era unitatea productivă de bază, copiii erau folosiți ca ajutoare de muncă și subordonați profesional față de șeful gospodăriei. Dacă adăugăm și lipsa de mijloace și alte cauze care împiedicau accesul majorității tinerilor la învățământ, vom avea explicația constanței ocupaționale a populației rurale, slaba mobilitate socială a acesteia.

În prezent, se constată o transformare în structura funcțiilor și în „statuturile“ și „rolurile“ diferiților membri ai familiei și, o dată cu aceasta, o schimbare în structura profesională¹¹ în sensul diversificării ei, generînd un proces de intensă mobilitate socială. Diversificarea profesională supune familia unor influențe diferite care subminează unita-

¹¹ Vezi, M. Cernea, *Schimbări ale structurii familiei țăărănești în cooperativele agricole*, în „Revista de filozofie“, 1969, nr. 8, precum și *Procesul de urbanizare în R. S. România. Zona Slatina-Olt*, Editura Academiei R.S.R., București, 1970, Cap. „Schimbări ale structurilor familiale în cadrul procesului de urbanizare“

tea tradițională prin aderarea la sisteme de valori și comportamente din alte contexte, uneori contradictorii.

Pe de altă parte, extinderea rețelei căilor de comunicații, navetismul, accesul la instituțiile de învățămînt și cultură, posibilitatea folosirii serviciilor din centrele urbane, înlesnesc contactele, lărgesc orizontul, relațiile spațiale ale vieții rurale, contribuind la eliminarea închistării, a sedentarismului, favorizează mobilitatea spațială.

4. Ca o formă de așezare umană, satul se caracterizează printr-un contact direct cu natura, care-și pune amprenta asupra tipologiei satelor, și prin *relații spațiale specifice*, avînd proporții mai reduse în raport cu orașul, o densitate a populației mai mică și un grad mai mare de dispersare în teritoriu. Această caracteristică, precum și mobilitatea spațială redusă au favorizat un grad sporit de socialitate, în raport cu orașul, în relațiile dintre indivizi, contactele directe și cunoașterea reciprocă. Unii sociologi au exacerbat importanța acestei trăsături pînă la recunoașterea ei ca element unic al opoziției dintre oraș și sat.

Modernizarea satului, urbanizarea modului de trai presupune *sistematizarea localităților rurale*, sporirea gradului de concentrare și reducerea dispersiei populației în teritoriu. Situația grea moștenită din trecut — peste 70% din sate sub 1 000 de locuitori — va fi depășită prin realizarea programului elaborat de partid la Conferința Națională din 1967, care cuprinde un complex de măsuri urmărind crearea unor unități administrativ-teritoriale puternice care să asigure rentabilitate maximă investițiilor destinate urbanizării mediului rural. În actualul plan cincinal 300 de localități vor fi transformate în centre urbane; se va asigura ridicarea nivelului de viață al tuturor satelor și comunelor. Înfăptuirea programului de sistematizare a satelor va impulsiona și cercetarea sociologică indispensabilă unei acțiuni de o asemenea responsabilitate socială.

Indubitabil, sistematizarea localităților rurale și echiparea lor edilitară și social-culturală la un nivel mereu mai apropiat de cel al orașelor vor acționa, paralel cu factorii economici, la ridicarea nivelului de trai și la structurarea modului de viață după modelele civilizației urbane, moderne.

5. Ampla și complexa revoluție în care este antrenat satul contemporan caracterizează și *viața spirituală*.

Studiul mentalității și psihologiei țărănimii a atras mereu atenția cercetătorilor prin originalitatea sa, în care, adesea, politicieni sau oameni de știință au găsit justificarea stării precare, înapoiate, a satelor. Ea a reprezentat dimensiunea în care ruptura între sat și oraș a fost unanim recunoscută.

Studiile de sociologie rurală cu toate deosebirile de orientare și concepție, puțin în evidență mutații semnificative pe planul mentalității și gândirii țărănimii, avînd ca substrat fundamental schimbările în condițiile și ambianța muncii, precum și intensificarea contactelor cu orașul, difuzarea largă a culturii și științei.

Desigur, modificările pe plan psihologic și spiritual general poartă amprenta contextului social-istoric concret. Influența progresului tehnic, de pildă, nu se reflectă direct, nemijlocit pe planul conștiinței, ci prin relațiile economice, social-politice proprii fiecărei orînduirii.

Nu ne-am propus să abordăm aici această problemă. Cert este, așa cum probează faptele, că, în ritmuri diferite față de schimbările ce au loc în celelalte domenii ale vieții rurale, acestea se reliefează puternic și pe planul formării *conștiinței socialiste*, al unei mentalități flexibile, tot mai deschise spre nou, spre progres, reprezentînd o direcție importantă a oporierii dintre sat și oraș.

АСПЕКТЫ ПРИБЛИЖЕНИЯ МЕЖДУ ДЕРЕВНЕЙ И ГОРОДОМ

(Резюме)

Представляя собой неотъемлемую часть программы строительства разносторонне развитого социалистического общества, уменьшение различия между сельской и городской средой, повышение деревни до высокого уровня цивилизации являются постоянной заботой политики нашей партии и нашего государства.

Внутренней пружиной этого поворота является модернизация сельского хозяйства в условиях развития всей экономики, — которая вызывает процесс глубоких перемен в *содержании сельскохозяйственного труда*, постепенно приближая его к характеристикам промышленного труда как в отношении условий труда, так и последствий на крестьянина, который постепенно становится профессионализированным, квалифицированным сельскохозяйственным работником. Одновременно, деятельность, развёртываемая в сельской среде, перестаёт быть исключительно сельскохозяйственной; происходит *профессиональная дифференциация*, повышение удельного веса несельскохозяйственных видов деятельности. Этот процесс осуществляется и на уровне семьи, отражая процесс общественной и пространственной подвижности, сокращение числа крестьян и сельского населения в целом.

Планирование сельских местностей, проведение работ по современному благоустройству деревни, строительство общественно-культурных учреждений, расширение связей с городом, открывают путь деревни к урбанизированному образу жизни, к городским образцам поведения и образа мыслей.

ASPECTS DU RAPPROCHEMENT ENTRE VILLAGE ET VILLE

(Résumé)

Partie intégrante du programme de construction de la société socialiste à développement multilatéral, la diminution du décalage entre milieu rural et milieu urbain, le relèvement du village à un niveau supérieur de civilisation, est une préoccupation constante de la politique du parti et de l'Etat.

Le ressort intime de ce tournant consiste dans la modernisation de l'agriculture — dans l'ensemble des conditions du développement économique —, laquelle déclenche un processus de transformations profondes dans le *contenu du travail agricole*, en le rapprochant graduellement des caractéristiques du travail industriel, tant sous l'aspect des conditions de travail que par leur effet sur le paysan, qui devient peu à peu un ouvrier agricole professionnalisé et qualifié. En même

temps, le milieu rural cesse d'être centré sur une activité exclusivement agricole, il se produit une *diversification professionnelle*, une croissance en importance des activités non-agricoles. Ce processus se réalise aussi au niveau de la famille, en prenant un caractère de mobilité sociale et spatiale et de réduction du paysannat et de la population rurale dans son ensemble.

La réfection systématique des localités rurales, les actions d'équipement édilitaire, culturel et social de type moderne, l'intensification des contacts avec la ville, ouvrent le village à un mode de vie urbanisé et à des modèles de conduite et de mentalité urbaines.

ASPECTE PRIVIND ORGANIZAREA ȘI REMUNERAREA MUNCII ÎN C.A.P.

Studiu socioeconomic

GHEORGHE CORDOȘ, ANDREI NEGRU

Una din problemele esențiale ale construirii societății socialiste multilateral dezvoltate este asigurarea unui continuu progres al agriculturii. În expunerea la plenara P.C.R. din noiembrie 1970, tovarășul Nicolae Ceaușescu a subliniat că, deși s-au luat o serie de măsuri în acest domeniu, au continuat să existe deficiențe în organizarea, planificarea, conducerea și sistemul de plată din agricultură. În acest context, s-a apreciat necesitatea introducerii unui nou sistem de organizare a producției și a muncii în C.A.P. și, legat de el, o nouă formă de retribuire¹.

Studiul de față, care face parte dintr-o cercetare mai amplă intitulată „Organizarea muncii și remunerării în agricultura cooperatistă”, coordonată de Catedra și Laboratorul de sociologie al Universității București, având ca unități colaboratoare: Centrul de cercetări sociologice, Institutul de cercetări pentru economia agrară, Institutul de cercetări economice, Laboratoarele și Centrele de științe sociale din Bacău, Cluj, Iași și Timișoara, și-a propus printre alte obiective cunoașterea opiniei din 17 C.A.P.-uri din județul Cluj asupra eficacității acestor măsuri. În acest sens au fost intervievați un număr de 87 subiecți (președintele C.A.P., ing. șef, ing. zootehnist, contabilul șef și secretarul organizației de bază de la unitățile C.A.P.: Cămăraș Pustă, Țaga, Bonțida, Panticeu, Cășei, Luna, Moldovenеști, Izvorul Crișului, Ciubăncuța, Apahida, Mihai Vițeazu, Rugăsești, Bobilna, Gilău, Mociu, Florești și Gheorgheni. Alegerea C.A.P.-urilor s-a făcut în așa fel ca ele să difere ca așezare geografică în funcție de zona de relief (cîmpie, deal și regiune premontană) și nivelul de dezvoltare și consolidare economico-organizatorică.

Singurul instrument de lucru folosit a fost chestionarul, elaborat de Catedra și Laboratorul de sociologie al Universității București. Acesta

¹ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 5, Editura Politică, București, 1971, p. 231—236.

a cuprins întrebări factuale și de opinie, cu evantai închis și deschis, distribuite pe următoarele probleme: A) aplicarea acordului global în C.A.P., B) relațiile intercooperatiste, C) relații de colaborare cu S.M.A. și I.A.S., D) relațiile C.A.P. cu organizațiile economice în procesul de valorificare a producției agricole.

A) Aplicarea acordului global în C.A.P. Ca și în industrie, sistemul de retribuție trebuie să exprime cit mai fidel contribuția fiecărui cooperator în munca obștească, stimulându-se implicit sporirea interesului și a cointeresării individuale. Retribuirea în raport cu zile-muncă, s-a dovedit insuficient de stimulativă. Introducerea plății suplimentare, de asemenea, nu a adus îmbunătățiri consistente. De aceea s-a renunțat la utilizarea zilei-muncă în favoarea normelor convenționale, care s-au dovedit tot atât de ineficiente. Noua formă de retribuție, introdusă în 1971 în majoritatea C.A.P.-urilor, este menită să înlăture neajunsurile formelor anterioare de retribuție. Ea a fost popularizată prin acțiuni întreprinse de organele superioare de resort de la nivel județean, prin instructaje ținute în C.A.P., prin lecturarea documentelor de partid referitoare la această problemă.

O primă constatare, de o reală importanță, este că, în toate C.A.P.-urile investigate, acordul global s-a generalizat în sectorul vegetal, iar în sectorul zootehnic este principala formă de retribuție.

Retribuția prin acord global se realizează în bani și natură. Și în cazul zilei-muncă retribuția se făcea în bani și natură. Noul constă, în primul rând, în condiționarea acesteia de realizarea producției. Subiecții, aproape în unanimitate (86 din 87 cadre de conducere) consideră acordul global, forma cea mai stimulativă de retribuție aplicată până în prezent.

Din punctul de vedere al consolidării economico-organizatorice a C.A.P.-urilor, ca orice altă formă de retribuție, acordul global prezintă avantaje și dezavantaje. Le enumerăm, așa cum ne-au fost indicate de către subiecți.

Avantaje:

a) muncă de calitate superioară strins legată de obținerea unor venituri mari pentru cooperativă (69 subiecți);

b) întărirea disciplinei în muncă (11);

c) oferă, din punct de vedere organizatoric, premisele permanentizării și specializării membrilor cooperatori la 2—3 culturi, iar economic permite o mai echilibrată repartizare a veniturilor și cheltuielilor (7).

Dezavantaje:

a) evidență complicată (11);

b) nu asigură un minimum de venit în cazul unor calamități naturale (2);

c) în cazul nerealizării planului, când plata se face numai în natură, pot să apară perturbații în efectuarea retribuției (2);

d) produce un dezechilibru în aplicarea fondului de retribuție la nivelul cooperativei (1).

Adeziunea la acordul global, ca formă de retribuție reiese și din răspunsurile la întrebarea: „Ce formă de retribuție a muncii considerați că

ar trebui utilizată în C.A.P.?" Majoritatea subiecților se orientează spre acordul global (61); acord global și norme convenționale (12); acord global în sectorul vegetal și salar tarifar în cel zootehnic (10); introducerea formei de retribuție din I.A.S. (4). Un număr de trei subiecți (din cei 61) au propus ca retribuția în acord global la culturile a căror producție se valorifică 100%, să se facă exclusiv în bani. Propunerea merită, poate, a fi discutată. Introducerea ei ar crea posibilitatea creșterii cuantumului părții — bani a retribuției și la alte culturi, cooperatorii fiind stimulați în obținerea unor producții mari și de calitate superioară care, valorificate pe piață, ar face ca fondul bănesc al cooperativei să crească. Este doar o ipoteză care poate fi infirmată de realitate în cazul în care cooperatorii nu s-ar interesa de mărirea producției. Orice formă de retribuție trebuie judecată prin prisma avantajului reciproc (cooperator — cooperativă). Numai acea formă este bună care reușește să avantajeze ambii termeni ai raportului.

Derivată din acest raport este problema atragerii forței de muncă la producția obștească. Subiecții au pledat pentru: generalizarea acordului (45); acord global adecvat la specificul unității (6); acordarea retribuției suplimentare (16); salariu fix (9); diferențierea suprafeței loturilor ajutoare în funcție de numărul membrilor familiei care muncesc efectiv în C.A.P. (6); nu răspund (5);

La majoritatea C.A.P.-urilor, spre deosebire de alți ani, datorită introducerii acordului global forța de muncă deficitară s-a redus considerabil. Totuși în zonele preorașenești (M. Viteazu, Gilău, Apahida) s-a simțit nevoia de a se recruta forță de muncă din satele necooperativizate din zona de munte. Celelalte C.A.P.-uri au apelat la forța de muncă integrată în diferite instituții, industrie, dar cu locul rezidențial în satul respectiv. Obișnuit, recrutarea forței de muncă din afara C.A.P.-ului se realizează accidental (neorganizat), forma de retribuție a acestor persoane fiind aprobată de către adunarea generală și consiliul de conducere.

Aplicarea acordului global este în strinsă legătură cu formele de organizare a muncii. În general, în C.A.P.-urile cercetate acordul global s-a aplicat diferențiat, plata făcându-se în natură și bani, pe baza unor tarife stabilite, fie la unitatea de produs, fie la o mie de lei producție globală.

O problemă ce credem că ar trebui să se pună este aceea a egalizării condițiilor de muncă și de producție fie prin repartizarea echitabilă a terenului pe formațiuni de lucru sau familii de cooperatori, în așa fel încât fiecare să aibă și pământ fertil și mai puțin fertil, fie prin stabilirea unor producții diferențiate în funcție de gradul de fertilitate a solului.

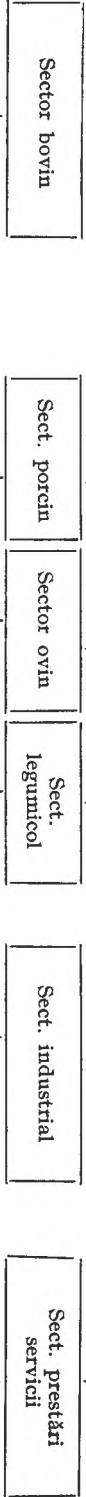
La baza repartizării cooperativelor pe formațiuni de muncă au stat, în ordinea ponderii lor, următoarele criterii: apropierea teritorială; libera alegere; grad de rudenie; grup de interese colective; în funcție de nevoile C.A.P.-ului; tragere la sorti; libera alegere a brigadierilor.

B) Relațiile intercooperatiste. Necesitatea accelerării, profilării și specializării producției agricole, crearea unor zone de producție precis conturate a determinat instituirea în județul Cluj (vezi tabelul 1), ca și

Asociațiile intercooperatiste din Județul Cluj

Tabel 1

Sector agricol cooperatist 148 C.A.P.-uri

Asociația pt. îngrăș-tineret bovin de la M. Vișeazu	55	C.A.P.-uri asociate	Complex pt. îngr. cu o cap. de 5 100 capete
Asociația pt. îngrăș-tineret bovin de la Cîțcan	37	C.A.P.-uri asociate	Ferme pt. prod. furajelor
Asociația pt. creșterea linierel bovin de la Iclod	51	C.A.P.-uri asociate	Complex pt. îngr. cu o cap. de 1 300 capete
Asociația pt. creșterea și îngrăș. porcilor de la Juc	32	C.A.P.-uri asociate	Ferme pt. prod. furajelor
Asociația pt. creșterea și îngrășarea mielilor de la Râsernici	29	C.A.P.-uri asociate	Complex pt. îngr. cu o cap. de 30 000 capete
Asociația pt. producerea răsădurilor Someșeni	11	C.A.P.-uri asociate	Ferme pt. prod. furajelor
Asociația pt. fabricarea nutre-turilor combinate Iclod	121	C.A.P.-uri asociate	Sere pe o supr. de 0,5 ha
Înt. pt. producerea și valorif. obiectelor de artiz. și activ. indus-triale Cluj	45	C.A.P.-uri asociate	Solarii încălzite pe o supr. de 2,5 ha
Înt. pt. obținerea materialelor de construc-ții Someșeni	122	C.A.P.-uri asociate	F.N.C. Iclod cu o cap. de 15 000 t/an
			Secții pt. prod. ob. de artiz. Izv. Crișului, Căpuș, Hued., Macău
			Atel. de prep. carne Someșeni
			Magaz. de desfacere Cluj, Turda
			Secții de prest. servicii în construcții
			Atel. pt. întreț. și rep. Someșeni, Gherla
			Atel. pt. proiectări

în alte părți ale țării, a asociațiilor intercooperatiste. Toate cele 17 C.A.P.-uri sînt integrate în diferite activități cu caracter zootehnic (sector bovin, porcîn, ovin), vegetal (sector legumicol), activități industriale și prestări de servicii cu diferite cote de participare². Cu excepția C.A.P. Apahida (integrată în 7 asociații) și C.A.P. Panticeu (integrată în 4 asociații), celelalte unități sînt integrate în medie în cîte 2—3 asociații.

Faptul că un număr apreciabil de subiecți nu văd eficiența acestor asociații (tabelul 2) poate fi interpretat ca o deficiență în organizarea acestora. Asociațiile intercooperatiste nu reprezintă un scop în sine; ele trebuie să ia ființă numai acolo unde există condițiile necesare, respectîndu-se liberul consimțămînt al C.A.P.-urilor.

Tabel 2

Opinii privind avantajele participării C.A.P. la asociațiile intercooperatiste

Pentru C.A.P.	număr	Pentru membrii cooperatori	număr
Avantaje	39	Avantaje	29
Fără avantaje	6	Fără avantaje	16
Nu se cunosc avantajele	36	Nu se cunosc avantajele	35
Nu răspunde	6	Nu răspunde	7
Total	87	Total	87

C) Relații de colaborare cu I.A.S. și S.M.A. Alături de cooperarea pe orizontală, cu alte unități C.A.P., prin asociațiile intercooperatiste, există o cooperare pe verticală cu unități socialiste de stat (întreprinderi industriale, I.A.S., S.M.A.). Rațiunea colaborării C.A.P.-urilor cu unitățile S.M.A. este ca acestea din urmă să deservească unitățile C.A.P. De aceea, plenara C.C. al P.C.R. din noiembrie 1970, a hotărît ca Stațiunile de mașini agricole să devină unități de deservire, factori integrați organic în întregul ansamblu de activități ale C.A.P.

Cooperarea cu I.A.S. nu este însă obligatorie. Concepută pe principiile gestiunii economice proprii, ea trebuie să aibă în vedere ajutorul reciproc. Faptul că din cele 17 unități cooperează doar trei, nu trebuie să fie interpretat ca o „lipsă de organizare”. Datorită unor condiții specifice ale C.A.P.-urilor, ca și depărtarea de unitățile I.A.S., un mare număr de subiecți (51) consideră inutilă această cooperare.

Colaborarea cu S.M.A., atîta timp cît C.A.P.-urile nu dispun de mașini agricole proprii, este inevitabilă. Ea necesită însă, după părerea subiecților, o perfecționare în sensul revizuirii obligațiilor economico-financiare ale C.A.P.-urilor față de S.M.A., cît și a acestora din urmă față de C.A.P., în ceea ce privește desfășurarea în timp util a lucrărilor

² Majoritatea subiecților n-au cunoscut exact cota de participare la asociațiile intercooperatiste.

contractate. Pentru perfecționarea relațiilor economico-financiare dintre C.A.P. și S.M.A. cadrele de conducere anchetate consideră necesar legiferarea cât mai urgentă și respectarea următoarelor deziderate: a) remunerarea mecanizatorilor, inclusiv a conducerii S.M.A. să fie legată nemijlocit de rezultatele de producție (15); plata lucrărilor executate de S.M.A. să fie, de asemenea, direct proporțională cu producția realizată (13); lucrările reexecutate să nu fie plătite (3); să se instituie comisii de recepții pentru lucrările efectuate (7); alte propuneri (20); nu răspund (29).

D) Relațiile C.A.P. cu organizații economice în procesul de valorificare a producției agricole. Strins legată de eficiența acordului global, de cointeresare este și valorificarea producției agricole. Producția marfă a C.A.P.-urilor este valorificată, îndeobște, prin sistemul de achiziții și contractări. Firesc ar fi ca prin acest sistem să fie garantată cointeresarea materială a C.A.P.-urilor, implicit a cooperatoarelor, prețurile obținute să acopere cheltuielile de producție. Situația se prezintă însă cu totul altfel: regimul prețurilor nu are la bază cunoașterea cheltuielilor sociale de producție, la o seamă de produse agricole ele avînd un caracter mai puțin stimulat (tabel 3).

Tabel 3

Opinii privind prețurile de achiziții și contractare

Caracterul prețurilor	Produce					Total
	Cereale	Produce alimentare	Legume și fructe	Sfeclă de zahăr	La toate produsele	
Stimulative	4	—	—	3	3	10
Puțin stimulative	13	16	10	—	38	77
Total	17	16	10	3	41	87

Evident, ca urmare a diferenței de fertilitate, de înzestrare tehnică, organizare și conducere, nivelul prețului de cost diferă de la un C.A.P. la altul. De aceea unii subiecți au sugerat fie o revizuire a prețurilor zonale, fie luarea ca bază de calcul a prețurilor de cost obținute în C.A.P.-urile cu un grad scăzut de fertilitate.

Crearea unor secții de prelucrare a producției agricole proprii ar fi încă o soluție prin care s-ar putea valorifica resursele locale și utiliza mai rațional forța de muncă.

*

Investigația noastră de teren a avut loc în iulie și noiembrie 1971, cînd încă nu se puteau întrevădea decît pe o sferă redusă efectele concrete ale noilor măsuri de organizare și remunerare, de aceea în mod

firesc rezultatele ei sînt preliminare. Eficiența sau neeficiența lor o va putea dovedi mai bine practica agricolă din 1972, pe care urmează să o analizăm în acest an. Sintem de părere ca cercetările noastre de viitor să fie orientate nu atît spre eficiența (incontestabilă) a acestor măsuri, ci, mai ales, spre modalitatea de aplicare a lor, în funcție de specificul local.

АСПЕКТЫ ОРГАНИЗАЦИИ И ОПЛАТЫ ТРУДА В СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ ПРОИЗВОДСТВЕННЫХ КООПЕРАТИВАХ

(Резюме)

В статье приведены предварительные результаты исследования, проведённого в июле и ноябре 1971 г. среди руководящего состава 17 сельскохозяйственных производственных кооперативов уезда Клуж относительно эффективности новых мер по организации и оплате труда в этих хозяйствах. Авторы исследовали: способ применения валовой сдельщины; межкооперативные отношения, отношения сотрудничества с машинно-тракторными станциями и государственными сельскохозяйственными предприятиями; отношения сельскохозяйственных производственных кооперативов с хозяйственными организациями в процессе освоения сельскохозяйственной продукции; отношения между руководством сельскохозяйственных производственных кооперативов и вышестоящими руководящими органами.

Исследование выявило тот факт, что новые меры по организации и оплате труда в сельскохозяйственных производственных кооперативах имеют особую эффективность, однако они нуждаются в некоторых поправках, а именно: применение валовой сдельщины в зависимости от местных особенностей каждого хозяйства; усовершенствование хозяйственно-финансовых отношений между сельскохозяйственными производственными кооперативами и машинно-тракторными станциями; повышенная корректность в соблюдении местной инициативы.

ASPECTS DE L'ORGANISATION ET DE LA RÉMUNÉRATION DU TRAVAIL DANS LES C.A.P.

(Résumé)

Les auteurs présentent les résultats préliminaires d'une investigation effectuée en juillet et novembre 1971 parmi les cadres directeurs de 17 C.A.P. (Coopératives agricoles de production) du département de Cluj, sur l'efficacité des nouvelles mesures d'organisation et de rémunération du travail dans ces unités agricoles. C'est ainsi qu'ont été étudiés: le mode d'application de l'accord global; les relations intercoopératistes, les relations de collaboration avec les S.M.A. et les I.A.S.; les relations des C.A.P. avec les organisations économiques dans le processus de la valorisation de la production agricole; les relations entre la direction des C.A.P. et les organes supérieurs de direction.

La recherche a mis en évidence que les nouvelles mesures d'organisation et de rémunération du travail dans les C.A.P. ont une efficacité remarquable mais réclament certains correctifs tels que: l'application de l'accord global en fonction des particularités locales de chaque unité agricole, l'amélioration des rapports économique-financiers entre C.A.P. et S.M.A.; enfin, davantage de correction touchant le respect de l'initiative locale.

TENDINȚE MIGRATORII ÎN MEDIUL RURAL*

Studiu comparativ

MARIA DEMETER, GHEORGHE CORDOȘ, LIGIA IRIMIE

Migrația populației în general, a forței de muncă în special, din mediul rural-agrar spre mediul urban-industrial, constituie un fenomen dominant al structurii noastre sociale atât de dinamizate. Se constată în general îmbătrânirea populației rurale stabile, feminizarea ei, ca urmare a exodului — temporar, sezonier sau definitiv. O cercetare sociologică a migrației industriale și, mai ales, a cadrului mai larg al exagriculturizării — fenomen caracteristic țărilor în plin proces de industrializare — nu poate neglija sondarea unor factori prospectivi, revelatori pentru dimensiunile viitoare ale procesului migrației.

Constatînd mișcarea tineretului spre orașe într-un procent ridicat, am pornit de la ipoteza că viitorul contingent de migranți este alcătuit din absolvenții școlii generale, migranți *potențiali* într-un dublu sens: atât în privința coordonatei temporale, de *realizare viitoare*, cît și în privința coordonatei psihologice, individuale, de aspirație, într-o formă sau alta, spre migrație.

În consecință, am cercetat direcțiile orientării profesionale a absolvenților școlii generale — problemă complexă, cu implicații economice, psiho-pedagogice, familiale, etice etc. — din punctul de vedere al sociologului, propunîndu-ne ca obiective depistarea tendințelor migrației, principalele canale ale lor, precum și factorii de informație și influență, cu rolul și ponderea lor specifică.

Pentru efectuarea cercetării ne-am ales o colectivitate relativ unitară, după criteriile de vîrstă, proveniență socială, mediu, etc., anume întregul lot de elevi, în cursul anului școlar 1968—1969, ai clasei a VIII-a a Școlii generale din comuna Gîrbou, cu satele aparținătoare Călacea, Cernuc, Bezded, Solomon (Județul Sălaj), cu un total de 82 subiecți. Pentru a surprinde specificul orientării profesionale a elevilor dintr-o zonă relativ îndepărtată de oraș, am efectuat cercetarea în mod compa-

* Studiul face parte dintr-o cercetare mai amplă, privind fenomenul migrațional în zona Gîrbou—Sălaj, coordonată de Ion Aluș și George Em. Marica.

rativ, aplicînd concomitent aceleași procedee de investigație și unui lot de elevi absolvenți ai clasei a VIII-a dintr-un grup de sate din aria de convergență a unui mare centru industrial-urban: municipiul Cluj. Din aceste din urmă sate, Feleac, Macău, Dezmir, Sinicoară, dispunînd de mari posibilități în realizarea unor dorințe migratorii, am eșantionat un total de 102 subiecți.

Am urmărit obținerea unor date comparative care să ne furnizeze informații cît mai complete asupra factorilor de orientare profesională: structura profesională, demografică, etc. a familiilor din care proveneau subiecții; cercul de prieteni și cunoștințe; școala și rezultatele școlare; sursele de informație și influență în gradualitatea lor; modul și direcția în care s-a făcut alegerea viitoarei profesiuni; concordanța dorințe — posibilități, ș.a.

Independent de situarea sau nu în raza unui centru urban, majorității elevilor le este comună hotărîrea de a-și continua studiile¹, oglindind astfel ponderea și direcțiile esențiale ale mobilității ascendente a țărănimii: pe de o parte, ascensiunea la *indeletniciri intelectuale*, pe de alta, transformarea ei în *muncitorime industrială* (calificată, în cazul nostru), această din urmă tendință avînd o pondere și o semnificație mărită față de prima.

Între tendințele profesionale ale tinerilor din cele două grupe de sate constatăm o mare asemănare. Majoritatea covîrșitoare a absolvenților doresc să părăsească agricultura (89% din zona Gîrboului și 95% din cea a Clujului). O caracteristică comună în orientarea celor două grupe de tineri este și preferința masivă pentru școala profesională (58% în zona Gîrbou și 61% în zona Cluj), liceul teoretic sau tehnic (31% în zona Gîrboului și 39% în zona Clujului). Preferința pentru alte tipuri de școli, decît cele amintite, se manifestă absolut accidental, procentul fiind neglijabil (cca 1% pentru liceul de artă).

Procentul celor care vor să se integreze direct în industrie fără o calificare sau un studiu prealabil este de 12% din totalul elevilor satelor din zona Cluj, 0% din zona Gîrbou. Diferența se explică prin posibilități sau imposibilități locale, contactul mai mult sau mai puțin strîns cu viața uzinală etc. Procentul celor ce vor să rămînă în agricultură este surprinzător de redus în ambele zone rurale (11% în satele din zona Gîrbou, respectiv 3% în satele din zona Cluj).

Deci, pe lîngă constatarea unei puternice tendințe migratorii, de mobilitate socială pe verticală — tendință mai puternică în satele din zona Clujului unde 95% din totalul elevilor aspiră să îmbrățișeze alte ocupații decît cea de agricultor, și puțin mai slabă în cele din zona Gîrboului (89%) —, se impune și o altă constatare: considerarea școlii ca principal canal de migrație, de mobilitate socială, de emigrare din mediul rural.

¹ Cf. N. Kallós, *Le rôle de l'école dans la mobilité sociale*, „Studia Universitatis Babeș-Bolyai, Series Sociologia”, 1970.

Orientarea profesională a elevilor chestionați, precum și constanța opiniilor acestora, pot fi mai bine cunoscute dacă vor fi raportate și la modul în care au apreciat ei situația tinerilor de diverse profesii. Astfel, li s-a cerut să compare situația unui elev de liceu cu a unui agricultor sau cu a unui muncitor cu sau fără liceu seral. Pentru fiecare din cele trei relații s-au dat 3 variante cu trei valori:

- situație mai bună (3);
- tot atât de bună (2);
- mai puțin bună (1).

Din scorurile obținute (24 de variante) au rezultat următoarele tendințe demne de luat în seamă. Calculate în procente, scorurile arată că toate cele trei profesii sînt socotite de majoritatea tinerilor anchetați, din ambele grupe rurale, inferioare situației unui elev de liceu. Cea mai puțin prețuită ocupație, dintre aceste trei amintite, este cea de agricultor, urmată de cea de muncitor fără liceu seral și în al treilea rînd situația de angajat în cîmpul muncii cu liceu seral. În afara procentului de la ultima profesie, înregistrat de adeziunile gîrboanilor (37%), toate aprecierile depășesc procentul de 50%, ajungînd în cazul satelor urbane la aprecierea agriculturii ca „cea mai puțin bună“ (85%). Interesant este însă faptul că scoruri materializate în procente destul de mari (în jur de 30%) se obțin, la toate profesiile, și la aliniatul „mai bună ca a unui elev de liceu“. Procentele înregistrate la aprecierea „tot atât de bună“, sînt neglijabile, cu excepția situației „muncitor cu liceu seral“. În tabelul comparativ al opiniilor, față de fiecare variantă se observă o exigență sporită în aprecierile tinerilor din satele din zona Clujului și ceva mai scăzută în cazul tinerilor din satele din zona Gîrboului. Ne poate surprinde faptul că la elevii din jurul Gîrboului procentul celor care apreciază situația unui agricultor mai bună decît situația unui elev de liceu este relativ ridicat. Socotim mai degrabă că nu toți tinerii au înțeles corect sensul întrebării, avînd în vedere că elevii în cauză sînt constanți în dorința de a urma școli și chiar liceul.

În ceea ce privește factorii care determină alegerea profesiei pe baza rezultatelor școlare, am constatat că, în linii mari, elevii cu medii slabe sînt cei care intenționează să rămîna în agricultură sau să se angajeze direct în industrie; cei mediocri plus o parte dintre cei buni doresc să urmeze o școală profesională, iar cei cu mediile peste 8 și 9 se orientează spre liceul teoretic sau tehnic (tabel 1).

Familiile din care provin elevii celor două grupe de sate diferă semnificativ prin amploarea migrației părinților, implicit prin structura profesională a acestora. Astfel, familiile în care cel puțin unul din membrii familiei este muncitor reprezintă 32% în satele din zona Clujului, față de numai 34% în satele din zona Gîrboului. Structura profesională relativ deosebită a părinților în cele două zone este exprimată și în fenomenul de exurbație, accentuat în satele urbane și abia sesizabil în satele rurale: 27% din totalul familiilor din zona urbană sînt de „diverse profesii“, față de numai 36% în zona rurală.

Orientarea profesională în funcție de situația școlară
— în procente rotunjite —

Orientarea profesională	Zona		Gîrbou — Sălaj					Cluj				
	medii între 5 și 6	medii între 6 și 7	medii între 7 și 8	medii între 8 și 9	medii între 9 și 10	5 și 6	6 și 7	7—8	8 și 9	9 și 10		
Rămîn în agricultură	67	33	—	—	—	20	40	20	20	—		
Angaj. în industrie	—	—	—	—	—	41	50	8	1	—		
Școală profesională	21	31	24	24	—	10	58	22	10	—		
Liceu tehnic	—	—	17	83	—	—	16	16	50	18		
Liceu teoretic	8	10	20	37	25	—	2	10	50	38		

Raportînd orientarea școlară a elevilor la profesia părinților, constatăm că, exceptînd familiile de intelectuali și funcționari care în exclusivitate își îndrumă copiii spre liceele teoretice și, foarte rar, spre liceele speciale, celelalte categorii profesionale: muncitori calificați, muncitori necalificați, agricultori, etc., nu au o anumită preferință spre o școală sau alta.

Privită comparativ, situația materială a părinților diferă de la o zonă la alta, numărul familiilor salariate fiind mai mare în satele din zona Clujului decît în cele din zona Gîrboului. Aceasta nu influențează în mod hotărîtor orientarea școlară a elevilor din cele două zone după cum arată faptul că la același procent de elevi care doresc să urmeze școala profesională (51% în ambele zone) familiile salariate reprezintă 90% în zona Clujului și 38% în cea a Gîrboului.

Corelînd însă situația materială a părinților din cadrul aceleiași zone cu orientarea spre un domeniu sau altul, este evidentă o relativă dependență a aspirațiilor elevilor de existența sau inexistența unui salariu în familie: procentul de salariați este mai mare la grupa familiilor ai căror copii intenționează să urmeze liceul teoretic sau liceul special.

Astfel:

- a) în zona Gîrbou sînt salariate 66,66% din familiile ai căror copii vor să urmeze licee speciale; 54,16% din familiile ai căror copii tind spre liceul teoretic; 38,09% din familiile ai căror copii vor să urmeze școala profesională; 33,33% din familiile ai căror copii doresc să rămînă în agricultură.
- b) în zona Clujului sînt salariate 99% din familiile ai căror copii vor să urmeze liceul teoretic; 93% din familiile ai căror copii tind spre licee speciale; 90% din familiile ai căror copii vor să urmeze școala profesională; 85% din familiile ai căror copii vor să intre direct în industrie; 80% din familiile ai căror copii vor să rămînă în agricultură.

Orientarea spre licee a unui număr mai mare de copii ai căror părinți sînt salariați am putea s-o interpretăm drept consecință a unei anumite situații economice: diferența existentă în distribuirea bugetului pentru școli de grade diferite. Bursele liceelor raportate la numărul total al elevilor, spre deosebire de școlile profesionale, sînt relativ puține. Întreținerea unui elev în școala profesională nu implică cheltuieli mari din partea părinților.

Din punctul de vedere al structurii profesionale, sistemul de influențare a elevilor diferă de la o zonă la alta. În satele din zona Gîrboului primul loc în ordinea influențării îl dețin agricultorii, urmați de muncitori; în satele din zona Clujului primul loc îl ocupă muncitorii, urmați de elevi, și abia pe locul trei urmează agricultorii (tabelul 2 și tabelul 3).

Tabel 2

Ordinea influențării după profesii (zona Gîrbou)

Nr. crt.	Ocupația	Ordinea influențării								Total
		1	2	3	4	5	6	7	8	
1	Agricultor	28	39	26	5	1	—	—	—	99
2	Muncitor	17	22	23	6	2	1	—	—	71
3	Tehnician	3	—	—	—	—	—	—	—	3
4	Funcționar	2	—	2	—	—	—	—	—	4
5	Intelectual	13	4	13	15	8	1	—	—	54
6	Elev	5	3	4	16	4	2	—	—	34
7	Casnică	4	4	2	—	—	—	—	—	10
8	Pensionar	2	1	—	—	—	—	—	—	3
9	Alte ocupa	2	4	4	5	2	3	—	—	20
10	Nedeclarați	—	1	1	3	—	—	—	—	5
11	Oameni care practică profesia aleasă	1	—	—	—	1	1	—	—	3

Tabel

Ordinea influențării după profesii (zona Cluj)

Nr. crt.	Ocupația	Ordinea influențării								Total
		1	2	3	4	5	6	7	8	
1	Agricultor	16	20	12	5	1	1	—	—	55
2	Muncitor	47	27	31	17	6	2	1	—	131
3	Tehnician	1	—	—	3	1	—	—	—	5
4	Funcționar	2	1	2	—	2	—	—	—	7
5	Intelectual	8	4	8	13	8	2	—	—	43
6	Elev	7	10	16	11	13	1	—	—	58
7	Casnică	3	28	4	2	1	—	—	—	38
8	Pensionar	1	1	1	—	—	—	—	—	3
9	Alte ocupații	15	9	9	6	6	5	1	—	51
10	Nedeclarați	2	—	2	8	1	—	1	—	14
11	Oameni care practică profesia aleasă	1	—	—	—	—	—	1	—	2

Dacă raportăm orientarea școlară și profesională a elevilor la nivelul de școlaritate al părinților, e vizibilă tendința copiilor din ambele zone cercetate de a depăși nivelul de pregătire al părinților, fapt firesc în condițiile de dezvoltare a învățământului actual din țara noastră.

Cercetarea noastră a scos în evidență existența unor dezacorduri între idealurile profesionale ale elevilor și realitatea de fapt. Lipsa unei concordanțe între ceea ce consideră elevii că e bine să urmeze după absolvirea școlii generale și ceea ce se întâmplă în realitate este ilustrativă în acest sens. Rezolvarea acestui conflict revine școlii, instituție care prin specificul activității ei poate și trebuie² să coordoneze acțiunea tuturor factorilor ce intervin în orientarea profesională. Dar atît în satele din zona Gîrbou cît și în cele din zona Clujului rolul școlii ni se înfățișează relativ redus. Influența profesorilor este exercitată cu deosebire asupra elevilor care se îndreaptă spre licee (teoretice și speciale). Or, „este... de remarcat faptul că valențele educative ale acțiunii de orientare școlară și profesională rămîn mereu esențiale. Orientarea școlară și profesională trebuie considerată ca o concluzie logică a acțiunilor formative desfășurate în școală”³.

Influența redusă a școlii în orientarea școlară și profesională este mai evidentă în satele urbane, unde, în cadrul sistemului de influențare, din 8 posibilități profesorii ocupă locul 6 față de locul 3 în satele rurale (tabelul 4).

În condițiile unei migrații prin orice mijloc se pune problema surselor de informație (tabelul 5). În ambele zone principalele surse de

Tabel 4

Cine l-a ajutat cu sfaturile

Nr. crt.	Persoana	Zona Gîrbou	Zona Cluj
1	Tata	68	88
2	Mama	66	80
3	Frați, surori	42	52
4	Rude	44	57
5	Învățători, profesori	45	33
6	Prieteni	41	58
7	Oameni practicînd profesia	20	26
8	Alții (vecini, cunoscuți etc.)	8	22
9	Nu răspunde	1	—

* Unii au aflat concomitent din mai multe surse

Tabel 5

Surse de informație

Nr. crt.	Informația primă	Zona Gîrbou	Zona Cluj
1	Prieten sau cunoscut	26	38
2	Profesor sau învățător	14	8
3	Părinți	21	50
4	Ziare, afișe, cărți	1	3
5	Radio, TV	—	4
6	Altă posibilitate	9	1
7	Nu răspunde	11	—
TOTAL:		82	104*

² Cf. Dumitru Salade, *Școala și viitorul profesional al elevilor*, în „Revista de pedagogie”, nr. 8, 1970.

³ Cf. R. Dăscălescu, I. Holban, D. Muster, D. Salade, *Orientarea școlară și profesională — expresie a eficienței învățământului*, în „Revista de pedagogie”, nr. 5, 1971, p. 83.

informație vin de la părinți, prieteni sau cunoscuți și profesori. Mijloacele mass-media, literatura de popularizare (ziare, cărți), au o pondere redusă în informarea elevilor. Din declarația lor rezultă că au fost informați prin presă, afișe sau cărți doar în procent de 30% în satele din zona Clujului și 10% în satele din zona Gîrboului, iar prin R.TV. în procent de 40% în satele din zona Clujului și 0% în satele din zona Gîrboului.

Încheiem prin a sublinia că, în perspectivă, tendința de exagriculturalizare în ambele zone este foarte ridicată.

Lipsa unor obiective industriale în apropierea satelor din zona Gîrbou face ca ea să se realizeze și printr-o mobilitate teritorială, situație aproape exclusă în cazul satelor din apropierea municipiului Cluj.

Evident, considerațiile precedente au valabilitate, în primul rînd, în cadrul celor două zone cercetate.

Datorită faptului că orientarea școlară și profesională este determinată de o multitudine de factori care nu țin exclusiv de particularitățile individuale ale tinerilor și, în mare măsură, de școală, familie, mediu, etc. ar fi fost util ca influența acestora să fie cercetată nu numai prin intermediul opiniei elevilor, ci completată cu concluzii ce decurg din cercetări psiho-sociale asupra celorlalți factori determinanți. De asemenea, în scopul evitării conflictului dintre aspirațiile profesionale și posibilitățile individuale și sociale de realizare, credem că ar prezenta interes o investigație care să evidențieze raportul dintre orientarea școlară și profesională și necesitățile forței de muncă din diferite domenii de activitate.

МИГРАЦИОННЫЕ ТЕНДЕНЦИИ В СЕЛЬСКОЙ СРЕДЕ

Сравнительное исследование

(Резюме)

Констатируя миграцию населения из сельской аграрной среды в городскую промышленную среду, в частности молодежи, авторы провели сравнительное исследование миграционных тенденций этой возрастной категории. Прослежены две партии выпускников общей школы: первая — из группы сёл, находящихся сравнительно далеко от города — зона Гырбоу, — вторая — из группы сёл, расположенных в зоне промышленно-городского центра — Клуж.

Исследование преследовало выявление специфичности миграционных возможностей и желаний у двух партий учащихся, получение сравнительных данных, которые доставили бы возможно более полные сведения о факторах профессиональной ориентации: профессиональная, демографическая и т.д. структура семей, из которых происходили испытуемые; круг друзей и знакомых; школа и успеваемость; источники информации и влияния в отношении их удельного веса при выборе школы и профессии; способ и направление, в котором сделан выбор будущей профессии; соответствие между желаниями и возможностями ит.п.

Авторы выявили тот факт, что, в перспективе, тенденция к уходу из сельского хозяйства является очень повышенной в обеих зонах; отсутствие промышленных предприятий в соседстве сёл зоны Гырбоу приводит к осуществлению этой тенденции и путём повышенной территориальной подвижности, дело, которое почти не существует в случае сёл, расположенных вокруг г. Клужа, жители которых ежедневно прибывают на работу в город.

TENDANCES MIGRATOIRES DANS LE MILIEU RURAL

Etude comparative

(Résumé)

Constatant la migration de la population du milieu rural agricole vers le milieu urbain industriel, particulièrement celle de la jeunesse, les auteurs ont entrepris une recherche comparative des tendances migratoires chez cette classe d'âge, en dirigeant leur attention sur deux lots de sujets ayant terminé leurs études à l'école „générale“; les premiers provenaient d'un groupe de villages relativement éloignés de la ville (zone de Gîrbou), les autres, d'un groupe de villages situés dans l'aire de convergence d'un centre urbain industriel, Cluj.

La recherche s'est efforcée de mettre en relief le caractère spécifique de possibilités et de désirs migratoires dans chaque lot d'élèves, d'obtenir des données comparatives fournissant des informations aussi complètes que possible sur les facteurs d'orientation professionnelle: structure professionnelle, démographique etc. des familles d'origine des sujets; cercle d'amis et connaissances; école et résultats scolaires; sources d'information et d'influence avec leur gradation; mode et direction du choix de la future profession; concordance entre désirs et possibilités, etc.

La recherche a mis en évidence le fait que, vue en perspective, la tendance de „désagriculturisation“ dans les deux zones est très élevée, que l'absence d'objectifs industriels à proximité des villages de la zone Gîrbou amène cette tendance à se réaliser aussi par une mobilité territoriale élevée, situation à peu près inexistante dans le cas des villages voisins du „municipal“ de Cluj et dont les habitants font régulièrement la navette.

SOCIOLOGIA EDUCAȚIEI

PENTRU O SOCIOLOGIE EDUCAȚIONALĂ

ȘTEFAN PASCU

1. Universitatea — un microcosm. De prin anii '50 mai ales, importanța crescîndă a cunoștințelor în domeniile de activitate umană a silit universitatea să-și dezvolte în chip deosebit una din funcțiile sale tradiționale: formarea cadrelor. În același timp apărea primejdia ca hipertrofia acestei funcții să atrofieze o altă funcție primordială a universității: cercetarea științifică.

De aceea corelarea judicioasă a celor două funcțiuni principale ale universității mai ales în vremea noastră este un imperativ de care sînt conștienți toți cei ce se ocupă cu învățămîntul. Studii realizate în ultimul deceniu oferă date și fapte care trebuie să constituie pentru toți factorii răspunzători de destinele universității temeuri serioase de meditație și hotărîri corespunzătoare. Cu atît mai mult cu cît producția științifică înregistrează progrese uimitoare cantitativ și calitativ.

O anchetă realizată de Institutul „Franklin“, pentru o perioadă de 3 ani (1957—1959), demonstrează că se tipăreau atunci aproximativ 2 000 pagini pe minut (lucrări științifice și tehnice), adică 1 040 miliarde pagini pe an (E. Arloch, *A quantitative appraisal of the language problem in technical and scientific communication*, în „Congresso Rassegni internazionali sulla documentazione e l'informazione scientifica-tecnica“, vol. I, Roma, 1964). Acum zece ani în domeniul științelor se publicau anual 3 000 000 de articole, teze de doctorat etc. în peste 35 000 de reviste de specialitate (din totalul de 100 000 de periodice), se editau 300 000 de brevete și aproape 50 000 titluri de cărți. Pe lîngă publicațiile primare, astăzi mai apar în lume peste 350 de periodice secundare care selectează, semnaleză și analizează cu regularitate și cu rapiditate informațiile cele mai importante în diferite domenii de cercetare. Aceleași studii au înregistrat constatarea științifică, anume că într-o perioadă de 10 ani pro-

ducția științifică, sub toate aspectele amintite, se va dubla (Ch. Bowne, *The World's technical Journal literature, An estimate of volume, origin, language, field, indexing ab abstracting*, în „American Documentation“, nr. 2, 1962, p. 1960). Prognoza s-a adevărat, astfel că astăzi datele de mai sus înmulțite cu doi reprezintă realitatea, atât în domeniul cercetării tehnico-științifice, cât și în privința ritmului și volumului de imprimare a informației științifice. Asemenea explozie științifică mondială creează situații care au sugerat filosofului englez J. Bernal formularea tezei că, e mai ușor să faci o descoperire sau să elaborezi o teorie nouă, decât să fii sigur că acestea n-au fost deja descoperite sau formulate (J. Bernal, *Știința în istoria societății*, București, 1964, p. 1003). În fața acestei realități este cu totul firească și pe deplin explicabilă apariția unei noi discipline în învățământul superior: *Teoria informației științifice* (P. Cravia, *Informarea științifică — componentă esențială a procesului instructiv și a activității de cercetare*, în „Revista învățământului superior“, IX (1967) nr. 2, pp. 22—23).

Este evident, față de o asemenea situație, pentru toți factorii responsabili de dezvoltare, că, potrivit nevoilor societății, universitatea nu se mai poate mulțumi cu formarea cadrelor în sens tradițional, că este absolut necesar ca ea să joace un rol activ de inițiator și novatoare în toate domeniile de dezvoltare și, în același timp, este datoare să aplice rezultatele cucerite spre folosul societății.

Celor două concepții vechi cu privire la universitate — a „misiunii sale tradiționale“ și a „adaptării funcțiilor sale la nevoile sociale“ — se adaugă una nouă, potrivit căreia universitatea e chemată să joace un rol activ în societate: a sluji și chiar a schimba societatea. Cunoscuta teză a lui Marx în legătură cu Feuerbach: „filosofii n-au făcut decât să interpreteze lumea în diferite moduri, dar este vorba de a o schimba“, este aplicabilă deopotrivă și universității. Tradiționaliștii pledează în favoarea misiunii universității de a interpreta lumea, novatorii în influențarea și schimbarea societății.

Fără a neglija funcțiunea de formare a cadrelor, funcțiunea de cercetare se cuvine cultivată în aceeași măsură, cu condiția ca rezultatele cercetării să fie folosite deopotrivă pentru dezvoltarea învățământului și pentru formarea cadrelor. Altfel cercetarea se izolează, funcțiunea sa formativă slăbește. Rezolvarea dialectică a problemei poate fi asigurată numai prin încredințarea obligațiilor instructive și educative persoanelor care sînt și cercetători, oameni de știință. Avantajele acestor legături mutuale sînt pe cît de numeroase pe atît de importante: profesorul — om de știință comunică studenților rezultatele cercetărilor sale și în același timp îi inițiază în tainele cercetării științifice; studentimea beneficiază de o formație științifică și de una didactică în același timp; maestrul — om de știință este în căutarea talentelor științifice ale studenților, le descoperă și le cultivă; cei mai buni studenți din anii superiori pot participa la cercetare; asocierea instruirii cu cercetarea impune înnoirea permanentă a programelor, ferindu-le de primejdia sclerozării și a enci-

clopedismului steril; un asemenea mediu invită la activitate continuă, împotriva pasivității receptive.

2. Universitatea — obiect de cercetare sociologică. Printre domeniile de cercetare ale sociologiei, un loc important ocupă învățămîntul, știința și cultura, analiza acestora, în vederea pregătirii unor măsuri și soluții de valoare pentru o perioadă de timp mai lungă sau mai scurtă, cu fapte de prognoză socială, cu modele previzionale pentru cele mai eficiente soluții, potrivit principiului: a cunoaște pentru a acționa, a ști pentru a transforma.

Cunoscînd situația cercetării și instruirii universitare, sociologia învățămîntului sau educațională va emite propuneri și soluții de viitor în aceste domenii. În raport cu ritmul extraordinar de rapid al sporului de cunoștințe — într-o perioadă de 15—18 ani, durata școlarizării unui tînăr pînă la obținerea diplomei universitare, cantitatea de informație acumulată crește de circa 150 de ori —, sociologia educațională va studia modalitățile și căile de reconsiderare a raporturilor dintre capacitatea de asimilare a studenților și cantitatea de cunoștințe utile formării profesionale, a raportului dintre specializare și cultura generală profesională a viitorilor specialiști, reconsiderarea metodelor de transmitere a cunoștințelor.

La simpozionul oamenilor de știință (Moscova, 1963), sus-pomenitul filosof englez Bernal afirma că ceea ce interesează acum nu este o cantitate disponibilă de aur, cărbune sau chiar de uraniu, ci capacitatea oamenilor de a se folosi de ele. Subliniind acest mare adevăr, noi sîntem înclinați să afirmăm că interesează acum, în epoca noastră, și cantitățile de materie primă superioară, și interesează, într-un grad superior, și capacitatea oamenilor de a le valorifica cît mai folositor pentru societate. Aceasta înseamnă, în esență, că bogăția prezentului și mai ales bogăția viitorului se află în învățămînt. Acest fapt implică o schimbare radicală atît cantitativă, cît și calitativă a învățămîntului universitar.

Există astăzi, se pare, un decalaj între dezvoltarea științei și a învățămîntului superior. Acest decalaj poate fi remediat printr-o pedagogie prospectivă, prin adaptarea continuă a structurii, conținutului și metodelor instructiv-educative la exigențele progresului social, științific și tehnic. Micșorarea la maximum a decalajului dintre momentul apariției unei discipline, a unei teorii sau descoperiri științifice și includerea acestora în învățămînt se cuvine să fie una din cele mai de seamă preocupări ale școlii superioare de pretutindeni.

Dezvoltarea laturii formative a educației și a deprinderilor spre o gândire sintetică constituie obiectivul principal al învățămîntului superior în funcțiunea sa de formare a specialiștilor. Preocuparea formativă se cuvine să fie cel puțin la nivelul celei informative; informația se justifică și devine necesară pentru formarea specialistului și a omului de cultură. Fără educația intelectuală corespunzătoare, însă, informația în anii studenției devine un bagaj pasiv de cunoștințe care se uită treptat. De aceea este neapărat necesar a păstra cu toată grija și a spori interesul, curiozitatea, pasiunea de cunoaștere a tînărului studios. Prelegerile,

prin urmare, trebuie să fie totdeauna o antrenare a gândirii, a deprinderii metodologiei științifice.

Pregătirea universitară, apoi, nu trebuie să se limiteze la înzestrarea viitorului specialist cu o sumă de cunoștințe și deprinderi minimale suficiente a satisface doar cerințele imediate. Licențiatul universitar se cuvine să fie deținătorul unui plus de zestre de specialitate, teoretică și practică în același timp, care să-i ofere posibilitatea de dezvoltare, de adaptare la exigențele sporite, în perspectivă.

*

Probleme esențiale ale cercetării sociologiei educaționale. Înțelegând însemnătatea și necesitatea, totodată, de a cunoaște aspectele principale ale vieții studentești, pentru a sugera apoi căi, mijloace și modalități de îmbunătățire a metodelor instructiv-educative, Universitatea clujeană, prin laboratorul său de sociologie, a întreprins unele investigații de sociologie universitară. Dintre aspectele cercetate, trei mi se par mai interesante și mai potrivite pentru o dezbatere într-un asemenea prilej. Trei chestiuni care, de fapt, sînt trei aspecte ale unei mari probleme: pregătirea superioară a studenților pentru profesii, pentru viață.

Cea dintîi înfățișare a problemei-cheie a fost adaptarea studenților din anul I la viața universitară. De felul cum se adaptează încă din primul an, studenții se vor forma, în anii următori, ca buni specialiști, cu o cultură profesională și generală în același timp, corespunzătoare obligațiilor tot mai complexe și mai numeroase pe care le solicită societatea unui specialist universitar. Este al doilea aspect pe care-l vom schița cu acest prilej. În sfîrșit, de gradul de pregătire, de specializare și de formare ca om de cultură și ca bun specialist în stare să înțeleagă și să rezolve personal cele mai pretențioase probleme ale profesiei depinde, într-o măsură hotărîtoare, încadrarea diplomatului universitar în activitatea productivă, economico-socială. Este a treia înfățișare a sociologiei educative pe care am socotit-o interesantă și deopotrivă utilă pentru această împrejurare.

3. Adaptarea studenților din anul I la viața universitară. Au fost chestionați 1 015 studenți din 1 180 cîți au intrat în Universitatea din Cluj în anul universitar 1966—1967. Deci 85% din totalul studenților anului I, la secția de zi numai. Studenți din toată țara și în special din Transilvania, care gravitează cu deosebire spre Universitatea clujeană. Studenți proveniți din toate mediile sociale: 44,30% fii de intelectuali și funcționari, 39,70% fii de muncitori, 14,14% fii de țărani și 1,80% fii de alte categorii sociale.

Cea dintîi chestiune ce se cuvenea cunoscută a fost motivația și modalitatea de alegere a facultății, secției, adică a viitoarei specialități, profesiei. Însemnătatea alegerii specialității asupra adaptării la cerințele vieții universitare poate fi socotită un adevăr axiomatic care nu mai are nevoie de demonstrații.

La întrebarea cu privire la perioada cînd și-au ales secția sau facultatea, au răspuns: 40,30%, cu doi ani înainte de concursul de admitere; 27,98%, cu un an înainte; 31,72%, în anul prezentării la concurs. Marea majoritate, 68,28%, s-au gîndit, deci, din timp, au reflectat, au cumpănit și chibzuit cu grijă și răspundere asupra alegerii specialității, hotărîtoare pentru integrarea lor în viața socială, pentru cariera lor. Este un semn de maturitate a majorității tineretului nostru, conștient de însemnătatea opțiunilor sale în problemele hotărîtoare pentru viitorul său, pentru cariera sa.

Confirmarea acestei afirmații este oferită de un alt aspect în legătură cu alegerea specialității. Este concludent faptul că 77,73% din studenții investigați s-au înscris la facultăți, secții și specialități pentru care s-au pregătit din liceu, cei care au urmat secțiile reale ale liceului s-au înscris la facultăți de științe ale naturii, cei ce au urmat secții umaniste și-au ales facultăți umaniste. Doar 17,44% dintre absolvenții secțiilor reale s-au îndreptat spre facultăți umaniste și doar 4,83% dintre absolvenții secțiilor umaniste au optat pentru facultăți cu profil de științe ale naturii. Orientarea constantă a majorității tineretului nostru în ce privește alegerea specialității conferă opțiunii o suficientă garanție cu privire la succesul studiilor universitare și apoi în profesiune, în viață.

Cu atît mai mult cu cît orientarea constantă este completată de latura afectivă, de importanță incontestabilă și aceasta. Atracția, afinitatea, pasiunea au constituit motivul principal al alegerii facultății și specialității pentru 68,57% dintre studenții chestionați, iarăși, deci, marea majoritate. Raportul comparativ dintre cei ce și-au ales specialitatea cu unul sau doi ani mai înainte de intrare la universitate (68,28%) și cei ce și-au ales-o din plăcere, atracție, pasiune (68,57%) este cît se poate de concludent, de grăitor. Atracția, pasiunea, plăcerea nu s-au născut dintr-o împrejurare de moment, ci au fost îndelung verificate, mereu confruntate cu aptitudinile, cu posibilitățile intelectuale ale tînărului.

O altă constatare a anchetei se cuvine și ea subliniată, constituind o coordonată deopotrivă de importantă pentru conturarea problemei: corelația echitabilă dintre disciplinele preferate în ultimele clase de liceu și alegerea facultății, a secției, a specialității. 86,70% și-au ales specialitatea universitară dintre materiile preferate în ultimele clase de liceu și numai 11,33% și-au ales o altă specialitate, care nu făcea parte din evantaiul materiilor preferate în ciclul liceal superior. Cele două aspecte — alegerea specialității din atracție, plăcere, pasiune și alegerea din domeniul disciplinelor îndrăgite în clasele liceale superioare — conferă o garanție în plus cu privire la adaptarea la viața universitară, la succesul în timpul studiilor și apoi în timpul exercitării profesiunii.

Seriozitatea opțiunii tinerilor pentru specialitate este verificată și de consultările prealabile cu cei doi factori care în chip firesc exercită o influență însemnată asupra tineretului la vîrsta căutărilor, aceea a pragului de trecere de la studiile secundare la cele superioare: marea majoritate a tinerilor s-a consultat cu părinții (84,04%); la o oarecare

distanță urmează proporțional tinerii care s-au consultat cu profesorii (57,84%). Ancheta oferă și un alt răspuns la această întrebare și anume: familiile de intelectuali au intervenit în cele mai multe cazuri în orientarea profesională a copiilor, urmate de familiile de muncitori și numai în al treilea rând cele de țărani.

Semnificativ este deopotrivă raportul dintre consultările prealabile și nivelul de pregătire al tinerilor, apreciat după rezultatul examenului de bacalaureat. Proporția consultărilor, cu părinții sau cu profesorii, este în raport direct cu gradul pregătirii școlare. Cei mai buni elevi au dovedit o mai mare preocupare și răspundere față de cariera spre care se îndreptau, pe cînd cei mai modești la învățătură au manifestat o grijă mai scăzută față de carieră, de viitorul lor.

Pregătită astfel din timp și cu concursul factorilor de răspundere în opțiunea tineretului, a doua fază — și mai semnificativă în ce privește adaptarea studenților din anul începător la viața universitară — se desfășoară în cele dintîi 9 luni de școlaritate. Gradul de adaptabilitate se poate măsura cu mai multe balanțe: frecventarea cursurilor și seminariilor; activitatea „balicilor“ la seminarii; frecventarea bibliotecilor, lectura de specialitate și de formare a culturii generale; comportamentul față de colegi și de corpul didactic; activitatea în organizațiile de tineret, în formațiunile cultural-sportive etc.

În ancheta lor, sociologii noștri au fost mai puțin preocupați de cunoașterea acestor aspecte, mai greu de concretizat în date și cifre. Au ales, sociologii, alte două modalități de cunoaștere a gradului de adaptabilitate: rezultatele la examene, socotite de ei criteriul cel mai obiectiv, deși nu cu valoare absolută, și opinia celor în cauză cu privire la propria adaptabilitate. Studenții din anul I cu medii de bine și foarte bine (62,39%) pot fi socotiți pe deplin sau într-o măsură mulțumitoare adaptați la cerințele vieții universitare. Parțial doar au reușit să se adapteze la aceste cerințe studenții cu medii de suficient (32,96%); un procent foarte mic (4,65%) care n-au reușit să promoveze anul, trebuie socotiți într-o situație cu totul necorespunzătoare în raport de posibilitatea lor de adaptare la condițiile vieții universitare.

Propria opinie a studenților cu privire la gradul de adaptare poate fi pusă la îndoială, poate fi bănuită de subiectivism, chiar dacă garanțarea anonimatului subiecților a fost asigurată. Obiectivitatea răspunsurilor studențești poate fi judecată numai raportată la cealaltă dovadă, rezultatele examenelor. 54,9% (față de 62,39% cu note bune și foarte bune) dintre studenții anului I se socotesc pe deplin adaptați sau adaptați în linii generale; 40,59% (față de 32,96% cu note de suficient) se declară doar la începutul fazei de adaptare, iar 4,63% (față de 4,65% nereușiți la examene) își recunosc neadaptarea.

Concordanța relativă dintre cele două probe îndreptățește concluzia cu privire la gradul mulțumitor de adaptare la cerințele vieții universitare a mării majorități a studenților din anul I. Buna orientare a celor adaptați pe deplin sau într-o măsură mulțumitoare este adevărată și de răspunsurile lor la consultarea unor lucrări fundamentale de specia-

litate, a revistelor importante și la cunoașterea unor personalități științifice. Dacă, în sfârșit, se mai adaugă faptul că dintre cei ce s-au declarat deplin adaptați vieții universitare 90,28% și-au manifestat din clasele superioare liceale preferințele pentru disciplinele de bază ale facultății sau secției universitare urmată, — problema adaptării studenților din anul I poate fi socotită lămurită îndeajuns pentru a putea aprecia situația multumitoare (I. Aluaș, N. Kallós și A. Roth, *Adaptarea studenților din anul I la condițiile de muncă și de viață universitară*, în „Integrarea socială a tineretului. Cercetări de sociologie contemporană“, București, 1969, pp. 241—268).

4. Cultura de specialitate și cultura generală a studenților. În judecarea răspunsurilor la numeroasele întrebări ridicate de această problemă se cuvine să se țină seama de adevărul incontestabil, anume că în epoca noastră instruirea fiecărui om depășește cadrul interesului particular, deoarece de instruirea și educația individuală depinde prezentul și viitorul societății.

Dintr-un privilegiu odinioară, nu prea de mult, învățământul a devenit astăzi un drept, iar instruirea individuală pînă la cele mai mari posibilități intelectuale este o obligație față de societate, după cum valorificarea cunoștințelor spre folosul societății este o datorie a fiecărui membru al acesteia. Este, prin urmare, pe deplin explicabil efortul tuturor țărilor de a sprijini învățământul, după cum este cu totul firesc efortul învățământului de adaptare la nevoile societății. De aceea sistemul de învățămînt se cuvine să fie maleabil și receptiv, în stare să elimine treptat ceea ce a devenit nesemnificativ, perimat. Universitatea nu mai poate și nu trebuie să mai fie doar distribuitoare de cunoștințe, mai mult sau mai puțin învechite, înfățișate într-o formă înghețată, după cum nu mai poate rămîne nici instituția izolată, indiferentă față de nevoile societății în mijlocul căreia trăiește și-și dezvoltă activitatea. Responsabilitatea universității față de societate nu se mărginește doar la veridicitatea cunoștințelor transmise, ci se extinde deopotrivă și la urmărirea felului cum sînt folosite aceste cunoștințe. Responsabilitățile majore ale învățământului superior nu pot fi satisfăcute decît printr-o permanentă și multilaterală legătură a acestuia cu dinamica întregii activități sociale, economice, culturale, științifice, politice. Acestea fiind temeiurile învățământului superior, în România se fac eforturi permanente pentru modernizarea lui spre a răspunde atît necesităților de azi, cît și celor de perspectivă. Deoarece producția depinde din ce în ce mai mult de gradul de calificare și de instruire al oamenilor, nu este exagerat a afirma — împreună cu cunoscutul demograf francez Alfred Sauvy — că venitul național al unei țări este strîns legat de populația școlară și de felul cum este instruită aceasta (A. Sauvy, *La prévision économique*, Paris, 1957).

Dacă aceasta este realitatea — și în mod cert aceasta este —, este pe deplin explicabilă preocuparea tuturor factorilor de răspundere față de instruirea studențimii, de modalitățile și mijloacele folosite pentru a asigura o instrucție și educație cît mai corespunzătoare în cei 4—5 ani

de învățămînt universitar. Este de asemenea explicabilă, în acest context complex, și preocuparea sociologilor noștri față de bagajul de cultură profesională și de cultură generală pe care tinerimea studiosă reușește să-l acumuleze în sălile de curs și seminar, în laboratoare și biblioteci.

Pentru cunoașterea cit mai aproape de realitate a situației, ancheta sociologică a avut în atenție însușirea culturii de specialitate și a culturii generale, gusturile și preferințele literar-artistice, frecvența și activitatea studenților în biblioteci. Pentru o mai veridică cunoaștere a situației, studenții chestionați au fost împărțiți în trei grupe, potrivit cu diligența lor la învățătură, exprimată în calificative la examene: grupa I-a studenții cu media pînă la 6,50; grupa a II-a studenții cu media între 6,51—8,50 și grupa a III-a studenții cu media între 8,51—10.

La întrebarea care este disciplina de specialitate preferată, majoritatea studenților s-a referit la disciplinele predate în anul respectiv de studii, iar dintre acestea în fruntea listei figurează disciplinele predate de cei mai buni profesori, aceia care știu stimula, prin cursuri și cercetări, interesul studenților; acestora li se adaugă disciplinele de bază ale specialității.

Întrebării cu privire la disciplina sau disciplinele preferate, i-a urmat, în chip firesc și logic, aceea referitoare la problemele fundamentale ale disciplinei preferate. Răspunsurile la această nouă întrebare au fost în concordanță cu grupele în care au fost împărțiți studenții, potrivit cu rezultatele la examene. Ceea ce înseamnă că rezultatele la examene reflectă în linii generale gradul de pregătire profesională al studenților.

În legătură cu pregătirea studențimii, ancheta a dezvăluit însă și unele neajunsuri care pot fi socotite, cred, generale pentru toate instituțiile de învățămînt superior, de pretutindeni. Mulți studenți — poate chiar majoritatea — se mărginesc să se pregătească din notițele de la cursuri, seminarii și lucrări practice sau de laborator și din manuale și cursuri. Din studierea unui număr de 427 000 buletine de cerere depuse de studenți la Biblioteca Universității, rezultă că 53,1% dintre studenți se pregătesc din manuale și cursuri și 46,9% se pregătesc deopotrivă și din tratate, lucrări și reviste de specialitate. Diferența din acest punct de vedere între studenții diferitelor facultăți este remarcabilă: Filologia 82,8% se pregătesc din tratate și reviste de specialitate, citesc opere literare și numai 17,2% se pregătesc doar din manuale și cursuri; Istorie și filosofie 66,4% studiază tratate și studii speciale și numai 23,6% se pregătesc la notițe, manuale și cursuri; Drept și Chimie proporția celor ce se pregătesc din manuale și cursuri este foarte mare, de 89,9%, iar la Studii economice de 97% chiar, iar a celor ce studiază din tratate și lucrări speciale se reduce doar la 10—11%, respectiv 3%.

Toate anchetele sociologice și fiecare dintre ele au subliniat cu insistență o altă condiție *sine qua non* pentru buna pregătire de specialitate și de cultură generală a studenților: studiul individual. Această latură a activității studențești are o îndoită însemnătate: asigură o mai temeinică asimilare a cunoștințelor și contribuie la formarea deprinderilor de muncă științifică, ale cărei temeuri se nasc pe băncile facultă-

ților. Studiul individual este solicitat de însăși igiena muncii intelectuale, adică de stabilirea unui raport de echilibru între capitalul biologic și forțele intelectuale ale studentului pe de o parte și cerințele vieții universitare pe de altă parte.

Oricare dintre aceste activități necesare formării ca specialist și ca om de cultură a studentului solicită un efort individual de gândire. Acest efort se poate asigura prin formarea unor deprinderi, care, la rîndul lor, se pot obține prin autoeducație sau educație de sine. Autoeducația, apoi, exercită un rol deosebit de important în efortul de gândire, de instruire individuală a tînărului student, în formarea și desăvîrșirea personalității sale.

Cercetarea sociologică a mai constatat, corelînd diferitele anchete, că cei ce sînt preocupați de acumularea unor largi cunoștințe de specialitate, doritori să fie la curent cu ceea ce este nou în domeniul lor, sînt studenții care încă de pe băncile liceului au manifestat înclinații pe care Universitatea le-a dezvoltat. Rezultă și din această observație concluzia cu privire la rolul deosebit al liceului și școlii generale, al profesorilor în general și îndeosebi al psihologului școlar în urmărirea, sesizarea și cultivarea înclinațiilor reale ale elevilor, în orientarea acestora spre profesiunea ce li se potrivește mai bine.

O latură complimentară de cea mai mare însemnătate a procesului instructiv-educativ este cultura generală a studenților. Orientarea în lume și viață a specialistului-cetățean, dezvoltarea multilaterală și împlinirea personalității intelectualului ca om de cultură și cerințele culturii profesionale a specialistului, practician sau cercetător, reclamă o cultură generală cît mai solidă și cît mai întinsă. Școala superioară este datoare să contribuie la lărgirea orizontului, la trezirea gustului și la sensibilizarea studentului față de fenomenul cultural.

Chestionarul supus studenților spre studiere cuprindea la capitolul cultură generală probleme de istorie, geografie, oameni de știință de seamă din trecut și de astăzi, literatură, arte plastice, teatru, muzică, politică curentă. Aspectele principale ale culturii generale — cantitatea de cunoștințe, gradul de formare, calitatea gusturilor, orientarea preferințelor spre producții literar-artistice — au fost urmărite cu aceeași atenție. Răspunsurile pot fi socotite mulțumitoare, deoarece chiar și studenții din grupele I și II (note între 5—8,50) au întrunit 60% puncte (răspunsuri corecte). Față de media generală de 63% a răspunsurilor corecte, relativ numeroși studenți au întrunit 80—85% puncte (răspunsuri corecte), dovedind o cultură generală bună (filologie, istorie, filosofie).

O altă notă definitorie a culturii generale a studenților noștri rezultă din preferințele, în general, față de valorile culturale autentice. Romanul românesc de incontestabilă valoare ocupă locul întii în cultura generală studențească: *Pădurea spînzuraților* și *Răscoala* de Liviu Rebreanu, *Frații Jderi* și *Baltagul* de Mihail Sadoveanu, *Enigma Otiliei* de George Călinescu, *Întunecare* de Cezar Petrescu, etc. Alături stă romanul literaturii universale pe un plan foarte apropiat de cel românesc: *Ciuma de*

Camus, *Condiția umană* de Malraux, *Pe Donul liniștit* de Șolohov, *Procesul de Kafka*, *Cuvintele* de Sartre, etc. Dintre dramaturgii contemporani străini, locul de frunte îl ocupă Dürrenmatt, Miller, Brecht, Ionescu, Sartre, iar dintre români Baranga, Lovinescu, Mirodan, etc. Dintre poeții români locul întâi e ocupat de Eminescu la mare distanță de ceilalți: Coșbuc, Blaga, Topîrceanu, Alecsandri, Arghezi, Labiș, etc., iar dintre poeții străini studenții manifestă preferință față de Aragon, Neruda, Esenin, Prévert, Maiakovski.

Unele preferințe studențești față de valorile culturale universale coincid cu preferințele culturale generale pe plan mondial: Camus, tradus în 28 de limbi, Brecht în 27 de limbi, Miller în 25 de limbi, etc. (Șt. Pascu, *Index translationum*, în „Tribuna“, nr. 3 din 19 ianuarie 1971).

În general aria preferințelor literar-artistice ale studenților este destul de întinsă, ceea ce dovedește în plus interesul manifestat de majoritatea studenților față de diferitele domenii ale culturii și artei, naționale și universale. Ceea ce este pe deplin firesc în acest domeniu, locul întâi îl ocupă studenții de la Facultatea de filologie (J. Jaccard, *La sociologie de l'éducation*, Paris, 1962; N. Kallós, A. Mișu și A. Roth, *Unele constatări privind cultura profesională și generală a studenților la Universitatea din Cluj*, în „Lupta de clasă“, XLVI, 1966, nr. 8, pp. 72—83; I. Drăgan, *În legătură cu formarea deprinderilor de muncă independentă la studenți*, în „Revista învățămîntului superior“, VIII, 1966, nr. 1, pp. 56—59; D. Vrabie și A. Barna, *Autoeducația și desăvîșirea personalității studentului*, în „Revista învățămîntului superior“, VIII, 1965, nr. 5, pp. 41—47).

5. Integrarea socială a absolvenților. Noțiunea de integrare socială are, în primul rînd accepțiunea de integrare în activitatea productivă, socială, culturală, științifică. Gradul de integrare și eficiența acesteia sînt, fără îndoială, în raport direct cu: alegerea judicioasă a profesiei în funcție de înclinațiile personale ale tînărului absolvent; nivelul pregătirii lui profesionale, cu urmările sale în ce privește afirmarea personalității; capacitatea de autoperfecționare profesională pentru a ține pas cu înnoirile neconținute în domeniul respectiv de activitate. Dar, pentru ca integrarea să fie armonioasă, firească, totală, o condiție *sine qua non* este identificarea tînărului absolvent cu idealurile și aspirațiile societății; cunoașterea direcțiilor de dezvoltare ale societății contemporane (N. Ceaușescu, *Pentru progresul continuu al științei, învățămîntului și culturii românești*, București, 1966, pp. 25—26).

Integrarea, un proces deosebit de complex, comportă două etape distincte: cea dintîi — pregătitoare, în timpul școlarității universitare și în cadrul instituțiilor universitare și a doua — în activitatea productivă propriu-zisă.

Unul din factorii de valoare deosebită care contribuie la integrarea deplină a absolventului în activitatea și viața socială este instrucția și educația de care a beneficiat tineretul în timpul studiilor universi-

tare. Se înțelege, în primul rînd, legătura dintre instrucția teoretică și cerințele practicii, dintre instrucție și dezvoltarea științei și tehnicii mondiale contemporane, dintre pregătirea generală și de specialitate. În legătură cu această problemă-cheie, la întrebarea dacă corespund cursurile audiate în timpul studiilor acestei cerințe, răspunsurile subiecților au fost diferențiate: unele cursuri corespund integral, altele doar parțial. Un deziderat aproape general al tinerilor absolvenți a fost nevoia introducerii în învățămîntul superior a psihologiei muncii.

Cercetarea sociologică realizată în diferitele instituții de învățămînt superior cu privire la integrarea socială a absolvenților a confirmat pe deplin o observație logică: absolvenții care înainte de studiile universitare au muncit în profesii de același profil cu specialitatea universitară s-au adaptat mai ușor la condițiile de muncă după absolvire. Cei-alții, care n-au lucrat înainte de studiile universitare în unități economice productive, au întâmpinat greutăți din cauza necunoașterii sau a cunoașterii insuficiente a specificului noii activități. Concluzia se îmbe de la sine: îndrumarea tinerilor muncitori care au dovedit aptitudini deosebite spre învățămîntul tehnic superior; orientarea liceelor de specialitate spre învățămîntul politehnic; îmbunătățirea practicii în producție a studenților; legătura mai strînsă a învățămîntului superior tehnic și a celui economic cu unitățile productive, spre cunoașterea concretă a organizării, conducerii și planificării producției.

Un alt element cu rol deosebit în integrarea în viața socială a absolvenților este, fără îndoială, practica în producție în timpul studiilor superioare. 87% dintre subiecți au răspuns pozitiv la întrebarea cu privire la eficiența practicii, recunoscînd că aceasta i-a ajutat în procesul de acomodare și cunoașterea activității în întreprinderile și instituțiile în care au fost repartizați. Pentru eliminarea neajunsurilor în ce privește raportul dintre pregătirea în timpul studiilor și activitatea practică, tinerii absolvenți au sugerat ca o parte a proiectelor de diplomă să fie cu caracter aplicativ; practica să se desfășoare în mai multe unități sau în mai multe secții, oferindu-li-se posibilitatea de a cunoaște complexitatea proceselor economice și alte asemenea corectări la sistemul de practică în vigoare.

Pentru pregătirea încadrării sociale a studenților după absolvirea institutelor de învățămînt superior, mai ales pentru cei de la universități în general și de la facultățile cu profil umanist îndeosebi, organizarea mai practică a cercurilor științifice studențești ar constitui un ajutor real. Cercurile studențești ar trebui să fie un fel de „laboratoare“ de inițiere și experiență în cercetarea științifică. Pentru a fi astfel, în locul cercurilor cu un mare număr de studenți ar fi recomandabilă organizarea de cercuri cu un număr mai mic de studenți, grupați în jurul unor probleme fundamentale, sub conducerea unor specialiști recunoscuți. S-ar putea aprofunda, prin activitatea personală a fiecărui student membru al cercului, o problemă de bază a specialității și s-ar putea adînci meto-

dele, metodologia și tehnica de cercetare, potrivit cu particularitățile problemei de cercetare.

Pe lângă aceste condiții, care, toate și fiecare în parte, își au însemnătatea în ce privește rapiditatea și gradul de integrare socială a tînărului absolvent, integrarea mai depinde de corespondența dintre pregătirea dobîndită în facultate și cerințele postului pe care-l ocupă. Integrarea va fi optimă dacă cunoștințele absolventului nu se află sub limita cunoștințelor pretinse de locul de activitate, dacă cerințele activității desfășurate nu se află sub limita pregătirii și competenței absolvenților. În primul caz absolventul va simți o criză de competență, în al doilea caz se produce o risipă de calificare și competență, păgubitoare societății și individului deopotrivă.

Răspunsurile anchetei la aspectele raportului dintre competență și pretențiile locului de activitate sînt concludente: 67,8% dintre absolvenți apreciază echitabil raportul dintre pregătirea lor și cerințele activității practice; deosebiri sensibile între cei repartizați în mediul urban și cei repartizați în mediul rural nu există; în 20,8% din cazurile cercetate calificarea absolvenților era superioară cerințelor activității de-puse; deasupra mediei se situează absolvenții repartizați în mediul rural și sub medie cei repartizați în mediul urban. Această medie repartizată pe profesii, în fruntea celor ce se autoapreciază ca deținători ai unei calificări superioare față de activitatea desfășurată sînt economiștii, urmași de profesori, iar la urmă se aliniază inginerii.

Asemenea neajunsuri cu consecințe mai puțin bune ar putea fi remediate fie printr-o specializare și mai mare, fie, dimpotrivă, printr-o pregătire de profil mai larg, mai general. În cel dintîi caz pot naște alte neajunsuri, deoarece pe de o parte specialitățile se diversifică, iar pe de alta specializarea prea îngustă a absolvenților produce greutatea la integrarea lor socială și prejudiciază cultura de specialitate și cea generală deopotrivă. Cea mai potrivită rezolvare mi se pare a fi calificarea superioară de profil mai larg, care singură poate asigura tinerilor specialiști o mai mare mobilitate, posibilitatea adaptării într-un timp mai scurt la cerințele speciale ale întreprinderilor și instituțiilor. Este adevărat că autoaprecierea tinerilor absolvenți poate cuprinde o notă de subiectivism, dar, oricum, nu i se poate nega valoarea orientativă.

Condiția cea mai importantă pentru ca integrarea absolvenților să fie totală sau ideală este fără îndoială repartizarea acestora potrivit cu specialitatea lor. La care se cuvine adăugată de îndată și considerarea unor factori subiectivi: aptitudini, pasiunea pentru o anumită activitate și chiar interese familiare sau personale. Cele 57% de răspunsuri afirmative ale tinerilor ingineri absolvenți ai Politehnicii din București față de aceste aspecte fundamentale sînt concludente pentru gradul și ritmul de integrare a tineretului: invenții, inovații, îmbunătățiri tehnologice și organizatorice, adică spor de producție și realizarea de economii însemnate. Tot atît de concludente sînt răspunsurile celor 18,3% dintre tinerii ingineri neîncadrați potrivit cu specialitatea și aptitudinile lor: o bună

parte din activitatea lor este cheltuită în activități sub nivelul pregătirii, ceea ce înseamnă practic inerție și lipsă de interes.

Repartizarea absolvenților prin corelarea justă a criteriilor obiective și subiective se mai oglindește și în proporția încadrării sociale a absolvenților. Sub acest aspect situația poate fi socotită relativ mulțumitoare: 82% dintre absolvenții anului 1966—1967 s-au prezentat la posturile obținute prin repartizare.

În sfârșit, cercetările sociologice mai relevă un aspect care influențează într-un sens sau altul integrarea socială a tineretului universitar: colaborarea oamenilor mai în vîrstă la formarea personalității tineretului, la formarea conștiinței de sine. Fără să împărtășim teza contradicțiilor dintre generații, o deosebire de mentalitate, de concepții asupra vieții și societății nu poate fi negată cu totul. Asemenea deosebiri nu generează însă conflicte între generațiile societății socialiste, deoarece interesele, aspirațiile, idealurile sînt aceleași, pentru vîrstnici și tineri. Răspunsurile absolvenților Universității din Craiova sînt concludente, confirmînd afirmația de mai înainte: 86% dintre subiecți au răspuns afirmativ la întrebarea cu privire la sprijinul celor mai vîrstnici acordat lor, 60% au răspuns că sînt doar parțial înțeleși de cei mai vîrstnici și de-abia 8% afirmă că nu găsesc înțelegerea cuvenită la cei mai în vîrstă. Vina poate fi și dintr-o parte și din alta, iar asemenea cazuri pot fi socotite ca izvorînd din situații neconcludente pentru raporturile dintre generații.

Marea majoritate a absolvenților și totalitatea celor integrați în societate și-au mărturisit idealul lor de viață într-un ansamblu de însușiri moral-politice, în profesiunea lor. Aceștia au împărtășit în răspunsurile formulate la întrebări dorința de a contribui la crearea de valori științifice și cultural-artistice și, totodată, încrederea în societatea socialistă. Integrarea prin asimilarea valorilor materiale și spirituale ale societății noastre au reliefat de asemenea modalitățile socotite de absolvenți indicatoare: cunoașterea istoriei culturii și științei românești; cunoașterea realizărilor științei și tehnicii contemporane; cunoașterea locurilor pitorești din țară; cunoașterea muzicii clasice și cunoașterea artelor plastice.

Integrarea socială nu se poate opri la faza primară, aceea a ocupării unui loc de activitate. Faza următoare, a onorării locului ocupat prin strădania de a fi mereu la zi cu dezvoltarea specialității, este tot atît de importantă, în unele privințe mai importantă chiar. Această judecată se întemeiază pe inegalabilele cuceriri ale științei contemporane, adevăr ce-l îndemna pe prestigiosul matematician și filosof englez Bertrand Russel să afirme că, datorită pașilor gigantici cu care progresa știința, aceasta modelează în fiecare zi tot mai mult destinul omului, modifică felul său de viață. Asemenea revoluție tehnico-științifică obligă omul zilelor noastre, de orice vîrstă activă și de orice specialitate, să-și întregască mereu cunoștințele dobîndite în școala superioară. Va fi sensibil ușurat în acel efort cel ce s-a obișnuit încă în timpul studenției cu orientarea independentă în multitudinea și varietatea cunoștințelor particulare, cu înțelegerea liniilor directoare în feluritele domenii ale științe-

lor. Un astfel de tînăr își va putea împlini cunoștințele prin forțe proprii și autodezvoltarea îi va fi înlesnită.

Tineretul nostru este conștient de nevoia continuei perfecționări pentru a corespunde în chip mulțumitor activității mereu mai pretențioase. 89,6% dintre absolvenții și-au exprimat dorința perfecționării neîncetate (+ 4 la bărbați, — 4 la femei față de media generală). Căile și modalitățile de perfecționare sînt multiple și tot atît de multiple au fost și cele indicate de cei întrebați:

- 30,7% în cadrul activității productive (mai ales inginerii și economiștii);
- 27% prin cursuri de perfecționare (mai ales profesorii);
- 20% prin sistemul doctoranturii (mai ales cercetătorii și personalul didactic universitar);
- 20,8% prin înscrierea la o altă facultate, la secțiile serale și fără frecvență;
- 9,5% prin examenele de definitivat și de grad (mai ales profesorii din învățămîntul mediu);
- 4,6% prin studiul individual (din toate domeniile).

Se observă cu ușurință preferința pentru formele organizate, instituționalizate de perfecționare. Acestea sînt socotite pe drept cuvînt pe de o parte mai eficiente, iar pe de altă parte în stare a oferi celor interesați anumite avantaje prin autentificarea oficială a rezultatelor. Superioritatea formei de perfecționare organizată este evidentă, deoarece această perfecționare poate corespunde cu adevărat, elastic și fără întîrziere, cerințelor mereu înnoite ale producției, învățămîntului, cercetării, culturii, societății. Perfecționarea organizată mai are avantajul de a putea beneficia de o documentare și de o îndrumare corespunzătoare din partea unor specialiști necontestăți. Perfecționarea instituționalizată însă, oricît de organizată ar fi, nu poate înlocui sau suplini efortul individual prin studiul individual.

Este îmbucurător și semnificativ, totodată, faptul că majoritatea celor doritori de perfecționare (66,6%) socotesc instituția de învățămînt superior unde și-au făcut studiile ca locul cel mai indicat și mai propice de a le asigura perfecționarea; o minoritate doar (15,6%) și-au exprimat dorința de perfecționare în alt loc. Majoritatea tinerilor absolvenți simt dorința și nevoia păstrării legăturii cu „Alma Mater“, cu foștii profesori, pe care-i socotesc cei mai indicați a le asigura învățătura necesară în continuare și, totodată, cei mai accesibili pentru o colaborare științifică, legătură pe care o doresc 94%, potrivit răspunsurilor celor întrebați (P. Jaccard, *La sociologie de l'éducation*, Paris, 1962, G. Skorov, *La planification de l'enseignement en fonction des besoins de personnel*, în „Les aspects économiques et sociaux de la planification de l'éducation“, U.N.E.S.C.O., 1965; *L'Université et la formation des cadres de la vie publique*, Paris, 1959; F. C. James, *Quelques problèmes fondamentaux posés aux Universités du monde entier*, în „Bulletin des Associations Internationales des Universités“, XIII, 1965, nr. 1; I. Dumitrescu, *Integrarea socială activă a tineretului universitar*, în „Revista învățămîntului

superior“, LX, 1967, nr. 4, pp. 12—27; I. Aluaș, N. Kallós, A. Roth și T. Rotariu, *Integrarea socială a absolvenților învățămîntului superior*, în „Lupta de clasă“, XLIX, 1969, nr. 12, pp. 66—77).

6. Omul format de universitate — o personalitate complexă. Afirmase Paul Valéry acum trei decenii și jumătate că omul își stabilește un sistem de viață în care mijloacele sale de existență depind de conservarea, regenerarea și reînvierea unei cantități de necrezut și mereu în creștere de cunoștințe. Intuiția sensibilului scriitor s-a adeverit pe deplin, a fost depășită chiar în unele domenii. Domenii și noțiuni noi apar și se impun, domenii și noțiuni care pretind calitatea de cuprindere și de dominare a acestor cunoștințe. „Logosfera“ înțelege să fie știința care cuprinde totalitatea ideilor stocate în „memoria colectivă“ a societății, care devine practic inepuizabilă, datorită descifrării neconținute a trecutului, a cercetărilor prezentului și a prospectării viitorului. Datorită acestei situații, în epoca noastră se dimensionează în alți termeni, cu totul noi, relația: învățămînt, știință, inovație, creație umană și practică (acumulare de cunoștințe, informare, documentare, transmitere, instruire, aplicare).

În asemenea condiții sînt pe deplin explicabile căutările neconținute ale noilor căi de redimensionare a învățămîntului universitar însuși, de proporționare echitabilă și judicioasă a diferitelor sale funcțiuni: a înarma studentimea cu cît mai multe, mai valoroase și mai utile cunoștințe de specialitate și, în același timp și în aceeași măsură, de a o înzestra cu o cultură de specialitate și generală corespunzătoare, de a-i asigura posibilitatea orientării independente în profesiune. Este nevoie imperioasă de învățare a orientării, deoarece, mai ales astăzi, în epoca celei mai mari revoluții științifice și tehnice, nici o ramură de știință, nici o specialitate chiar, nu poate fi însușită în totalitatea datelor ei în anii studiilor universitare. De aceea acești ani se cuvin folosiți pentru a asigura temelia culturii profesionale, metodologia filosofică și de cercetare într-un domeniu sau altul. Mai ales dacă nu se va uita o clipă că perspectivele învățămîntului, ca și ale altor domenii social-culturale, sînt impresionante: în următorii 40 de ani realizările în învățămîntul superior vor fi mai bogate decît cele acumulate pînă acum în 400 de ani. Problema cea mai serioasă ce confruntă și va confrunta societatea cu privire la învățămîntul superior este echilibrul dintre cantitate și calitate. Numărul studenților e în sensibilă creștere; în aceeași proporție vor crește și investițiile. În aceeași măsură se impune asigurarea nivelului științific, permanenta adaptare a învățămîntului la nevoile societății.

Omului format de universitate i se pretinde să fie nu numai un bun specialist, capabil să susțină și să îmbogățească, prin competența sa, știința și practica în domeniul său de specialitate. I se pretinde omului instruit și educat de universitate a fi o personalitate deținătoare a unor capacități multiple și armonios conjugate.

Scoala superioară, în fața acestor imperative, este datoare să se întrebe și să-și răspundă: Pentru ce îndatoriri pregătește tineretul? Ce finalitate este datoare să acorde studiilor și pregătirii lor? Cum să selecțio-

neze și cum să formeze oamenii de știință și de cultură, conducătorii societății de mâine? — Răspunsurile la asemenea întrebări preocupante, formulate cu toată răspunderea, trebuie să pornească de la axioma: pregătirea profesională și educația tineretului în toată lumea este condiția cea dintâi a progresului și a civilizației omenești.

Cunoscătorii învățămîntului superior au ajuns la concluzia că o specializare prea îngustă, compartimentarea excesivă nu răspund nevoilor societății în plin și neincetat progres. Învățămîntul care cultivă colecții de date, rețete și formule închistate se cuvine înlocuit cu un învățămînt care să cultive inteligența, mobilitatea spirituală, claritatea în observație. Disciplinele cu caracter social-umanistic, contribuind într-un grad superior la crearea acestor calități, la fundamentarea cunoașterii legilor de dezvoltare a naturii și societății, se impun a fi cultivate în mod corespunzător în învățămîntul superior de orice profil — universitar, tehnic, medical și artistic. Se va asigura, astfel, și echilibrul judicios între specializare și cultură generală, între specialist și om. Cercetările de sociologie educațională sau a învățămîntului, la care am făcut apel, confirmă adevărul că în condițiile mutațiilor sociale și ale rolului științei în societatea contemporană în general, școala superioară joacă un rol din ce în ce mai important în mobilitatea socială ascensională. De aceea, pe lângă alte modalități de abordare a problemelor universitare, abordarea sociologică este nu numai justificată, dar indispensabilă, mai ales că ea reclamă unitatea viziunii macrosociologice, globale și a celei particulare, de ramură.

*

Prin natura lor, cercetările de sociologie universitară sugerează unele aplicații. Cercetările sociologice au permis conducerii Universității din Cluj să elaboreze unele măsuri de îmbunătățire a procesului instructiv-educativ, a formelor în care se desfășoară diferitele activități studențești, în scopul îmbinării organice dintre formarea multilaterală a tînărului și cea profesională, dintre universalizare și specializare. Au fost întreprinse acțiuni pentru înlesnirea adaptării studenților din primul an la cerințele vieții academice, pentru stimularea antrenării studenților în activitatea independentă pe tărîm științific, precum și pentru optimizarea legăturilor dintre studenți și profesorii lor.

În măsura în care cercetarea sociologică depășește, prin natura ei, cadrul instituțional al universității, vizînd, într-un fel sau altul, o problemă macrosocială, și aplicațiile posibile ale cercetărilor depășesc nu o dată sfera de competență a forurilor universitare. De pildă, în problemele recrutării studenților, ale orientării profesionale, ale corelării diferitelor verigi ale sistemului învățămîntului public de diferite grade, de la școala elementară pînă la cea superioară, precum și în problemele repartizării și integrării sociale a absolvenților, forurile noastre universitare au fructificat rezultatele investigațiilor sociologice amintite pentru a fundamenta unele propuneri adresate organelor competente de decizie ale țării.

Sîntem conștienți că cercetări similare se desfășoară în multe țări, în multe centre universitare. Sîntem, de asemenea, conștienți atît de specificitatea unor probleme ale noastre, cît și de similitudinea lor cu ale altor universități, din alte țări. De aceea, informația livrescă se pre-tinde completată prin informații dobîndite pe căi nemijlocite și prin schimburi de păreri. O colaborare internațională interuniversitară în diferite probleme de sociologie educațională sau școlară ar fi deosebit de instructivă, utilă și chiar necesară (M. Ceccaty, *Les missions des universités et leur fonction sociale*, în „Esprit“, nr. 5—6 din 1964; N. V. Scarfe, *The modern University*, în „Canadian education and research digest“, nr. 2 din iunie 1964; J. Tymowski, *Humanizacja studiow technicznych*, în „Zycie szkoly wyzej“, nr. 11 din 1965; Al. Roșca, *Universitatea în lumea contemporană*, în „Revista învățămîntului superior“, VIII, 1966, nr. 10, pp. 34—39; Șt. Pascu, *L'Université et la société contemporaine*, în „L'Université Babeș-Bolyai de Cluj“, Cluj, 1971, pp. 5—12, și în limbile engleză, germană și rusă).

ЗА СОЦИОЛОГИЮ ВОСПИТАНИЯ

(Резюме)

Исследования в области *Социологии воспитания* должны быть теоретическим изложением важнейших принципов воспитания, в широком и сложном смысле, а также принципов социологии воспитания; они должны быть главным образом объективной констатацией на основе конкретных исследований, проведенных в Клужском университете им. Бабеша-Бойай и в других высших учебных заведениях Социалистической Республики Румынии. В последние десять лет, главным образом, были организованы анкеты, в первую очередь социологами, но и другими членами преподавательского состава, которые заботятся о вопросах университетской молодежи.

Занимаясь этим сложным вопросом, мы уделили особое внимание формативной и информационной функции университета в период, когда сдвиги науки и техники отмечают поразительные скачки, а также соотношению между дидактической функцией и функцией приобщения к науке университетской молодежи.

В целях обеспечения правильного соотношения между многочисленными функциями активного университета, социологическое исследование заботилось о вопросе подготовки молодежи теоретических и специальных лицеев к выбору наиболее подходящей специальности, которая способствовала бы полному её проявлению. Выбор наиболее подходящей специальности является гарантией включения студента ещё с первого года в университетскую жизнь, способствует углублению области специальности, расширению его культурного и научного кругозора. Социологические анкеты, организованные высшими учебными заведениями, доставляют интересные сведения о степени приспособления в зависимости от предварительной подготовки, от наиболее подходящего выбора специальности, от качества дидактико-научной деятельности, которой пользуется молодежь в годы студенчества.

Интересны также констатации анкет, касающихся интереса студентов к специальной и общей культуре, дифференцированного в зависимости от факультета и специальности, на фоне зрелости отбора всемирных и национальных культурных ценностей.

Деятельность во время учёбы в университете, забота об обеспечении прочной культуры, практическая деятельность студентов, правильное руководство со стороны преподавательского состава, соответствие между подготовкой и деятельностью выпускников и т.д. являются элементами, оказывающими особое влияние на интеграцию выпускников в общественную деятельность, на скорость и пропорцию интеграции, на экономическую и культурно-общественную эффективность этой интеграции.

POUR UNE SOCIOLOGIE ÉDUCATIONNELLE

(Résumé)

Une recherche comme la *Sociologie éducationnelle* doit être une étude théorique des principes d'éducation les plus importants, au sens large et complexe, et porter sur la sociologie de l'éducation; elle doit être particulièrement une constatation objective fondée sur des recherches concrètes effectuées à l'Université Babeş-Bolyai de Cluj et dans les autres institutions d'enseignement supérieur de la République Socialiste de Roumanie. Des enquêtes ont été organisées surtout dans les dix dernières années par des sociologues, au premier chef, mais aussi par d'autres membres du corps enseignant préoccupés des problèmes de la jeunesse universitaire.

Devant ce problème complexe, notre intérêt s'est fixé avec le plus d'insistance sur la fonction formative et informative de l'université en un temps où les progrès de la science et de la technique exécutent des bonds surprenants, et sur la relation entre la fonction d'enseignement et celle d'initiation scientifique des étudiants.

Pour assurer un juste rapport entre les multiples fonctions de l'université active, la recherche sociologique s'est intéressée d'abord au problème de la préparation des élèves des lycées, théoriques et spéciaux, afin d'assurer leur choix de la spécialité la plus adéquate et qui garantisse leur réalisation la plus complète. L'option pour la spécialité la mieux adaptée à chacun est une garantie pour l'intégration de l'étudiant de première année dans la vie universitaire, pour l'approfondissement du domaine de sa spécialité, par l'élargissement de son horizon culturel et scientifique. Les enquêtes sociologiques effectuées par les institutions d'enseignement supérieur donnent des résultats intéressants sur le degré d'adaptation par rapport à la préparation préalable, à l'option la plus adéquate, à la qualité de l'enseignement scientifique dont la jeunesse bénéficie au cours de ses études supérieures.

Tout aussi intéressantes sont les constatations effectuées au cours des enquêtes relatives à l'intérêt porté par les étudiants à la culture de spécialité et à la culture générale, compte tenu de la différence de faculté à faculté, de spécialité, sur un fond de maturité sélective touchant les valeurs culturelles universelles et nationales.

L'activité du temps des études supérieures, la volonté de s'assurer une culture sérieuse, l'activité pratique menée durant les années d'études, l'orientation juste donnée par le corps professoral, la concordance entre la préparation et l'activité des diplômés, etc. sont autant d'éléments de poids en ce qui concerne l'intégration de ces derniers dans l'activité sociale, la rapidité et le degré de cette intégration, enfin son efficacité économique, sociale et culturelle.

CERCETAREA INTERDISCIPLINARĂ ÎN ORIENTAREA ȘCOLARĂ ȘI PROFESIONALĂ

DUMITRU SALADE

În ultima vreme sînt tot mai numeroase domeniile care reclamă o cercetare științifică de echipă și tot mai multe voci autorizate propun și întreprind astfel de investigații. Rodul unor astfel de acțiuni comune a și devenit cunoscut și constituie un argument convingător în acest sens. Multe descoperiri recente sînt rezultatul unei asemenea colaborări și uneori chiar acordarea premiului Nobel a subliniat acest fapt (a se vedea fizica, chimia etc.).

Cercetarea interdisciplinară apare ca o necesitate obiectivă în condițiile dezvoltării vertiginoase a științei, a apariției unor discipline de graniță, a nevoii de analiză și de sinteză complexă și de explicare cît mai largă, mai profundă și mai exactă a fenomenului investigat, mai ales a celui aflat la intersecția mai multor domenii. Nevoia de a cuprinde cît mai adecvat (precis) un cîmp de fenomene, de a ne confirma continuu punctul de vedere, de a fundamenta cît mai temeinic ipoteze și de a investiga amplu domeniul supus studierii pledează tot mai mult pentru interdisciplinaritatea cercetării.

Cercetarea interdisciplinară presupune, după cum se știe:

— o concepție unitară care să stea la baza înțelegerii fenomenului abordat,

— o metodologie unitară în încheieturile ei esențiale, chiar dacă participanții la cercetare sînt specialiști în tehnici variate și le aplică în studierea aspectelor aparținînd specialității lor,

— o abordare multilaterală a fenomenului, din unghiuri de vedere diferite, în corelație cu fenomenele înrudite și

— o interpretare unitară, în care explicația fiecărui specialist să fie convergentă și fenomenul în ansamblu să fie elucidat, să i se descopere cauzele, tendințele de dezvoltare, particularitățile, aspectele legice, noțele caracteristice etc.

A întreprinde un studiu interdisciplinar nu înseamnă numai a alcătui un colectiv format din specialiști diferiți, nu înseamnă numai cercetare

de echipă, muncă de colectiv, ci înseamnă înainte de toate poziții unitare în principalele probleme care privesc montarea cercetării, desfășurarea ei și mai cu seamă prelucrarea și interpretarea datelor fenomenului cercetat. Interdisciplinaritatea trebuie să înmulțească punctele de sprijin, să fundamenteze ipotezele, să asigure cuprinderea fenomenului sub toate aspectele și să-i descopere și explice principalele dimensiuni.

Munca în colectiv în cazul acesta înseamnă posibilități sporite de încadrare (de integrare) a fenomenului, înseamnă descoperirea unor noi perspective de studiu, înseamnă confruntarea unor puncte de vedere diferite, câteodată opuse, și găsirea unui limbaj comun, a unui teren comun de mișcare și de căutare a unor răspunsuri variate la aceleași întrebări. Ea permite asociații, diferențieri subtile, corelații multiple.

Un studiu de echipă presupune o ierarhizare a componentelor, a laturilor problemei, stabilirea relațiilor reciproce dintre ele, armonizarea tehnicilor de lucru specifice diferitelor domenii, precizarea dimensiunilor de cercetat, determinarea ariei de manifestare a fenomenului etc., în așa fel încât fiecare membru al echipei să știe precis nu numai extinderea domeniului său ci și a celorlalți participanți și interrelațiile existente între aspectele investigate.

Cercetarea de echipă solicită consultări reciproce, obiective comune, confruntări periodice, prezentarea unor rezultate parțiale, încercări de explicare a fenomenului în colectiv etc. Caracterul colectiv al muncii de cercetare trebuie să se afirme pe tot parcursul activității, în toate etapele studiului și să vizeze nu numai strângerea de materiale, ci și inovarea tehnicii de lucru, a interpretării și valorificării datelor obținute. Activitatea în comun înseamnă inteligență colectivă, înseamnă colaborare și sprijin reciproc, înseamnă sesizarea a tot ceea ce ar putea prezenta interes pentru un coechipier, păstrarea proporțiilor (eșalonare, subordonare, diviziune, sistematizare etc.) în toate sectoarele activității etc., astfel încât forțele colectivului să fie angajate și utilizate plenar, iar aspectele fenomenului să fie privite în lumina unei înțelegeri atotcuprinzătoare. Participarea la cercetare de echipă înseamnă, în același timp, renunțarea la unele detalii, acceptarea unei alte ierarhizări decât cea pe care ar îndreptăți-o specialitatea fiecăruia. Inițierea unei astfel de cercetări presupune un limbaj comun, adică formularea clară și unitară a categoriilor de bază cu care vor opera toți membrii echipei, elaborarea unor criterii de lucru care să nu îngrădească inițiativa, dar nici să nu anuleze sau să diminueze articulația organică a cercetării sau posibilitatea cunoașterii integrale a fenomenului.

Prin urmare, în cercetarea fenomenelor sociale, unitare, complexe, multidimensionale etc., termeni ca multilateral, interdisciplinar, multidisciplinar, pluridimensional ș.a. exprimă nu numai un principiu metodologic, ci și relații obiective, firești ce se impun studierii și chiar nivele diferite, grade variate de complexitate, care pretind o cunoaștere completă, de ansamblu, a realității supuse studiului.

Considerăm că este mai util să ilustrăm tezele anterioare cu un exemplu concret decât să argumentăm justețea lor, ușor de surprins, de altfel, de către orice inițiat în acest domeniu al cercetării științifice.

Să ne oprim la o temă de mare actualitate și care pretinde realmente o cercetare interdisciplinară, cum este aceea a orientării școlare și profesionale și în care încă nu s-au efectuat asemenea investigații la un nivel satisfăcător. (Ne referim la cele efectuate și publicate până acum, la noi.)

Cercetarea în acest domeniu poate avea un caracter fundamental, aplicativ sau mixt. *Scopul cercetării* poate fi verificarea unui sistem de mijloace, precizarea rolului diferiților factori educativi, cristalizarea unei concepții materialist-dialectice a orientării școlare și profesionale etc. (Nu e cazul să repet că termenii folosiți de orientarea școlară și profesională, concepția actuală despre orientare, caracterul ei interdisciplinar, tehnicile de lucru curente în acest domeniu etc. trebuie să fie cunoscute de către orice cercetător din acest sector.)

Să schițăm coordonatele unui astfel de plan:

1. *Scopul cercetării*: Sprijinirea realizării unui echilibru între necesarul de brațe de muncă pe diferite sectoare și opțiunile elevilor (la nivelul școlii, orientare colectivă), precum și asigurarea unei concordanțe maxime între înclinațiile, interesele și aptitudinile elevilor și cerințele profesiei alese, (pe plan individual), în vederea afirmării plenare a fiecărui școlar (tînăr).

2. *Ipoteza* de la care se pornește are ca punct de sprijin *observația* că realizarea unei asemenea sinteze presupune în prealabil asigurarea informațiilor corespunzătoare (despre elev, despre cerințele sociale, despre profesii etc.), *constatarea* că tinerii au nevoie de ajutor în realizarea acestui acord, precum și *concluzia* ce se desprinde din mai multe cercetări, conform căreia între nevoia de cadre și opțiunile profesionale ale elevilor este un raport invers proporțional (o situație răsturnată).

Se poate vedea ușor că realizarea scopurilor propuse de o.p. pretinde obligator cunoașterea cîtorva coordonate: a) *necesarul brațelor de muncă* pe sectoare (agricultură, comerț, etc.) în prezent și în perspectivă (pe cel puțin 10 ani), tendințele de dezvoltare a acestora, la nivel național și pe plan local, pe vîrste și sexe etc., posibilități de calificare, încadrare, perfecționare existente în regiune pentru sectoarele respective (condiții de admitere, de școlarizare, de salarizare etc.); b) *cunoașterea intereselor, gusturilor, înclinațiilor și aptitudinilor* elevilor din școala respectivă, mai ales din ultimele clase ale ciclului, care stau de obicei la baza opțiunii școlare și profesionale. Dar cum acestea sînt influențate de mai mulți factori (familie, prieteni, lecturi etc.), este necesară studierea ambianței școlii, categoriile sociale cărora aparțin părinții copiilor, structura familiei, gradul de școlaritate, nivelul de trai, etc. (într-un mediu de intelectuali vom pleda inutil pentru profesii de masă, de exemplu), caracterul socio-profesional și tipurile de instituții existente în vecinătatea școlii etc.; c) *cunoașterea cerințelor* specifice diferitelor categorii profesionale (monografiile profesionale, la care se cer raportate trăsăturile per-

sonalității; d) *datele examenului medical* pentru a vedea dacă nu există eventuale contraindicații (predispoziții la anumite boli, picior plat, daltonism etc.).

Cele de mai sus au scos în evidență, în mod clar, credem, caracterul interdisciplinar al cercetării și necesitatea constituirii unei echipe din specialiști ca psiholog, pedagog, sociolog, economist, medic, asistentă socială, urmînd ca fiecare să întreprindă investigații și să propună măsuri în sectorul care revine specialității sale.

Astfel, de exemplu, *psihologul* va întreprinde cercetări în direcția cunoașterii inclinațiilor, intereselor și aptitudinilor elevilor, a motivației care stă la baza opțiunii școlare și profesionale, a relațiilor dintre opțiune și randamentul școlar, a evantaiului profesiunilor sau școlilor alese de colectivul de elevi supus examinării și aflat în pragul orientării etc.

Pedagogul va fi preocupat de modul în care elevii pot fi ajutați pentru a cunoaște cît mai bine lumea profesiunilor, de a le face cunoscute criteriile unei alegeri conștiente, libere și independente și de a-i feri de anumite prejudecăți și opinii greșite care acționează în acest domeniu. El va căuta să cunoască personalitatea fiecărui elev, să le dezvolte capacitatea de autocunoaștere, să le cultive o motivație social-morală și mai ales să le stimuleze sistematic inclinațiile, aptitudinile și talentul.

Sociologul își va orienta atenția asupra factorilor sociali care acționează în cazul opțiunii profesionale: mediul socio-profesional, categoriile de familie, grupurile spontane, mijloacele comune de comunicație (mass-media) etc. El poate organiza interviuri colective cu elevii, întâlniri cu părinții, poate analiza componentele mediului din care provin elevii, poate supune examinării opiniile grupurilor cu care vin în contact elevii etc.

Economistul își aduce contribuția la realizarea obiectivului propus prin studierea și furnizarea datelor despre necesarul de cadre într-un domeniu oarecare, despre cerințele unor întreprinderi, școli, profesii, despre perspectivele pe care le deschid planurile dezvoltării economiei etc.

Medicul va supune unui examen medical întreg colectivul supus cercetării, din punctul de vedere al cerințelor orientării școlare și profesionale, căutînd să descopere mai ales cazurile de incompatibilitate a opțiunii individului cu starea sa de sănătate. Rolul său este deosebit de însemnat mai ales în cazurile în care descoperă anumite contraindicații medicale.

Asistentă socială ar urma să-și îndrepte atenția mai ales asupra cazurilor problemă, anchetînd condițiile de viață ale acestor elevi și sugerînd măsuri de îndreptare. Adîncind cunoașterea unor aspecte (familiale, sociale, economice, cultural-educative etc.) ea poate descoperi originea unor carențe și poate duce, alături de pedagog și psiholog, o muncă susținută de ameliorare a condițiilor viciate de viață. În cazul că în echipă participă și un inginer, cum ar fi de dorit sau un profesor orientator etc., acestora le-ar reveni sarcina să studieze cerințele profesiei (monografiile profesionale, inginerul) sau să ajute la realizarea acordului

urmărit între datele elevului și cerințele sociale și profesionale (orientatorului).

3. Dar, scopul poate fi urmărit numai printr-un *sistem de măsuri*, de metode și procedee, printr-o *tehnologie* complexă, corespunzătoare studierii tuturor laturilor fenomenului cercetat. Din acest sistem de metode fac parte în primul rând: a) cele de cunoaștere a individualității fiecărui elev (observația, experimentul, testele etc.) a căror rezultate sînt sintetizate în fișa psihopedagogică, apoi b) cele de studiere a mediului familial (anchete, chestionare, scări de evaluare etc.), c) metode de informare profesională (vizite, întâlniri, filme, conferințe etc.) și, în fine, d) metode de realizare a sintezei amintite (consultații, discuții individuale cu elevul, întâlniri cu profesorii, părinții și elevul etc.). Sistemul de metode, alcătuit din tehnicile specifice fiecărei laturi a fenomenului (sociologică, psihologică etc.) și ansamblul organic trebuie să permită verificarea rezultatelor, generalizarea, predicția etc. Este cazul să facem aci observația că acest sistem de metode poate fi folosit (orientat) în două direcții principale: a) pentru cercetarea științifică propriu-zisă cu scopul elaborării unor legități, a precizării unei metodici* etc., sau b) pentru efectuarea acțiunii concrete de orientare școlară sau profesională a elevilor. În cazul din urmă este vorba mai degrabă despre o activitate psihopedagogică decît despre o cercetare în sensul propriu al cuvîntului.

4. *Prelucrarea și interpretarea* datelor obținute, ca o etapă firească a oricărei cercetări, se face pe baza unor criterii comune, acceptate de către toți membrii, ca: surprinderea aspectelor tipice, prelucrarea statistică (procentaje, ranguri, medii etc.), stabilirea cauzelor, a relațiilor între fenomene etc. În cazul concret al o.p.: cum se explică opțiunea prioritară pentru liceul teoretic, ce factori influențează opțiunea, ce elemente au determinat schimbarea opțiunii, gradul de autocunoaștere a elevilor, pe clase și cicluri etc. Fenomenele cu caracter general se cer explicate în funcție de toate elementele situației, prin discutarea lor în colectivul de cercetători. De ce sînt ocolite anumite sectoare de activitate? Ce reacție au trezit anumite măsuri luate? Cum pot fi influențate pozitiv anumite situații etc.? Ce interpretare primesc anumite fapte?

Interesează, de pildă, ce arată rezultatele obținute? Poate fi stăpînit și dirijat fenomenul orientării profesionale pe baza datelor prevăzute în planul cercetării? Sînt eficiente acțiunile întreprinse? Ce tendințe și legități se desprind din datele obținute? Ce piedici se întîlnesc? Ce factori acționează cu o pondere mai mare? Care este contribuția școlii? etc. Datele fiecărui specialist trebuie să susțină o concluzie finală, privind fenomenul în ansamblu și să sugereze măsurile educative ce se impun.

5. *Valorificarea cercetării* constituie pentru fiecare membru al echipei un obiectiv important: Cum vom aprecia eficiența cercetării? Cum vom valorifica rezultatele obținute? Cum vor fi popularizate sau generalizate unele concluzii etc.?

* A se vedea comunicarea publicată în volumul *Metode și tehnici ale sociologiei*, E.D.P., 1970, p. 257.

De ex. psihologul, pe baza datelor obținute, poate sugera pedagogului unele măsuri, după cum sociologul și medicul vor putea arăta ponderea pe care o au diferite elemente (familia, ereditatea, condițiile de viață etc.) — în explicarea unor aspecte generale sau particulare ale orientării.

După ce toți specialiștii au căzut de acord asupra datelor esențiale, asupra explicării și asupra modului în care ele susțin anumite măsuri de realizare, se poate trece la redactarea unor propuneri care să ducă, în continuare, la îmbogățirea teoriei și metodologiei orientării școlare și profesionale.

Concluziile cercetării trebuie să arate ce loc ocupă fiecare componentă în ansamblul fenomenului, ce pondere se cuvine să acordăm unor elemente intrin- sau extrinseci, care sînt factorii de lucru aci și ce decizii se impun pentru a veni în sprijinul soluționării adecvate a problemei și cine trebuie să le ia. Ele vor putea preveni anumite fenomene și vor preconiza soluții de durată care să servească scopul orientării școlare și profesionale.

Firește că un asemenea plan primește un profil special, după cum este vorba de o cercetare fundamentală, aplicativă, operațională la o școală generală, liceu etc. El se va adapta scopului și aspectelor pe care le supunem studiului. În prezent problemele orientării școlare și profesionale sînt cercetate mai ales sub unghiul eficienței și sub cel pedagogic. Modul general de abordare a problemei este tot mai mult abandonat și înlocuit cu aspecte particulare examinate în adîncime.

Se poate spune deci că cercetarea interdisciplinară reprezintă șanse sporite pentru o cunoaștere integrală, pentru o explicație adîncită, pentru o interpretare complexă și unitară a unui fenomen. Impusă de apariția unor discipline de graniță și de condițiile dezvoltării științei, ea devine din ce în ce mai mult o cale de accelerare a progresului și de îmbogățire a cunoașterii umane, subliniind relația complexă școală-cercetare-producție.

Munca de echipă înseamnă nu numai abordare multilaterală ci și simț al proporției, capacitate de subordonare, optică diferențială, explicație nuanțată, înțelegere a esențelor, luptă pentru unitate etc. Interdisciplinaritatea înseamnă acceptarea și înțelegerea largă a granițelor, înseamnă renunțare la unilateralitate, dar nu și la priorități, respect pentru ierarhie și rang, prețuire a totului organic, a viziunii filozofice, dar nu concesiile facilului, improvizației și fragmentarului.

Colaborarea lărgiște perspectiva, fructifică mai amplu fiecare latură (aspect), fundamentează concepția unitară, consolidează metodologia și sprijină integrarea succesivă a temei în structuri organice din ce în ce mai complexe, potrivit cu nevoile științei.

În cazul dat, apare clar că fără o participare efectivă a specialiștilor menționați soluționarea problemelor de orientare școlară și profesională este unilaterală și riscantă. Numai prin contribuția tuturor se întregiște imaginea problemei și se valorifică activ contribuția fiecărui factor interesat și competent în acest domeniu.

МЕЖДИСЦИПЛИНАРНОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ В ШКОЛЬНОЙ И
ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ОРИЕНТАЦИИ

(Р е з ю м е)

Автор статьи излагает основные черты междисциплинарного исследования, показывая объективный характер и необходимость усиления звеньевых исследований.

В дальнейшем автор показывает применение основных характерных черт междисциплинарного исследования в области школьной и профессиональной ориентации.

В заключение указаны пути освоения результатов этих исследований (обработка, обобщение, применение, распространение и т.д.).

LA RECHERCHE INTER-DISCIPLINAIRE DANS L'ORIENTATION SCOLAIRE
ET PROFESSIONNELLE

(R é s u m é)

L'auteur esquisse dans son étude les traits principaux d'une recherche interdisciplines et montre le caractère objectif et la nécessité d'une intensification d'investigations par équipe.

Il illustre ensuite les principales caractéristiques de cette recherche par des applications au domaine de l'orientation scolaire et professionnelle.

En conclusion on esquisse les voies à suivre pour la valorisation des résultats obtenus par de telles recherches (élaboration, généralisation, application, diffusion etc.).

DIN ISTORIA GÎNDIRII SOCIALE

MORGAN ȘI *ANCIENT SOCIETY*

ACHIM MIHU

Karl Marx a studiat și întocmit între anii 1880—1881 un conspect al lucrării lui L. H. Morgan, *Ancient Society* (Societatea veche), care conține numeroase observații critice și totodată o serie de teze proprii. El intenționa să analizeze rezultatele cercetărilor omului de știință american și să le lege de acelea ale concepției sale materialiste asupra istoriei. Fr. Engels îndeplinind oarecum, după cum însuși afirmă, o însărcinare testamentară, scrie în 1884 *Originea familiei, a proprietății private și a statului*, realizând astfel ceea ce Marx, din nefericire, nu a mai putut realiza.

În țara noastră cercetările lui Morgan sînt făcute cunoscute prin intermediul amintitei lucrări a lui Engels, publicată, în traducerea lui Ioan Nădejde, în revista ieșeană „Contemporanul“, între septembrie 1885 și mai 1886. De măsura influenței pe care a produs-o lucrarea lui Morgan asupra socialiștilor români ne putem da seama citind o apreciere făcută de C. Dobrogeanu-Gherea în studiul *Concepția materialistă a istoriei*. „Acum 40 de ani concepția aceasta (materialistă, n.n.) a fost formulată de Karl Marx, genialul fondator al socialismului științific, împreună cu Friedrich Engels, colaboratorul său, iar peste 20 de ani marele savant antropolog american Lewis Morgan a descoperit aceeași teorie, fără să cunoască pe Marx și i-a dat o bază de fapte, o bază inebranabilă în marea-i lucrare «Ancient Society» (Societatea veche)”¹.

Cum în martie 1972 se împlinesc 95 de ani de la publicarea lucrării *Ancient Society* și ținînd seama de locul acesteia în cadrul culturii universale, în istoria marxismului și a pătrunderii lui în România, conside-

¹ C. Dobrogeanu-Gherea, *Concepția materialistă a istoriei*, în *Scrieri social-politice*, Ed. politică, București, 1968, p. 171.

răm nimerit să spunem în semn de omagiu câteva cuvinte atît despre autorul cit și despre conținutul ei.

În *International Encyclopedia of the Social Sciences*, Leslie A. White, cunoscut reprezentant al științei sociale americane, îl califică pe Lewis Henri Morgan (1818—1881) drept „un mare pionier în știința antropologiei”². Faptul că Morgan a dat o atît de mare atenție vieții indienilor nu a fost un accident în gîndirea unui „savant legat de fotoliu”. El a fost alături de cauza indienilor care încercau cu deznădejde să facă față presiunii colonialiștilor europeni însetați de pămînt. A făcut parte dintr-un club de sprijinire a acestora numit „Grand Order of the Iroquois” și a fost chiar adoptat, în 1846, ca membru de către unul dintre triburile indiene din apropierea orașului Rochester. În 1851 a scris un studiu despre un trib de irochezi cu titlul *League of the Ho-dé-no-sau-nee, or Iroquois*. După 20 de ani a publicat lucrarea *Systems of Consanguinity and Affinity of the Human Family* în care a crezut că a dovedit, fără puțință de tăgadă, că indienii americani au migrat în America din Asia și a susținut ideea că familia evoluează de la stadiile ei de promiscuitate spre monogamie, proprie civilizației. A călătorit în Europa unde a fost șocat de natura împietrită a diferențelor de clasă pe care le-a observat și s-a întreat referindu-se la Austria „cît de mult masele vor îndura aceasta... mai degrabă decît să se ridice la revoluție și să recurgă la forță”³. L-a impresionat de asemenea și Comuna din Paris care după părerea sa a fost injust condamnată.

Nu a făcut parte din nici o instituție universitară, deși i s-a propus o catedră de etnologie la Cornell University. A fost președinte al Asociației americane pentru propășirea științei și a creat secția ei de antropologie. Totodată, a fost ales în National Academy of Sciences, ca al 60-lea membru. Preocupările lui științifice au fost întrerupte, destul de des, de perioade de timp în care s-a ocupat de alte probleme. A fost un avocat cunoscut, a făcut investiții în construcții de căi ferate și ales chiar senator⁴.

Ancient Society, așa cum se prezintă în ultima ediție⁵, însumează, împreună cu prefețele și notele ei, peste 550 de pagini⁶. Ea introduce cititorul într-o țesătură deasă de probleme ce aparțin mai multor domenii ale cunoașterii sociale: antropologie, etnografie, filozofie socială, sociologie. Fără intenția de a face o prezentare generală a acestei lucrări, am vrea să ne oprim, în cele ce urmează, doar asupra citorva dintre proble-

² Volume 10, The Macmillan Co and The Free Press, 1968.

³ E. B. Leacock, *Introduction to Part. I, Ancient Society*, Meridian Books, Cleveland and New York, 1963, p. I, vi.

⁴ *Idem*, p. I, v.

⁵ O ediție populară, Meridian Books, apărută mai întii în 1963 și apoi reeditată în 1967.

⁶ Fiecare parte a lucrării este prefațată de către Eleanor Burke Leacock, un cunoscut antropolog american preocupat și el ca și Morgan de problemele vechilor locuitori ai Americii.

mele de filozofie socială ridicate de ea și care, după cum se va vedea, formează modelul teoretic ce stă la temelia întregii cărți.

În istoria concepțiilor despre societate pot fi întâlnite, încă din cele mai vechi timpuri, încercări de explicare materialistă a unor laturi sau aspecte ale vieții sociale. În capitolul X al lucrării sale *Contemporary Sociological Theories*, Pitirim A. Sorokin oferă o serie întreagă de exemple în această privință. El amintește în acest sens numele lui Confucius, Tucidide, Platon, Aristotel, Cicero, Lucretius și alții⁷. În considerațiile lui Tucidide despre războiul peloponesiac pot fi descoperiți, fără prea multă greutate, germeii unei abordări materialiste a unor fenomene sociale. Materialiștii francezi din epoca restaurației au făcut pași foarte evidenți în direcția sublinierii temeliei materiale a unor fapte și procese petrecute în societate. Aceste încercări, cu tot meritul lor incontestabil, au însă un caracter parțial, nefiind legate organic într-o concepție materialistă, generală asupra istoriei societății omenești. Acei care au depășit această insuficiență au fost întemeietorii socialismului științific Karl Marx și Friedrich Engels (care au studiat societatea modernă capitalistă) și într-o anumită măsură L. H. Morgan (care a studiat societatea veche).

Primul fapt care atrage atenția celui care citește *Ancient Society* este perspectiva de-a dreptul grandioasă a autorului ei asupra istoriei omenirii. Fidel considerațiilor lui Darwin asupra evoluției speciilor, cu care de altfel s-a și întâlnit în cursul unei vizite făcute în Anglia, Morgan situează începutul istoriei omenești undeva în trecutul îndepărtat al pământului, înainte de perioada glaciară. Chiar dacă există o oarecare incertitudine cu privire la începuturile istoriei omenești, nu se poate contesta faptul că acestea se află în „vasta și profunda antichitate”⁸. Oamenii, după părerea sa, au supraviețuit mai multor specii de animale cu care ei au fost contemporani, înregistrând totodată un progres cu totul remarcabil. Societatea omenească a trecut de la sălbătăcie la barbarie și de la barbarie la civilizație. Este evident, în lumina datelor științei, „că sălbătăcia a precedat barbaria în toate triburile omenirii tot așa cum se cunoaște că barbaria a precedat civilizația. Istoria rasei umane este una în sursă, una în experiență, una în progres”⁹.

După cum se poate remarca, meritul ideilor lui L. Morgan constă nu numai în aceea că pun pe un teren istoric înțelegerea societății. El merge mai departe cu considerațiile sale prezentând istoria omenirii ca o succesiune logică a unor etape comune tuturor popoarelor. Prin această ultimă idee Morgan recunoaște existența repetabilității în desfășurarea istoriei societății omenești. Totodată, după părerea sa, dinamica societății nu se desfășoară oricum, ci într-o direcție ascendentă care culminează cu civilizația modernă.

⁷ *Harper Torchbooks, Harper and Row, Publishers, New York, Ewanston and London, 1964, p. 514 și urm.*

⁸ L. H. Morgan, *Ancient Society*, Meridian Books, Cleveland and New-York, 1963, Preface.

⁹ *Ibidem.*

Dacă istoria omenirii a început din cele mai vechi timpuri, înregistrând în cursul dezvoltării ei pînă la stadiul de civilizație un substanțial progres, problema care se pune logic, pe linia explicațiilor științifice, e următoarea: care a fost baza acestui progres? Răspunsul dat de L. H. Morgan se apropie sau chiar se identifică în unele privințe cu concepția marxistă asupra istoriei „Eu gîndesc — a scris el într-o scrisoare — că epocile reale de progres sînt conexate cu modalitățile de trai (*arts of subsistence*)”¹⁰. „Fără a-și lărgi baza de existență omenirea nu ar fi putut să se propage ea însăși în alte arii care nu posedau aceleași tipuri de alimente și în ultimă instanță pe întreaga suprafață a pămîntului (...) probabil că marile epoci ale progresului uman s-au identificat, mai mult sau mai puțin direct, cu extinderea surselor de trai”¹¹. Omul s-a făcut pe el însuși (*worked himself up*), de la sălbătăcie prin barbarie la civilizație, inventînd și descoperind în mod succesiv metode de producție din ce în ce mai eficiente care au influențat, în mod direct, calitatea și cantitatea modalităților lui de trai. Producînd, în scopul lărgirii bazei mijloacelor de subzistență, omenirea a dat naștere totodată unor forme diverse de instituții sociale, economice și politice. În strînsă legătură cu necesitățile umane aceste forme, ca de altfel și invențiile și descoperirile oglindesc în cursul dezvoltării lor aceleași trepte ale progresului.

Din toate acestea decurge o concluzie deosebit de importantă pentru acei care se ocupă cu studiul istoriei omeniești. Pentru a reconstitui merul ei aceștia trebuie să studieze invențiile, descoperirile și instituțiile create de oameni. Acestea — arată Morgan — întruchipează și păstrează experiența cîștigată de omenire în cursul dezvoltării ei. Ele sînt vestigiile trecutului sau prezentului cu ajutorul cărora istoricul poate demonstra unitatea originii lumii, similaritățile necesităților oamenilor aflați în aceleași stadii de dezvoltare și uniformitățile în dezvoltarea înțepciunii umane în condițiile social-istorice similare. Urmînd această pistă teoretico-metodologică, Morgan își propune să studieze, în *Ancient Society*, felul în care uniformitățile, în domeniul dezvoltării instituțiilor, invențiilor și descoperirilor, pot fi întîlnite în istoria indienilor din America. Efectuînd această cercetare asupra unei stări particulare a socialului el credea că se apropie de unele constante universale ale acțiunii sociale, valabile în explicarea istoriei tuturor popoarelor.

Mai precis, Morgan arată că: 1. în cursul dezvoltării ei gîndirea umană (indiferent de factorul uman în care se concretizează) se ridică de la un nivel elementar spre unul superior, de la sălbătăcie la civilizație prin acumulări realizate de către cunoaștere; 2. în tot cursul evoluției ei societatea a dat naștere și a dezvoltat în conștiința oamenilor ideea de guvernămînt sau stat; 3. societatea a generat unele tipuri de familie care culminează cu cea monogamă; 4. dezvoltîndu-se, societatea a creat și întărit totodată pasiunea pentru proprietate. Fiecăruia dintre aceste aspecte, le dedică cîte un capitol special. Este interesant de notat faptul că,

¹⁰ *Idem*, p. I, iv

¹¹ *Idem*, p. 19.

deși opera lui Engels *Originea familiei, a proprietății private și a statului*, după cum rezultă din titlul ei, se pare că se referă doar la trei din cele patru mari probleme care au stat în atenția lui Morgan, de fapt ea este o tratare completă a lucrării *Ancient Society*. Primul ei capitol „Treptele preistorice ale culturii“ are drept obiect aceleași aspecte ale dezvoltării omenirii semnalate și în primul capitol al lucrării antropologului american.

Explicînd dezvoltarea societății, în ultima analiză, prin modificările survenite în modalitățile de trai, aflate în corelație cu instituțiile, invențiile și descoperirile, Morgan s-a situat în linii generale pe pozițiile filozofiei sociale materialiste. Aflindu-se în posesia unui bogat material faptic care sugera prin însăși calitățile elementelor lui prezența în istorie a unei anumite logici obiective, influențat de teoria lui Darwin, în multe privințe esențialmente dialectică și trăind timpurile declinului culturii indienilor sub influența noii civilizații americane, „cînd artele și limbile lor dispar și instituțiile lor se dizolvă“¹², Morgan s-a apropiat și situat chiar pe un teren științific în explicarea stării universale a vieții sociale. Calea pe care el a ajuns la acest rezultat a fost aceea a unui om de știință preocupat în mod cînstit cu descoperirea cauzelor reale care au dat naștere și au modificat istoria omenească.

Ni se pare demnă de semnalat ideea lui Morgan conform căreia progresul societății omenești poate fi descoperit sau „citit“ prin intermediul studierii nu numai a modalităților de trai pe care le-a posedat sau posedă un popor sau altul, dar și a instituțiilor lui sociale, politice, economice etc. După cum se știe, în *Capitalul*, Karl Marx analizînd procesul muncii a atras atenția asupra faptului că, așa cum sînt mijloacele de producție (și în special forțele de producție) așa este și societatea dată. Dar aceasta nu înseamnă că instituțiile suprastructurale nu pot constitui urme ale gradului de dezvoltare istorică. Ideea că ele pot fi înțelese în acest fel decurge logic din anumite considerații prezente în lucrările lui Marx și Engels. Ei, nu o dată, au arătat dependența suprastructurii de baza economică și a acesteia de forțele de producție. Aceasta înseamnă că, pe o cale nemijlocită instituțiile oglindesc transformările survenite în forțele de producție. Cum în triburile de indieni unele elemente suprastructurale sau forme de cultură spirituală au rămas, îndeosebi prin forța tradiției, cu mult în urma dezvoltării laturilor materiale care le-au generat, studiul lor a constituit una din sursele principale ale refacerii istoriei trecutului lor îndepărtat. Totodată, instituțiile (ca de altfel întreaga suprastructură) reprezintă o latură a vieții sociale care nu poate fi omisă în studierea stadiilor de dezvoltare istorică a popoarelor și națiunilor. Lucrul acesta este cu atît mai valabil astăzi, în condițiile în care societatea omenească s-a dezvoltat și complicat enorm de mult îndeosebi în acest domeniu al ei. Studiarea instituțiilor (a suprastructurii) atît la scara unei epoci mari a istoriei omenești, cît și la scara aceleiași epoci, ținîndu-se seama de dife-

¹² *Idem*, Preface.

rențele naționale, reprezintă credem o cale fructuoasă pe linia evidențierii, cu un grad de acuratețe sporit, a complexelor linii evolutive care se întretaie, se confundă și se ciocnesc în imensa istorie universală contemporană.

Publicarea, relativ recentă, a lucrării lui Morgan într-o ediție populară nu poate fi explicată doar prin motive comerciale, ea are anumite rațiuni de ordin social. De acest lucru ne dăm seama din cele scrise de E. B. Leacock în prefața la prima ei parte. Interesul antropologilor americani față de lucrarea *Ancient Society*, arată acesta, decurge din aceea că ea este o încercare de sinteză a culturii omenеști manifestată într-o mare varietate de forme și totodată o astfel de prezentare a istoriei omenеști în care se poate descoperi credința în evoluția ascendentă a omenirii. Pentru Morgan dezvoltarea societății omenеști nu este un motiv de pesimism: omul întotdeauna va fi capabil să-și stăpînească viața lui socială. Evoluția societății nu îl va anihila pe om, ci îl va îmbogăți¹³. În condițiile societății contemporane, cînd se înfruntă la nivelul unor națiuni și pe plan internațional forțe diferite ca valoare, mesajul lui Morgan are o semnificație evident pozitivă. Totodată, pentru acei care trăiesc în condițiile societății capitaliste contemporane, ea poate fi privită ca un stimulent și tonic al credinței într-un viitor mai bun. El spunea că bogăția „a devenit o putere de neînving care se opune poporului... Simpla goană după avere nu este scopul final al omenirii... Democrația în conducere, fraternitatea în sinul societății, egalitatea în drepturi, instrucțiunea generală vor inaugura treapta următoare, superioară a societății, spre care tind neîncetat știința și rațiunea”¹⁴. *Ancient Society* nu răspunde însă la întrebările: Cum se poate ajunge la un asemenea viitor? Cine îl va înfăptui? Marxismul, născut din contopirea cuceririlor științei cu mișcarea revoluționară a proletariatului, este singura teorie capabilă să facă acest lucru.

МОРГАН И ANCIENT SOCIETY

(Резюме)

Учитывая тот факт, что в марте 1972 г. исполняются 95 лет со дня опубликования работы *Ancient Society*, автор излагает некоторые аспекты биографии Л. Г. Моргана, рассматривая вкратце элементы общественной философии, содержащиеся в его основной работе. Автор отмечает в частности материалистический характер концепции Моргана об обществе и его уверенность в восходящей эволюции общества, которая обогатит определения человека. Американский антрополог не указывает, однако, — как это сделает марксизм — на способ осуществления этого будущего.

¹³ *Idem*, p. I, ii.

¹⁴ *Idem*, p. 561—562.

MORGAN AND THE ANCIENT SOCIETY

(Summary)

Taking into consideration the fact that in March 1972 there will be 95 years since the appearance of the *Ancient Society* the author presents some aspects from Lewis Henry Morgan's biography, referring briefly to the elements of social philosophy in his basic work. The materialist character of Morgan's conception about society is emphasized as well as his belief in an ascending evolution of the society which will enrich man's determinations. But the American anthropologist does not show, in the way Marxism does, how this future will become true.

CU PRIVIRE LA MODELUL ECONOMIC — SOCIAL — POLITIC AL NEOLIBERALISMULUI ROMÂNESC

IOAN CHIȘU

Documentele recente ale partidului nostru cu privire la problemele politico-ideologice și cultural-educative atrag hotărît atenția asupra necesității stringente a cunoașterii de către generațiile tinere de azi a drumului glorios de luptă străbătut de partidul comuniștilor¹, începînd de la apariția sa în anii grei ai regimului burghezo-moșieresc și pînă la activitatea de azi în anii luminoși ai împlinirilor socialiste. Or, cunoașterea și înțelegerea acestui lung și greu drum de luptă nu ar fi completă și veridică fără cunoașterea temeinică a puternicului dușman pe care l-a avut de înfruntat partidul comunist în perioada interbelică și anume burghezia, care — în pofida caracterului pretins progresist și popular al doctrinelor și politicii sale — era ostilă adevăratului progres social reclamat de legile obiective ale istoriei.

În materialul de față vom încerca o scurtă analiză a poziției neoliberalismului românesc în problema modelului economic-social-politic pe care îl propunea țării în vederea asigurării rolului conducător neîngrădit al burgheziei în stat și, totodată, a contracarării influenței ideologiei marxiste și a mișcării muncitorești sub conducerea P.C.R., care militau pentru înfăptuirea idealului socialist în țara noastră în vederea promovării progresului social real al țării.

*

¹ Nicolae Ceaușescu, *Propuneri de măsuri pentru îmbunătățirea activității politico-ideologice, de educare marxist-leninistă a membrilor de partid, a tuturor oamenilor muncii*, 6 iulie 1971, Ed. Pol., București, 1971, p. 13; Nicolae Ceaușescu, *Expunere cu privire la programul P.C.R. pentru îmbunătățirea activității ideologice, ridicarea nivelului general al cunoașterii și educația socialistă a maselor, pentru așezarea relațiilor din societatea noastră pe baza principiilor eticii și echității socialiste și comuniste*, 3 noiembrie 1971, Ed. Pol., București, 1971, p. 27.

Cercetînd azi doctrina sociologică și politică a neoliberalismului românesc — așa cum rezultă ea din izvoarele teoretice și istorice ale vremii, dar mai ales din confruntarea cu realitățile și „valorile“ economice, sociale și politice pe care le-a insiprat —, se impune de la început sublinierea unei note definitorii a acestei doctrine și anume: *caracterul ei limitat, de clasă, de exponentă a intereselor burgheziei*. În ciuda faptului că se înfățișa sub fraze deosebit de atrăgătoare, demagogice, pentru a liniști masele în fierbere în anii avîntului revoluționar de după primul război mondial și a le abate de la lupta deschisă pentru revendicări sociale de structură, în ciuda eforturilor vizibile — și meritorii totuși — de a se adapta mai mult decît doctrina conservatoare la unele cerințe obiective ale dezvoltării sociale a țării (reforma agrară, reforma electorală, dezvoltarea industriei, elaborarea noii constituții, reforma administrativă, dezvoltarea așezămintelor moderne ale statului, dezvoltarea învățămîntului etc.), doctrina și politica liberală rămînea, în ultimă analiză, apărătoarea intereselor de clasă ale burgheziei. Dincolo de fațadă, dincolo de promisiunile făcute cu dărnicie maselor din rațiuni electorale pentru a se menține la guvernare, răzbăteau adevăratele coordonate de clasă ale doctrinei neoliberale, ale programului P.N.L. și ale întregii politici a guvernelor respective.

Astfel, *neoliberalismul se definea ca o doctrină a burgheziei române postbelice*, avînd menirea să asigure dominația absolută a acestei clase în viața țării. Sociologul Șt. Zeletin — ctitorul acestei doctrine — făcea în mod deliberat apologia capitalismului, a rolului permanent presupus al burgheziei cînd scria: „... capitalismul nu și-a încheiat cariera revoluționară; revoluția economică se află în curs, avînd cele mai frumoase perspective...“² și continua mai departe: „... la noi, ca în oricare altă societate modernă soarta țării se identifică cu soarta burgheziei naționale“³.

Șt. Zeletin susținea în lucrarea sa de bază intitulată *Burghezia română*, scrisă în 1925, că supremația burgheziei este rezultatul întregii noastre evoluții istorice și ea nu poate fi contestată de nici o activitate politică⁴.

Absolutizînd rolul și puterea burgheziei, a oligarhiei financiare, cum o denumește Șt. Zeletin în lucrările sale, el nega totodată cu desăvîrșire — contrar realităților sociale evidente — rolul proletariatului și al țărănimii de adevărate forțe revoluționare, promoatoare ale autenticului progres social. „Proletariatul — scria Șt. Zeletin în 1927, în ajutorul marilor bătălii de clasă din 1929—1933, care au zguduit din temelii orînduirea burghezo-moșierească — se află abia în germene și nu contează ca forță social-politică. Cît privește masa țărănească, aceasta, înainte de toate, nu

² Șt. Zeletin, *Revoluția burgheză din România*, „Arhiva pentru știință și reformă socială“, organ al Institutului Social Român, București, 1922, Nr. 28, p. 194.

³ *Idem*, p. 199.

⁴ Șt. Zeletin, *Burghezia română. Originea și rolul ei istoric*, București 1925, p. 166.

e o clasă... Țărănimea e o masă haotică, care n-a stăpinit niciodată, ci întotdeauna a avut nevoie de stăpîn⁵.

Susținînd teza primatului absolut al burgheziei române ca promotor al progresului social al țării, Șt. Zeletin nu se da în lături să susțină totodată rolul reacționar al proletariatului. În acest sens el scria: „... un proletariat urmărind țelurile sale revoluționare e un non-sens; o astfel de atitudine revoluționară ascunde de fapt o reacțiune⁶.

Pus de împrejurări în fața faptelor, Șt. Zeletin se va transforma din apologet al capitalismului în reformatorul acestuia, cu scopul de a-l salva. Astfel, în lucrările sale va emite o serie de teze reformiste despre integrarea pașnică a capitalismului în socialism. Inspirindu-se din reformismul lui Hilferding, Zeletin se ocupă de viitorul socialist al României⁷, afirmînd însă că acesta va fi adus pe cale pașnică de neoliberalism și nu de proletariat prin revoluție. El pretindea că-l corectează pe Marx cînd susținea: „ceea ce Marx privea drept misiunea istorică a proletariatului, devine de fapt opera burgheziei. De unde reiese că proletariatul nu are de îndeplinit nici o misiune revoluționară. Revoluția socială — operă de organizare — se realizează peste capul său și fără contribuția sa, prin dezvoltarea organismului social întreg. În această grandioasă prefacere, muncitorimea rămîne pasivă⁸.

Considerînd în mod eronat că monopolurile și intervenția statului capitalist în economie ar fi înlăturat concurența și contradicțiile sociale din imperialism și confundînd organizarea socială din imperialism cu viitoarea organizare socială a socialismului, Șt. Zeletin identifică în chip cu totul forțat și reacționar totodată neoliberalismul cu socialismul. În această privință el scria: „S-a arătat că neoliberalismul este politica de organizare socială care decurge în mod firesc din structura financiară a capitalismului actual. Pe de altă parte, socialismul de asemenea a fost conceput de Marx tot ca o operă de organizare socială menită a înlătura anarhia burgheză. De aici reiese cu elementară evidență acest adevăr: neoliberalismul este forma concretă sub care se realizează concepția socialistă despre revoluția socialistă⁹.

Desigur, faptul că ideologul principal al burgheziei neoliberale se ocupă în lucrările sale de asemenea problemă ca viitorul socialismului în România, spune foarte mult despre rolul și influența ideologiei marxiste în perioada interbelică și de care nu au putut face abstracție — desigur, în felul lor — nici dușmanii ei. Pentru a ne convinge însă și mai mult de eroarea lui Șt. Zeletin de a fi confundat neoliberalismul cu socialismul, să examinăm în continuare *modelul conceput de sociologia neoliberală* pentru societatea românească interbelică, tipul de progres pe

⁵ Șt. Zeletin, *Neoliberalismul*, București, 1927, p. 173—174.

⁶ Șt. Zeletin, *Revoluția burgheză în România*, „Arhiva pentru știință și reformă socială”, p. 194.

⁷ Gál Ernő, *Sociologia burgheză din România*, Ed. Pol., București, 1963, p. 80.

⁸ Șt. Zeletin, *Neoliberalismul*, București, 1927, p. 84.

⁹ *Idem*, pp. 85—86.

care-l propunea pentru dezvoltarea socială. Vom vedea că este vorba de fapt de un model tipic burghez, de un progres social limitat la cerințele clasei burgheze și, în primul rând, a oligarhiei financiare, în care trona familia Brătianu. Acest lucru reiese cu evidență din întreaga doctrină neoliberală, din Programul P.N.L. din 1921, și Constituția țării adoptată în 1923 — documente oficiale de inspirație neoliberală, —, precum și din linia politică practică a burgheziei neolibérale în perioada interbelică.

Sub raport *economic*, modelul neoliberal urmărea *organizarea și consolidarea proprietății burgheze*. Întreg ansamblul de măsuri economice inițiate de guvernele liberale din perioada postbelică sînt grăitoare în acest sens. Astfel, reforma agrară din 1921 a dat o lovitură serioasă clasei și proprietății moșierești, întărind totodată pozițiile burgheziei, a proprietății burgheze. Cu tot sprijinul dat de reformă țărănimii, modul cum s-a înfăptuit ea, ca și întreaga politică socială față de țărănime din anii următori, nu au rezolvat problema țărănească, dimpotrivă, au întărit pozițiile capitalismului la sate. Consolidarea proprietății burgheze s-a făcut atît pentru a scăpa de concurența moșierimii la putere, cît, mai ales, de teama clasei muncitoare și a celorlalte mase populare care vedeau tot mai clar că răul social provine tocmai de la proprietatea capitalistă și cereau reforme de structură. Măsurile de expropriere și naționalizare a subsolului, de dezvoltare a industriei și finanțelor țării, de învioreare a vieții economice etc. — pe lângă rolul lor pozitiv de necontestat în viața țării — păstrau o puternică amprentă burgheză, urmărind întărirea — cu ajutorul statului — a rolului conducător al burgheziei în întreaga viață economică.

Se verifica astfel și în cazul neoliberalismului românesc teza neoliberalismului internațional despre intervenția statului în economie¹⁰. Dacă în modelul liberal clasic al societății, de pildă, structura deși unificată permitea un înalt grad de autonomie a diverselor stări sociale instituționale și reducea — pentru a nu stînjiți libera inițiativă și concurență a întreprinzătorilor — la minimum dominația și rolul statului în economie, statul fiind considerat un simplu „paznic de noapte”¹¹, în modelul neoliberal rolul statului s-a schimbat radical. Sub influența socialismului, liberalismul modern și-a schimbat concepția cu privire la ceea ce s-ar putea numi într-un sens general etatism, admitînd că statul are o sarcină pozitivă în economie pentru a asigura „bunăstarea”¹². După cum scria John Dewey în 1935, „... Treptat a survenit o schimbare în spiritul și sensul liberalismului. În mod treptat el s-a disociat de credința în «laissez faire» și s-a asociat crezului în acțiunile guvernamentale pentru

¹⁰ Neoliberalismul este forma modernă a liberalismului, care face loc unei intervenții limitate a statului pe plan juridic și economic („*Petit Larousse*”, Paris, 1967, p. 696).

¹¹ Lewis A. Coser, *Prospects for the new nations; totalitarianism, authoritarianism or democracy*, în *Political Sociology — Selected Essays*, ed. by Lewis Coser, Harper Torchbook, New-York, Evanston and London, 1967, pp. 250—251.

¹² Burham James, *Suicide of the West*, Ed. The John Day Company, New-York, 1964, pp. 91—92.

ajutor față de cei care erau în dezavantaj economic și pentru ridicarea condițiilor de viață ale acestora¹³.

Se știe însă că, în realitate, sporirea rolului economic al statului burghez — reclamat cu emfază de neoliberalism drept panaceu pentru reformarea socială — nu are în vedere înlăturarea inegalităților sociale și a suferințelor maselor populare, ci, în primul rînd, apărarea pozițiilor și profiturilor clasei burgheze. Această caracteristică a modelului economic neoliberal se regăsea cu fidelitate și în modelul neoliberalismului românesc. Iată ce spune despre rolul statului I. G. Duca, într-o conferință ținută în 1923 la Institutul Social Român: „În materie de economie politică liberalismul român a plecat și el de la formula manchesteriană «laissez faire, laissez passer» spre a ajunge la intervenționismul care apără pe cel slab împotriva celui tare și care înclină capul celui tare în fața interesului obștesc¹⁴. Foarte frumos, spus, numai că și la noi aceste intenții ale neoliberalismului privitoare la intervenția statului în economie în folosul obștesc nu au fost niciodată puse în aplicare, iar statul burghez a fost fără încetare unul care a apărut — de cele mai multe ori cu forța baionetelor și a închisorilor — proprietatea burgheză și interesele burgheziei împotriva încercărilor claselor de jos de a schimba orientarea socială a țării în interesul lor, a cerințelor progresului social. „Intervenționismul — arăta I. G. Duca — a izvorit din complexitatea economică modernă nu numai ca o condiție a progresului, ci ca un mijloc de înlăturare a ciocnirilor violente și a anarhiei¹⁵. Era o recunoaștere deschisă a rolului statului burghez neoliberal de instrument de apărare, prin toate mijloacele, a pozițiilor-cheie ale clasei burgheze, de reprimare a acelor care atențază la proprietatea burgheză și nicidecum de apărător al intereselor întregii societăți, ale maselor populare.

Neoliberalismul românesc lega în mod necondiționat progresul social al țării de întărirea proprietății capitaliste, ridicîndu-se cu hotărîre împotriva luptei clasei muncitoare de instaurare a proprietății socialiste reclamate de programul P.C.R. lansat în 1921. Neoliberalismul glăsuia: „Dar doctrina liberală nu se mulțumește să urmărească progresul social. Ea nu-l vrea, ea nu-l admite, ea nu-l reclamă decît în cadrul proprietății individuale. Doctrina liberală nu contestă că în domeniul speculațiunii intelectuale (citește socialiste, n.n.) se poate concepe și organizarea socială bazată pe negarea proprietății individuale, dar ea nu crede viabilă o astfel de organizare și ca atare o respinge ca fantezie a imaginațiunii, ca o nesocotire a realităților existente sau posibile¹⁶.

Pentru a nu lăsa nici un dubiu în privința caracterului burghez al măsurilor economice propuse de programul și înlăptuite de guvernul liberal și pentru a-i liniști pe acei care îi acuzau de socialism pe neoliberali, I. G. Duca arăta: „Am fost adesea învinuiți că facem socialism pentru că

¹³ *Idem*, p. 195.

¹⁴ *Doctrinile partidelor politice*, București, 1924, p. 109.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ „Viitorul”, 17 februarie 1923.

preconizăm exproprierea. Ce confuzie în mintea acuzatorilor noștri! Cum putea sporirea numărului proprietarilor individuali să fie socialism, cînd socialismul proclamă tocmai desființarea întregii proprietăți individuale¹⁷.

Și în domeniul problemelor *sociale* modelul neoliberalismului românesc era de esență tipic burgheză. În ciuda preocupărilor mai susținute ale neoliberalismului și ale P.N.L. față de problemele sociale ale muncitorimii în anii imediat următori primului război mondial — dovadă și faptul că în programul din 1921 și în Constituția din 1923 se rezervă paragrafe și puncte speciale cu titlul: „Dreptatea socială“, „Chestiunea muncitorească“¹⁸ etc. —, în ciuda unor reforme inițiate în acest sens, toate urmăreau în fond să întărească pozițiile sociale ale burgheziei. În Constituția din 1923, de pildă, se prevedea la art. 21: „Toți factorii de producție se bucură de egală ocrotire“, pentru ca imediat să se specifice: „Statul poate interveni prin legi, în raporturile dintre acești factori pentru a preveni conflictele economice și sociale“¹⁹. Și se știe că statul burghezo-moșieresc a uzat fără zgîrcenie de acest drept, reprimînd deseori cu cruzimea-i cunoscută grevele muncitorimii.

Organizarea raporturilor sociale în favoarea burgheziei este recunoscută și de Șt. Zeletin, care arată că însăși Constituția din 1923 consfințește rolul dominant absolut al oligarhiei financiare în viața socială. „De acum — scrie Șt. Zeletin — politica noastră de stat intră cu deplină conștiință pe calea organizării sociale, așa cum impune noua structură financiară a capitalismului nostru. Dezvoltarea României se îndreaptă deci către imperialismul financiar, ca și în statele înaintate, acolo unde orice deosebire principială între capitalism și socialism încetează“²⁰. Constituția din 1923 este — după Șt. Zeletin — documentul oficial de naștere al neoliberalismului. Pentru prima dată acest act istoric pleacă de la următoarele puncte de vedere, care alcătuiesc esența noului liberalism: a) intervenția puterii de stat și b) concepția libertăților individuale ca „funcții sociale“. Prima concepție, cea a tutelei puterii de stat asupra vieții sociale, decurge, în mod firesc, din noua tendință de organizare monopolistă (asociații, carteluri, trusturi); cea din urmă — concepția neoliberală a libertăților — vine să dea o legitimare a celei dintii. Căci o încălcare a statului asupra activității indivizilor nu poate fi legitimă decît în ipostaza că libertățile individuale sînt concepute ca tot atîtea „funcții sociale“, ca drepturi acordate de stat, și numai în măsura în care îngăduie interesele statului²¹.

Ideologul neoliberalismului arată totuși, cu simț critic, că Constituția din 1923 nu e consecventă în prevederile sale, fiind plină de echivocuri, compromisuri. Astfel, libertățile din Constituție sînt formulate în spiritul liberalismului clasic: „libertatea individuală este garantată“, sau „pro-

¹⁷ *Ibidem.*

¹⁸ *Idem*, 1 decembrie 1921; *Idem*, 28 ianuarie 1923.

¹⁹ *Idem*, 8 aprilie 1923.

²⁰ Șt. Zeletin, *Neoliberalismul*, București, 1927, p. 175.

²¹ *Idem*, p. 13.

prietatea de orice natură . . . este garantată“, „libertatea muncii va fi apărată . . .“. Dar această din urmă garanție suferă atâtea restrîngerii, încît ea apare mai mult ca o ironie. E clar că noua Constituție nu e opera unui gînditor consecvent; ea a izvorît dintr-un spirit de compromis, care are groază de extreme și de aceea șovăiește să spună lucrurilor pe față²².

Acest *spirit de compromis*, de „împăcare socială“ în scopul salvării capitalismului este o altă notă definitorie a întregii doctrine neolibérale. Despre ea vorbește și autorul *Istoricului Partidului Național-Liberal de la 1848 și pînă astăzi*, cînd scrie că, asemănător unui „. . . vislaș cuminte, partidul național-liberal n-a așteptat ca apele să vină mari, pentru ca șuvoiul lor să sfarme tot în calea lor, ci din vreme el a făcut zăgazurile, pentru ca apele în furia lor să nu năruiască întreaga clădire“²³.

De fapt, întreaga concepție a neoliberalismului românesc lega progresul de „armonia socială“, de menținerea cu orice preț a echilibrului social existent, de negarea luptei de clasă: „Liberalismul nu crede posibil progresul decît prin evoluție și evoluția nu poate fi dobîndită fără armonie socială. Doctrina liberală consideră că viața socială trebuie să fie în mișcare, dar că mișcarea nu trebuie asigurată prin ruperea echilibrului social, ci, dimpotrivă, prin menținerea permanentă a acestui echilibru“²⁴.

Doctrina neoliberală invocă necesitatea armoniei și păcii sociale din perspectiva așa-zisei apărări a intereselor națiunii în fața pericolului luptei de clasă și a revoluției socialiste: „De asemenea istoria ne învață că nicăieri și niciodată popoarele n-au putut clădi temeinic pe vrajbă și ură. P.N.L., convins că numai înfrățirea socială poate închea o adevărată și rodnică democrație, consideră propovăduirea urei de clasă ca o primejdie națională și se va împotrivi din toate puterile lui politicii care trăiește din ațîțarea unei asemenea dezbinări“²⁵.

Neoliberalismul se opunea categoric luptei de clasă și revoluției ca modalități de promovare a progresului social cînd susține: „Doctrina liberală e prea însetată de progres real pentru a se mulțumi cu o revoluție care în credința ei adîncă e moartea oricărui progres. Iată de ce liberalismul socotește armonia socială ca o condițiune esențială a îndeplinirii concepțiilor lui. Încă o dată, prin armonie socială progresul e asigurat, prin lupta de clase, e amenințat“²⁶.

Doctrinarii și politicienii neoliberali din țara noastră considerau că măsurile inspirate și înfăptuite de ei în anii de după primul război mondial ar fi constituit un „panaceu universal“, care ar fi rezolvat toate problemele sociale ale maselor populare. Într-un capitol al programului P.N.L. din 1921, intitulat ostentativ *Dreptatea socială*, se arăta că „Votul obștesc a dat națiunii puterea politică a țării, iar exproprierea pentru țărănime și participarea la beneficii pentru muncitorime dau acestui popor pute-

²² *Idem*, p. 96.

²³ *Istoricul Partidului Național-Liberal de la 1848 și pînă astăzi*, București, 1922, p. 3.

²⁴ „Viitorul“, 17 februarie 1921.

²⁵ *Ibidem*.

²⁶ *Ibidem*.

rea economică. Aceste două mari puteri, care erau ale citorva, au trecut și trec prin opera Partidului Național-Liberal în mâinile întregului popor, îndeplinind astfel acea dorită și reală dreptate socială, care este o adevărată temelie a ordinii și adevărata garanție a libertății noastre²⁷.

Cît neadevăr se ascunde de fapt sub aceste cuvinte ce pot fi considerate drept model de demagogie! În realitate se știe că toate măsurile prin care P.N.L. emitea pretenția ridicolă de a fi instaurat dreptatea socială în țara noastră au însemnat consolidarea puterii economice și politice a burgheziei. Cu toate îmbunătățirile aduse, aceste măsuri nu au produs schimbări de structură, nu au însemnat pierderea proprietății, a dreptului de decizie economică și politică a burgheziei, dimpotrivă, au dus la întărirea lor. Aceste măsuri aveau menirea să tempereze doar avîntul revoluționar al maselor atunci cînd ele puneau în pericol regimul burghezo-moșieresc.

Neoliberalii afirmau, de pildă, că ar fi rezolvat problema muncitorească prin stabilirea egalității între cei doi factori ai producției — capital și muncă —, prin participarea muncitorilor la beneficii, prin conciliațiune, prin armonizarea intereselor etc.

În realitate, doctrina și politica neoliberală nu au admis niciodată egalitatea celor doi factori — munca și capitalul. Dimpotrivă, și sub noile măsuri și legiuiri de după război munca a rămas pe mai departe subordonată capitalului și exploatată de către acesta. Doctrina neoliberală recunoaște deschis acest lucru cînd afirmă, spre a-i liniști pe capitaliștii alarmați de măsurile sociale de după război: „Aici iarăși partidul liberal român nu s-a abătut de la principiile fundamentale ale doctrinei lui. El n-a cerut ca socialiștii desființarea capitalului ca factor de producție și respinge cu hotărîre introducerea comunismului, dar potrivit năzuințelor lui de progres, de armonie socială, vrea încetarea antagonismului fratricid dintre cei doi factori ai producției — capitalul și munca — și înlocuirea acestei lupte de interese egoiste printr-o conlucrare cerută de dreptate²⁸”.

În ce măsură au reușit doctrina și politica burgheziei neolibérale românești să armonizeze interesele muncitorilor și capitaliștilor, să instaureze dreptatea socială promisă ne-o dovedesc cu prisosință luptele muncitorești și țărănești din 1918—1920, 1929—1933, ca de altfel întregul șir de acțiuni sociale și politice din perioada interbelică îndreptate împotriva exploatării și asupririi.

Sub aspect *politic*, modelul neoliberal urmărea instaurarea ordinii și democrației burgheze în vederea asigurării supremației politice absolute a clasei burgheze în stat. Desigur, și în acest domeniu intențiile burgheziei erau camuflate sub paravanul unor fraze pompoase despre necesitatea ordinii și „liniștii publice“, a „democrației“ în general, pentru „binele națiunii“, pentru promovarea „progresului social“ etc. După cum susținea I. G. Duca în conferința citată, „liberalismul nu crede posibil

²⁷ *Idem*, 1 decembrie 1921.

²⁸ *Idem*, 17 februarie 1923.

progresul fără ordine. Ordinea e generatoare de progres întocmai precum dezordinea e generatoare de anarhie²⁹ Programul P.N.L. din 1921 — care trădează resorturile cele mai adânci ale intențiilor burgheziei neolibérale cu privire la modelul politic — sublinia ideea că ordinea, sănătos concepută, este cea mai trainică temelie a progresului, că, în vremurile de adâncă prefacere prin care trece țara, numai ideea de ordine poate pune statele la adăpostul zguduirilor sociale și politice, că fără ordine, democrația nu poate să devină realitate, că P.N.L. va combate pe toți aceia care urmăresc nimicirea organizării sociale existente și ameiți de formule atrăgătoare (adică socialiste, n.n.), conștient sau inconștient duc țara la distrugere³⁰. Programul liberal dădea astfel un avertisment foarte serios maselor populare, care, sub conducerea P.C.R., se ridicau la lupta împotriva ordinii politice burgheze, militau pentru adevăratul progres social, pentru o democratizare reală a țării.

În concepția neoliberalismului românesc progresul social nu era posibil fără instaurarea democrației. „O societate omenească în vremurile noastre — arăta în mod demagogic programul P.N.L. din 1921 — nu poate propăși fără o largă democratizare. Partidul Național-Liberal, prin care s-au înfăptuit toate reformele democratice de pînă acum, va lupta pentru desăvîrșirea democratizării izvorită din expropriere și votul obștesc³¹.”

În realitate, în ciuda acestor perorații despre pretinsa democratizare a țării, doctrina și politica neoliberală urmăreau să înfăptuiască practic o astfel de democrație care să pună la adăpost regimul burghezo-moșieresc existent, în fața luptei maselor populare exploatare și asuprite, lipsite de drepturi politice, excluse de fapt de la participarea la conducerea politică a țării.

Doctrina neoliberală atrăgea atenția în mod hotărît că burghezia va face operă de democratizare propovăduind numai ceea ce este folositor pentru țară și pentru neam, ferindu-se a otrăvi sufletele oamenilor prin agitațiuni demagogice sau a amăgi buna lor credință prin făgăduieli înșelătoare³². Acest avertisment era adresat aceluiași mase populare de a nu folosi libertățile democratice și drepturile politice acordate de Constituția din 1923 și, în primul rînd, dreptul de vot, de organizare, de întrunire, de presă, libertatea conștiinței, libertatea individuală etc.³³ împotriva ordinii economice, sociale, politice și de stat burgheze. Se știe, de altfel, că multe din aceste drepturi și libertăți democratice au avut un caracter abstract, pur formal; fie din cauză că nu s-a asigurat baza materială a exercitării lor — lucru tipic pentru democrația burgheză în general —, fie pentru că ele nu erau clar formulate în Constituție, lăsîndu-se tot felul

²⁹ *Ibidem.*

³⁰ *Idem*, 1 decembrie 1921.

³¹ *Ibidem.*

³² *Ibidem.*

³³ *Idem*, 8 aprilie 1923.

de portițe, rezerve, ca „legi speciale ulterioare să determine condițiile de aplicare a lor“³⁴.

Regimul burghez-moșieresc a avut grijă să limiteze sau chiar să anuleze ulterior multe din drepturile și libertățile democratice smulse de către masele populare claselor dominante în anii avântului revoluționar după primul război mondial, să instituie starea de asediu, cenzura, legile excepționale, tribunalele militare etc. ori de câte ori regimul era în primejdie datorită luptei maselor. Înăbușirea în sine a luptelor muncitorești din 13 decembrie 1918, a grevei generale din 1920, arestarea delegaților care la Congresul din mai 1921 votaseră pentru crearea P.C.R. și afilierea lui la Internaționala a III-a Comunistă, ilegalizarea în 1924 a P.C.R., reprimarea cruntă a luptelor muncitorești din 1929—1933, interzicerea în noiembrie 1934 a 32 de organizații de masă legale democratice și antifasciste³⁵, interzicerea presei revoluționare și democratice, excluderea de la vot a unor largi categorii de cetățeni, arestarea, judecarea și întemnițarea unui mare număr de comuniști, antifasciști și democrați³⁶ care și-au ridicat glasul împotriva fascismului, hitlerismului și războiului, pentru apărarea independenței, suveranității și integrității României — iată numai câteva din „binefacerile“ democrației burgheze, multe din ele inspirate din doctrina și politica neoliberală în perioada interbelică. Ele reprezentau cea mai evidentă negare a pretinsului caracter popular, democratic al neoliberalismului, a modelului său politic.

*

Conchizînd asupra modelului global economic-social-politic preconizat și îndeplinit de neoliberalismul românesc în perioada interbelică, putem afirma că el a fost, în esență, un model tipic burghez. Astfel, sub raport economic, urmărea consolidarea proprietății burgheze; sub aspect social sconta o utopică „armonie socială“ menită să abată masele de la lupta de clasă și revoluția socialistă; din punct de vedere politic viza asigurarea ordinii de stat și a democrației burgheze. Deci, sub întregul său aspect, modelul neoliberal era de fapt un instrument în slujba asigurării și întăririi dominației de clasă a burgheziei române din perioada interbelică.

Iată de ce modelul burghez al neoliberalismului nu a putut în mod obiectiv atrage masele. Ele, dimpotrivă, gravitau spre modelul socialist propus de P.C.R. — promotor al adevăratului progres social, după cum avea să confirme viața însăși.

³⁴ *Ibidem.*

³⁵ Arhiva C.C. al P.C.R., fond 24, dosar 4150, fila 234.

³⁶ *Idem*, fila 254; *Procesul mișcării antifasciste din România, 1936*, p. 29.

ОТНОСИТЕЛЬНО ЭКОНОМИКО-СОЦИАЛЬНО-ПОЛИТИЧЕСКОЙ МОДЕЛИ РУМЫНСКОГО НЕОЛИБЕРАЛИЗМА

(Резюме)

Автор статьи проводит краткий анализ *экономико-социально-политической модели румынского неолиберализма периода между двумя мировыми войнами*.

На основе изучения доктрины и неолиберальной политики Национал-либеральной партии можно сделать вывод, что данная модель в её тройном аспекте была буржуазной моделью. В экономическом отношении она преследовала укрепление капиталистической собственности; с социальной точки зрения — иллюзорную „социальную гармонию“, однако, фактически, она преследовала удалить массы от классовой борьбы и от социалистической революции; в политическом отношении — установление буржуазного порядка и буржуазной демократии. Неолиберальная модель была — вопреки демагогической фразеологии, под которой она была представлена с целью дезориентировать массы — инструментом обеспечения абсолютного господства буржуазии в государстве. Она не могла дать перспективы действительного социального прогресса страны.

Перспектива развития нашей страны по пути подлинного прогресса была открыта социалистической моделью марксистской социологии и программы РКП, созданной в 1921 г. Правильность социалистической модели доказана самой жизнью, достижениями современной социалистической Румынии.

SUR LE MODÈLE ÉCONOMIQUE, SOCIAL ET POLITIQUE DU NÉO-LIBÉRALISME ROUMAIN

(Résumé)

La recherche présente concerne la période d'entre-guerres. Les conclusions qui se dégagent de l'étude de la doctrine et de la politique néo-libérales du P.N.L. (parti national-libéral) sont telles que, sous leur triple aspect, elles constituent un modèle bourgeois. Sous le rapport économique, le parti visait au renforcement de la propriété capitaliste; sous l'aspect social, à une „harmonie sociale“ illusoire et qui, en fait, cherchait à éloigner les masses de la lutte de classes et de la révolution sociale; du point de vue politique, à l'instauration de l'ordre et de la démocratie bourgeoise. Le modèle néo-libéral, malgré la phraséologie démagogique sous laquelle il se présentait pour dérouter les masses, était un instrument en vue d'assurer la domination absolue de la bourgeoisie dans l'Etat. Il était incapable d'offrir au pays la perspective d'un progrès social réel.

La perspective de développement de notre pays sur la voie d'un progrès authentique n'était ouverte que pour le modèle socialiste offert par la sociologie marxiste et le programme du P.C.R. créé en 1921 — comme d'ailleurs la réalité vivante allait le prouver, c'est à dire les réalisations de la Roumanie socialiste d'aujourd'hui.

OPINII ȘI DISCUȚII

EMPIRIE ȘI TEORIE ÎN SOCIOLOGIA CONTEMPORANĂ

ANDREI ROTH

Cunoașterea sociologică dispune, spre a se alimenta cu fapte privitoare la realitatea socială, de multiple surse, indirecte și directe.

Indirecte: cele constituite de științele sociale particulare, care cercetează faptele din raza lor de lumină și ale căror rezultate pot fi — și sînt — cu folos reexaminare de reflecția sociologică, spre a fi incluse drept cărămizi în construcția imaginii de ansamblu a sistemului social și a devenirii sale, respectiv spre verificarea, completarea, corectarea propriilor concluzii. Tabloul sociologic contemporan al societății omenești este inimaginabil fără aportul cunoștințelor oferite de știința istorică¹, economică, politică, de psihologie și psihologia socială, de etnografie și etnologie etc. Științele sociale se completează și se verifică reciproc; mai mult, într-o serie de importante probleme, ele se interferează; cercetarea interdisciplinară, care s-a dovedit a fi atît de fructuoasă în științele moderne ale naturii, se extinde tot mai mult și în studiul fenomenelor sociale cu remarcabile rezultate. Preocuparea de relațiile complexe dintre sociologie și științele sociale contemporane este însă excentrică în raport cu axul ideilor acestei lucrări.

Alături de materialul preluat de la alte ramuri ale științei, sociologia se poate sluji cu folos de informațiile cuprinse în variate documente, date, statistici etc. produse de instituțiile sociale în procesul funcționării lor (documente și materiale care nu sînt originar destinate unor scopuri științifice). Dar ea poate și trebuie să desfășoare și o acțiune cît mai largă de culegere a unor informații originar și prioritar destinate științei, de informații întemeiate pe interogarea *directă* a realităților sociale.

¹ Despre importanța deosebită a științei istorice pentru sociologia generală am scris pe larg în studiul *Sociologie și istorie*, „Filozofia istoriei“ (*Teorie și metodă în științele sociale*, vol. VII), Editura Politică, București, 1969.

Dacă vorbim de cercetarea empirică a societății, vom deosebi dintru început empiria cunoașterii comune de cercetarea empirică desfășurată pe căile și cu mijloacele științei.

O mențiune prealabilă: vorbim de cercetarea *empirică* și nu de investigația *concretă*, socotind acest din urmă termen, curent folosit în ultimii ani la noi, ca fiind nu tocmai potrivit. Concretețea este o exigență atît a cercetării empirice, cît și a reflecției teoretice, credem. Caracterul concret al cercetării se află la antipodul plutirii în generalități, înseamnă fundamentarea ei pe fapte — indiferent de culegerea acestora pe căi mijlocite sau nemijlocite —, precum și interpretarea datelor în raport de contextul lor istorico-social schimbător. Adevărul este întotdeauna concret, glăsuiește un principiu gnoseologic fundamental, prin urmare cercetarea lui trebuie de asemenea să fie concretă, la toate nivelele investigației și reflecției științifice.

Cercetarea empirică în sociologie are deopotrivă virtuți și servituți pe care reflecția contemporană le-a conștientizat în mare măsură, a căror analiză detaliată nu intră însă în obiectivele prezentei încercări. Ea asigură contactul nemijlocit al științei cu realitatea multicoloră, cu „arborile veșnic verde“ al vieții. Ea permite particularizarea cunoștințelor și astfel înmulțirea informațiilor despre infinita varietate a faptelor sociale; oferă putința dobîndirii unor cunoștințe cuantificate, pasibile de prelucrare statistico-matematică. Cercetarea empirică pare a fi, totodată, singura modalitate eficientă de abordare științifică a relațiilor sociale „informale“, neinstituționalizate, care, prin însăși natura lor — funcționalitatea lor negăsindu-și expresia în acte oficiale, documente, situații statistice — scapă cercetării mijlocite².

Chiar în avantajele investigației empirice a realității sociale se ascund capcanele inerente acestui nivel al cunoașterii sociologice. Empiria este necesarmente parțială, fragmentară (inducția completă fiind practic imposibilă); poate să închidă orizontul științific în limitele strîmte ale particularului, poate să frîneze elanul cognitiv prin prea insistenta întirziere la faptul mărunț, sărac în semnificații; poate să mobilizeze mari energii căutătoare pentru a obține, în cele din urmă, cunoștințe dinainte cunoscute sau chiar locuri comune, accesibile și prin empiria dinafara științei. Neluarea în considerare a acestor și a altor asemenea posibilități creează pericolul *empirismului* unilateral și mărginit.

Și aici este de observat un fapt important pentru cunoașterea situației actuale a științei sociologice: evoluția separată a cercetării empirice și a reflecției teoretice, opunerea uneia față de cealaltă de către sociologii de orientări contrare tinde a fi depășită astăzi. Cercetarea teoretică fiind, la începutul carierei istorice a sociologiei, direct descendentă din reflecția filozofică despre societate, orientarea spre cercetarea empirică s-a afir-

² Am tratat mai pe larg această chestiune în intervenția *Relațiile sociale ne-instituționalizate și sociologia empirică*, din „Revista de filozofie“ nr. 7/1966). Într-o replică la aceasta, Ovidiu Trăsnea („Revista de filozofie“ nr. 9/1966) mi-a atras atenția asupra unei imprecise expresii: scrisesem despre „sociologie empirică“ în loc de *nivel empiric* al științei sociologice. Mi-am însușit această precizare.

mat, într-un anume sens, drept expresie a dezideratului afirmării sociologiei ca știință. Pe calea cercetării empirice și-a afirmat sociologia virtuțile aplicative, funcția pragmatică. Dar separarea și chiar opunerea reciprocă a empiriei și teoriei s-a dovedit a fi nocivă din unghiul de vedere al dezvoltării științei sociologice în ansamblu. Pitirim Sorokin a dat acestei constatări o sugestivă expresie, pe care ne permitem s-o cităm pe larg aici:

„Nici o teorie semnificativă nu poate fi pur abstractă și lipsită de un conținut empiric edificator și, pe de altă parte, nici nu poate consta dintr-o simplă colecție de fapte empirice, lipsită de o teorie explicativă adecvată. Cercetarea recentă «factologică» din sociologie a fost enormă și a dus la acumularea unui munte de fapte empirice; totuși, numai o parte modestă a acestor cercetări a dus la concluzii semnificative sau a contribuit la descoperirea unor uniformități cu o generalitate de «nivel mediu». Cea mai mare parte a acestor cercetări au avut ca rezultat numai adunarea unui material pur local, temporar, «informațional», lipsit de valoare cognitivă generală. Cauza principală a acestor rezultate inconsistente a fost lipsa unei teorii adecvate în acest gen de cercetare empirică.

Și, invers, numeroase teorii abstracte recente suferă de o detașare ascetică față de realitățile social-culturale empirice. Aceste scheme abstracte reprezintă un amestec straniu de modele «fantomă» ale sistemelor sociale, modele, care sînt lipsite de un conținut empiric și sînt deseori piperate cu analogii mecaniciste privind «echilibrul», »inerția«, »legile termodinamice» și prejudecăți speculative despre automenținerea sistemului. (Aceste analogii mecaniciste au sub raport gnoseologic un efect mult mai dăunător decît analogiile organiciste din perioada anterioară.) Ochiurile năvodului abstract sînt atît de largi, încît în mod practic tot peștele empiric scapă prin ele și în miinile cercetătorului-pescar nu mai ajunge absolut nimic³.

Critica făcută de Sorokin desfășurării separate a cercetării empirice și a reflecției abstract-teoretice este adresată în primul rînd sociologiei americane, dar nu se referă în exclusivitate la aceasta. Separarea aceasta s-a manifestat, în multe țări, în momente istorice și în condiții sociale diferite, cu motivație diferită și cu consecințe de asemenea diferite. A. G. Zdravomislov subliniază că ruperea și opunerea reciprocă a empiriei și teoriei în cercetarea sociologică s-a produs pe temeiul unor viziuni gnoseologic diverse, de la pozitivism și raționalismul de factură idealistă pînă la materialismul înțeles în mod dogmatic-deductivist⁴. Concentrarea excesivă a atenției asupra empiriei merge de obicei în pas cu accentuarea unilaterală a funcției pragmatice ingineresti a sociologiei moderne; neglițarea studiului empiric înseamnă neîndeplinirea unei atari funcții; de

³ P. A. Sorokin, *Diversitate și unitate în sociologie*, în „Sociologia contemporană“ (*Teorie și metodă în științele sociale*, vol. V), Editura Politică, 1967, p. 72—73.

⁴ A. G. Zdravomislov, *Methodologhia i proțedura sofiologhiceskih issledovanii*, Izdatelstvo „Misl“, Moskova, 1966, p. 191—192.

aceea, în sociologia americană și în general în sociologia burgheză a Occidentului, orientarea empiristă a fost în ultimele decenii, și parțial mai este, dominantă. În cadrul gândirii marxiste, cercetarea empirică a fost într-o vreme puțin cultivată, încît reflecția sociologică a dobîndit o tentă abstractă, unilateral-deductivistă.

Din unghi de vedere strict gnoseologic, exagerarea, unilateralitatea de ambele orientări este deopotrivă eronată și dăunătoare pentru progresul cunoașterii. Gradul de pericolozitate pentru progresul științei al uneia sau alteia dintre variantele unilateralității depinde de împrejurările sociale concrete în care se manifestă ele. Astfel, în Franța anului 1968, P. Bourdieu se simțea îndemnat să scrie: „... în sociologie, empirismul ocupă, aici și acum, vîrfurile ierarhiei pericolelor epistemologice”⁵. Sociologul sovietic Zdravomislov accentuează mai mult, în lucrarea și la paginile citate, asupra pericolului reprezentat prin dogmatism, prin refuzul luării în considerare a faptelor.

Ceea ce e important, precum semnalasem, este tendința tot mai pronunțată în ultimii ani — și în tot mai mare măsură universală — de a se depăși unilateralitățile și simplismele de ambele sensuri, de a se echilibra organic cele două nivele ale studiului sociologic.

În studiul mai sus citat, Sorokin propune o periodizare a istoriei sociologiei moderne, care — fără a ne putea întruni adeviziunea necondiționată, căci nu se referă la sociologia modernă în ansamblu — nu este lipsită de relevanță: în prima perioadă, cuprinzînd a doua jumătate a secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, sociologii au creat sisteme și au oferit sinteze; în cea de a doua perioadă, între 1925 și 1965, a predominat căutarea faptelor, tendința analitică; această perioadă Sorokin o numește pregătitoare — pregătitoare a noii perioade, iminente, de mari sinteze, perioada „unor mari sisteme sociologice integrale”⁶.

În sociologia nemarxistă, tendința ce vizează ridicarea sociologiei pe o nouă treaptă a afirmării sale ca știință își află expresia mai ales în critica multilaterală, tot mai ascuțită și mai pătrunzătoare, a empirismului mărginit. Celebrul sociolog francez Georges Gurvitch scria, cu un deceniu în urmă: „... cercetarea empirică în sociologie, fără a fi legată de explicație, va fi «un cap frumos, dar un cap de lemn, adică lipsit de creier», după o faimoasă expresie a lui Kant. Explicația este imposibilă fără o teorie sociologică generală; cu cît mai mult se desconsideră teoria, cu atît mai mult imposibilă devine explicația...”⁷. „Sociologia contemporană a excavat atît de multe fapte, încît deseori nu știe ce să facă cu ele (...) În revolta ei împotriva marilor sisteme sociologice, ea a neglijat tot mai mult studiul problemelor fundamentale ale sociologiei și și-a irosit energia creatoare în cercetarea unor probleme banale și fără

⁵ P. Bourdieu, J.-C. Chamborderon, J.-C. Passeron, *Le métier de sociologue*, Livre I, Mouton/Bordas, Paris, 1969, p. 103.

⁶ P. A. Sorokin, *op. cit.*, p. 75—76.

⁷ G. Gurvitch, *Problèmes de Sociologie générale*, în G. Gurvitch (dir.), *Traité de sociologie*, Tome I, Presses Universitaires de France, Paris, 1962, p. 241.

importanță cognitivă. Continuarea cercetării pe această linie va duce nu la recolte științifice tot mai bogate și mai bune, ci la rezultate mereu mai sărace, nu la noi străpungeri, ci la o stagnare și rutină tot mai mare a sociologiei⁸ — aceasta este, din nou, opinia lui P. A. Sorokin. Opinie care se generalizează, însă, în ultimii ani, indicând astfel tocmai că nu pe această cale a autoingustării cimpului vizual evoluează sociologia contemporană în general, nici cea nemarxistă în cadrul ei. Astfel, de pildă, Alain Touraine critică cu vigoare „naturalismul sociologic“, denumind astfel exagerarea valorii cognitive a faptelor brute; el scrie apoi: „... principiul cel mai simplu al oricărei cercetări sociologice: ea este condamnată la eșec, adică la descripția pură, dacă utilizează în mod direct faptele sociale, așa cum apar ele în fața observatorului. Voința de a face studii concrete se justifică doar dacă e însoțită de depășirea faptelor concrete, dacă acceptă necesitatea de a transforma aceste fapte în fapte științifice“⁹. Transformarea faptelor de observație în fapte științifice este sarcina elaborării mintale, la nivele tot mai înalte ale generalizării, sarcina ridicării, cum spune Marx, de la concretul senzorial la concretul logic, prin intermediul abstracției științifice. Sociologul vest-german Joachim Matthes scrie la rîndul său, în același spirit, despre falimentul nemărturisit al empirismului mărginit în tratarea mutațiilor și desfășurărilor sociale complexe, despre imposibilitatea eliminării din sociologie, cum pretinde empirismul exagerat, a cugetării teoretice¹⁰. Același autor subliniază că empirismul unilateral este incapabil de a încorpora dimensiunea devenirii istorice în studiul realității sociale, iar fără perspectiva istorismului sociologia nu se poate ridica la înălțimea sarcinilor sale de studiere științifică a societății¹¹. Nu are sens să continuăm citind alte și alte asemenea păreri; exprimările de acest fel se înmulțesc considerabil în ultima vreme. Ultimele două congrese mondiale de sociologie, cel de la Evian din 1966 și cel de la Varna din 1970, au marcat pregnant generalizarea progresivă a criticii empirismului unilateral, răspîndirea convingerii despre necesitatea de a o depăși.

Este însă bine să observăm — iarăși fără a intra în detalii ce ne-ar abate de la firul principal al ideilor noastre — că însuși studiul empiric dobîndește în epoca noastră mijloace și forme care contribuie la adîncirea valențelor sale științifice, la depășirea factualismului simplist și unilateral. Sociologia modernă este pe cale de a-și încorpora tehnicile cibernetice de prelucrare a informațiilor, precum și de *modelare* a unor procese și relații sociale. Pe această din urmă cale se deschid astfel noi perspective pentru studiul *experimental* al unor fapte sociale: „Cibernetica creează posibilitatea de a înlocui în anumite condiții experimentele necesare dar greu de realizat într-un anumit domeniu, prin experimente

⁸ P. A. Sorokin, *op. cit.*, p. 76.

⁹ Alain Touraine, *Sociologie de l'action*, Éditions du Seuil, Paris, 1965, p. 470.

¹⁰ Joachim Matthes, *25 Jahre deutsche Forschung — Soziologie in Deutschland 1945—1970*, Manuskript, 1970, p. 11.

¹¹ *Idem*, p. 25.

echivalente dintr-un domeniu mai accesibil¹². Pînă acum, de experiment științific în sociologie, în sensul propriu al cuvîntului, putea fi vorba cel mult în legătură cu fenomene și procese microstructurale. Arsenalul studiului empiric al societății nu va trebui să se reducă întotdeauna la variantele observației sau interogării; deschiderea puținței de a experimenta prin intermediul modelării deschide un capitol cu totul nou în cercetarea empirică a sistemului social, în apropierea cunoașterii sociologice de tipul modern al cunoașterii științifice realizat în științele naturii. Desigur, această posibilitate e deocamdată doar pe cale de a se actualiza. Ea se realizează, mai întii, în studii cu caracter particular asupra unor probleme sociale. Astfel, de pildă, conducerea științifică a unor întreprinderi se poate de-acum folosi, precum a arătat într-un recent studiu M. Drăgănescu la noi, de simularea efectului unei decizii asupra sistemului condus, pe calea modelării matematice a acestui sistem și introducerea în model a modificării decise, urmînd ca eficiența deciziei în cauză să fie astfel verificată experimental înainte de a fi aplicată „pe viu”¹³. În studiul propriu-zis sociologic, din cauza inegalatei complexității a fenomenelor sociale, în care modificările structurale se desfășoară prin interacțiunea unui extrem de mare număr de variabile, ne aflăm azi — pentru a relua o expresie a lui Sorokin — doar în perioada *pregătitoare* a epocii în care studiul experimental, pe calea modelării, al problemelor macrosociale, va fi curent realizabil. Dar o asemenea epocă se întrevește de-acum. Experimentul ca studiu întemeiat pe intervenția activă, transformatoare a cercetătorului asupra obiectului său este înfățișarea concretă a activității practic-materiale în sfera științei; tocmai în această calitate el constituie o verigă hotăritoare a lanțului ce leagă tot mai strîns știința — în speță știința sociologică — de practica socială.

Una din căile importante ale depășirii empirismului îngust rămîne preocuparea sistematică, la nivel teoretic, de metodologia investigației empirice, preocupare sortită a limpezi, între altele, limitele între care metodele și tehnicile acestei investigații își păstrează relevanța științifică¹⁴.

Insistența asupra problemelor de metodologie în sociologia modernă a fost de multe ori întîmpinată cu neînțelegere și uneori chiar cu ironie de către reprezentanți ai orientării abstract-speculative. O atare atitudine este astăzi din ce în ce mai rară. Ea ar fi justificată numai în măsura în care — sau în cazurile în care — preocupările metodologice apar ca scop în sine, ca exercițiu gratuit al spiritului științific. În sociologie, ca în orice domeniu al cunoașterii științifice, metodologia adecvată a cercetării e în

¹² Georg Klaus, *Cibernetica și societatea*, Editura Politică, București, 1966, p. 25.

¹³ Mihai Drăgănescu, *Relația conducere — informatică*, în „Lupta de clasă”, nr. 4/1971, pp. 60—61.

¹⁴ În mod firesc, avîntul cercetării sociologice românești din ultimii ani include tot mai insistente și mai substanțiale preocupări metodologice. Menționăm, dintre mai multe producții importante din acest domeniu, volumul *Metode și tehnici ale sociologiei*, coordonatori Miron Constantinescu și Octavian Berlogea, Editura didactică și pedagogică, București, 1970, 385 p., reunind materialele Simpozionului de sociologie din iunie 1969.

funcție de natura obiectului de cercetat. Reflecția metodologică involvă neapărat, în mod explicit sau implicit, reflecția asupra obiectului de cercetat și contribuie astfel la formularea imaginii științifice asupra acestuia. Acest lucru este remarcat de unul din principalii promotori ai studiului empiric în sociologia nemarxistă postbelică, René König: „Discuția metodologică este justificată doar prin împrejurarea că ea ne oferă posibilitatea de a pătrunde mai adânc în obiect și de a-l cunoaște mai adecvat (deci și de a dobîndi șanse mai mari de a-l putea influența în mod rațional)”¹⁵. De aceea, metodele și tehnicile de investigație sociologică, spre a fi cu adevărat eficiente, trebuie particularizate în raport de natura sistemului social în care sînt aplicate, în raport de specificul problematicii cercetate. De aceea, precum arată profesorul Miron Constantinescu, „cercetătorii din țara noastră concep teoria, epistemologia și metodologia sociologică ca o generalizare nemijlocită a practicii de investigare a propriilor noastre realități sociale, fapt pentru care și metodologia apare într-o sudură indisolubilă cu aceste realități”¹⁶.

Demersul teoretic este prezent, inevitabil, în însăși cercetarea empirică; această prezență este una din importantele note ale deosebirii dintre empiria simțului comun și cunoașterea empirică din cadrul și cu mijloacele științei. În selectarea faptelor, în sistemul colectării lor, în clăsarea și prelucrarea lor intervine, neapărat și în mod hotărîtor, forța de pătrundere a rațiunii cercetătorului și a aparatului teoretic de care dispune acesta. „... chiar în procesul investigației (empirice) intervin procedee pur noțional-analitice ca experimente mentale, construcții de modele, deducții teoretice (...) care sînt de cea mai mare importanță (...). În felul acesta, sociologia empirică este o construcție spirituală mult mai complexă decît e prezentată în mod obișnuit”¹⁷ — scrie René König. În această ordine de idei, unul din cele mai importante aspecte ale intervenției gîndirii teoretice în investigația empirică este procesul *operaționalizării* categoriilor sociologice, adică al transpunerii lor în asemenea noțiuni, care să fie în mod direct confruntabile cu realitatea. Altfel spus, spre a orienta investigația nemijlocită, noțiunile sociologice — produse ale reflecției teoretice — trebuie așa-zicînd desfăcute, spre a li se stabili determinațiile, care la rîndul lor să aibă corespondente directe în realitățile investigate nemijlocit. Compoziția de clasă a unei unități sociale poate fi studiată nemijlocit doar prin operaționalizarea categoriei de clasă socială, prin stabilirea unor note ale sale concret-sesizabile în materialul empiric posibil de colectat; atitudinile sau opiniile politice sau de altă natură ale unui grup social pot fi cercetate empiric doar prin operaționalizarea noțiunilor care exprimă valențele progresiste sau retrograde ale

¹⁵ René König, *Einleitung, Über den Begriff der «empirischen Soziologie»*, in René König, (Hrsg.), *Handbuch der empirischen Sozialforschung*, I. Band, Ferdinand Enke Verlag, 1962, p. 15.

¹⁶ Miron Constantinescu, *Cercetări sociologice 1938—1971*, Editura Academiei R.S.R., 1971, p. 267.

¹⁷ René König, *op. cit.*, p. 9.

acestor atitudini sau opinii¹⁸. Operaționalizarea categoriilor sociologice introduce teoria în empirie; în același timp, ea mijlocește îmbogățirea teoriei prin confruntarea noțiunilor sale cu realitatea nemijlocită; legătura este astfel bilaterală, reciprocă: intervenind în investigația empirică, fecundînd-o, teoria se îmbogățește pe sine.

Raza de cuprindere a cercetării empirice poate fi considerată lărgită prin ceea ce Raymond Boudon numește *analiză secundară*. În mod obișnuit, datele empirice recoltate de un cercetător sînt prelucrate, analizate și interpretate de acesta; odată cu finisarea lucrării și publicarea rezultatelor, datele empirice însele sînt scoase din circuitul științific. Analiza secundară constă din a doua serie de operații de prelucrare, analiză și interpretare efectuate de un cercetător asupra materialului brut adunat — și analizat — inițial de mai mulți alți cercetători. Rostul analizei secundare este deci de a lărgi recolta de date empirice, de a consolida fundamentarea factuală a elaborărilor teoretice. Pe această cale, consideră Boudon, sociologia va putea aborda problematica *macrosociologică* pe baze empirice solide¹⁹. De fapt, extinderea acestei modalități a cercetării presupune punerea la punct a unui sistem modern de „contabilitate socială“, în care să se păstreze, spre a continua a fi la dispoziția cercetării științifice, toate datele odată culese, constituirea unor „bănci“ de date considerate avuție comună a științei. Dacă aceasta este o tendință reală, este evident că deocamdată se înaintează timid în direcția realizării sale. Alături de implicațiile sale metodologice și epistemologice — contribuind la lărgirea posibilităților teoriei macrosociologice de a se întemeia pe date empirice asupra realităților studiate —, tendința în cauză prezintă și importante implicații sociale. Societatea modernă dispune — în virtutea funcționării variatelor instituții administrative și politice, organisme economice etc. ale sale — de tot mai multe, mai analitice și mai precise date despre variate domenii ale realităților sale. Dar aceste date nu sînt culese și înmagazinate în scopuri prioritare științifice; pentru a fi exploatare științific, este nevoie ca însăși colectarea lor să se facă după criterii științifice unitare, la a căror elaborare sociologii urmează să-și mai aducă contribuția. O atare dezvoltare a sociologiei îi accentuează mult caracterul de întreprindere colectivă, gradul de socializare și instituționalizare. O atare dezvoltare va întâmpina, inevitabil, anumite rezistențe inerente structurilor sociale, economice și politice ale societății capitaliste; în schimb, ea se poate afirma mai firesc și mai deplin în „societatea socializată“, în societatea socialistă multilateral dezvoltată, ale cărei structuri permit și cer perfecționarea unui sistem centralizat de informații cît mai complete asupra realităților sociale.

Programul inițiat de partidul și de statul nostru, privind constituirea *sistemului național de informatică și conducere*, va determina formarea unui asemenea tezaur unitar de date economico-sociale, destinate a servi

¹⁸ S z e l é n y i, I v á n, *Empiria és szociológia*, în „Valóság“, nr. 11/1969.

¹⁹ R a y m o n d B o u d o n, *Analyse secondaire et sondages sociologiques*, în „Cahiers internationaux de Sociologie“, jul.—dec., 1969.

conducerea științifică a activității de organizare, planificare și control, dar de fundamentală utilitate totodată pentru știința însăși, inclusiv pentru sociologie.

*

Problematica relației dintre empirie și teorie în sociologie prezintă, în afară celor pînă aici schițate, un aspect de neocolit. Elaborarea teoretică a materialului empiric se poate ridica la diferite nivele de generalizare; o chestiune aparte este aceea a generalizării datelor, din toate sursele posibile culese, la cel mai înalt nivel. E vorba deci de teoria sociologică atotcuprinzătoare, de imaginea globală asupra societății omenești, de statutul unei asemenea teorii în cadrul cunoașterii sociologice. Este vorba, totodată, de însuși modul de înțelegere a obiectului sociologiei și de diferențierea lăuntrică a acestei științe. Nu ne vom angaja, desigur, în dezbateră sistematică a acestei probleme; se știe că există foarte multe și foarte divergente păreri despre obiectul sociologiei, aproape atîtea cîți sociologi. Confruntarea tuturor sau măcar a principalelor opinii ne-ar îndepărta mult de firul principal al încercării de față.

Empirismul, în măsura în care își mai apără pozițiile, nu refuză și nu ocolește în bloc teoria, orice teorie, dar neagă necesitatea și posibilitatea construirii unei imagini teoretice globale despre societate. Iar efortul depășirii empirismului, caracteristic, precum s-a văzut, reflecției sociologice contemporane, duce în mod logic la recunoașterea necesității de a se elabora o teorie sociologică atotcuprinzătoare.

Ocupîndu-se de perspectivele sociologiei — burgheze, americane — Edward Shills socotea, la începutul deceniului al șaptelea, că acestea îi lipsește cel mai mult o teorie care să răspundă la întrebările: de ce se transformă un tip determinat în societate într-un anumit alt tip, de ce se desfășoară într-un tip determinat de societate un anumit șir de evenimente? Pentru a răspunde la aceste întrebări, este nevoie de studierea mai intensă a problematicii macrosociologice, continuă Shills. Studiile privitoare la putere, structură de clasă, valori ar trebui sintetizate în acest scop. Aceste probleme nu pot fi rezolvate la nivelul generalizărilor inferioare și medii; e nevoie de o teorie în sensul deplin generală²⁰. Dar o asemenea teorie sociologică există: ea este oferită, precum se știe, de viziunea marxistă a societății, prin excelență macrosociologică.

(Vom adăuga, în paranteză, o mică ilustrație la afirmația lui Shills: La o anchetă întreprinsă în rîndul a 30 de remarcabili profesori americani de sociologie, 22 au răspuns negativ la întrebarea dacă există sau nu o teorie generală predominantă sau precumpănitoare în sociologia americană contemporană; majoritatea și-au argumentat părerea, spunînd că nu există o teorie generală suficient de integrată, la care să se poată referi. La întrebarea privitoare la relația dintre teoria generală și cerce-

²⁰ Edward Shills, *The Calling of Sociology*, în Talcott Parsons et al., *Theories of Society*, vol. II, Glence, III. Free Press, 1960, p. 1444.

tarea empirică în sociologia americană de astăzi, tot 22 au răspuns că această relație este laxă sau foarte laxă²¹.)

În procesul dobândirii unui statut de știință, din secolul trecut și pînă astăzi, sociologia a cunoscut o puternică tendință de diferențiere lăuntrică, similară cu cea pe care a cunoscut-o și o cunoaște în continuare întreaga știință contemporană, a naturii și a societății deopotrivă. Dezvoltarea cercetării empirice a accentuat această tendință: investigarea empirică a realităților sociale se face astăzi în așa-numitele „sociologii de ramură“, ramuri specializate ale sociologiei: sociologia industrială și cea agrară, cea urbană și cea rurală, sociologia militară, sociologia educațională și a învățămîntului, cea a culturii, artelor, literaturii și cîte și mai cîte altele. Numărul acestora nu poate fi precizat și cu atît mai puțin limitat; trunchiul comun al cunoașterii sociologice dă mereu la iveală noi și noi ramuri, iar ramurile mai vechi și viguroase se subdivid mereu și mereu. Practic, orice domeniu — mai extins sau mai restrîns — al realității sociale poate deveni obiect al studiului sociologic special, al unei noi sociologii de ramură.

O primă întrebare ce se ridică, în legătură cu acest proces, vizează legătura și deosebirea dintre sociologiile de ramură și științele sociale particulare care se apleacă și ele asupra cîte unui sector delimitat al societății omenești. Răspunsul la această întrebare nu pare să comporte controverse: cercetarea sociologică a oricărui domeniu particular al societății se distinge de studiul aceluiași domeniu de către știința socială particulară respectivă prin aceea că prima nu-și concentrează atenția asupra specificității domeniului dat, ci asupra legăturilor sale cu structura și dinamica de ansamblu a societății, se ocupă de locul și rolul fenomenelor acestui domeniu în devenirea de ansamblu a societății, de semnificația lor din unghiul de vedere al ansamblului social. Sociologia artei nu supli-nește estetica, căci nu se ocupă de „măsura internă“ a creațiilor artistice, ci de condiționarea socială a apariției lor, de circulația socială a valorilor artistice, de funcțiile lor sociale, de influențele pe care le exercită asupra altor ramuri ale creației, asupra conștiinței colective etc. George Gurvitch a dat o sugestivă formulare acestei relații: „Nimic nu poate ilustra mai bine deosebirea dintre sociologie și științele sociale particulare decît tocmai ramurile speciale ale sociologiei (...). Căci, spre deosebire de științele sociale particulare, pornind de la unul din palierele sau sectoarele realității sociale, pe care o accentuează, ele fac totul pentru a nu rămîne la acel palier sau sector și termină întotdeauna prin a lega punctul lor de pornire de toate celelalte etaje sau sectoare, cu alte cuvinte îl integrează în fenomenul social și total, în cadrele și în mișcările acestuia“²².

Se ivește însă și o a doua întrebare, vizînd problema integrării acestor sociologii de ramură în corpul comun al cunoașterii sociologice. Ten-

²¹ Mihailo Popovich. *What the american sociologists think about their science and its problems*, în „The American Sociologist“, May 1966, p. 133—134.

²² G. Gurvitch, *Objet et méthode de la Sociologie*, în *op. cit.*, p. 26.

dința spre integrare este nu mai puțin modernă, nu mai puțin inerentă științei contemporane în general decât cea de diferențiere de care ne-am ocupat pe pagina precedentă. Integrarea este sarcina *sociologiei generale*. Dar ce anume să se înțeleagă prin aceasta? Aici, părerile sînt mult împărțite. Fără a cita variatele puncte de vedere ce se înfruntă în literatura contemporană a problemei, inclusiv în cea marxistă, fără a ne adînci în polemică cu diverse păreri de care ne apropiem sau de care ne deosebim prin diferite nuanțe, vom observa că *sociologia generală* nu trebuie identificată cu *sociologia în general*, dacă nu vrem să anulăm dintr-o trăsătură de condei toate rezultatele diferențierii interne a științei sociologice dobîndite în răstimpul a peste o sută de ani. *Sociologia generală* nu se poate constitui ca simplă *însurare* a sociologilor de ramură, după cum societatea, ca sistem complex structurat, nu se reduce la simpla sumă mecanică a părților, domeniilor, palierele sale. Cu cît se desfășoară mai mult, în extensiune și intensitate, cercetarea specială în cadrul sociologilor de ramură, cu atît mai mult însuși progresul cunoașterii sociologice reclamă integrarea reală și nu mecanică a rezultatelor acestora într-o teorie cu adevărat generală, atotcuprinzătoare. *Sociologia generală* este acea ramură a sociologiei în general, care integrează prin generalizarea la cel mai înalt nivel cu putință — nivel istoricește determinat, bineînțeles — toate achizițiile cunoștinței sociologice, care vizează construirea unei imagini coerente despre *structura și dinamica de ansamblu a societății omenești, despre legile acestei structuri și acestei dinamici*. Nu numai formele sociabilității sau tipurile colectivităților omenești, nu numai instituțiile sociale sau grupurile sociale, nu numai relațiile dintre individul uman și grupurile sociale concrete în care trăiește — înșirarea de variante ale unor asemenea formulări ar putea continua —, ci *conexiunea reciprocă a tuturor laturilor (domeniilor, palierele vieții sociale în cadrul totalităților sociale determinate, precum și conexiunea internă a treptelor succesive de organizare globală a societății*, iată obiectul sociologiei cu adevărat generale.

Pe tărîmul unei teorii generale, atotcuprinzătoare se poate valorifica pe deplin unghiul de vedere propriu-zis sociologic, care este cel al totalității sociale, cel al structurii și dinamicii de ansamblu a societății. Viziunea de ansamblu coerentă și sistematică, dar elastică, „deschisă“ totodată, constituie suportul teoretic și metodologic general al sociologilor de ramură, ea însăși reînnoindu-se neîncetat prin generalizarea cuceririlor acestora din urmă.

Concepția materialistă a istoriei, întemeiată de Marx și dezvoltată în aștepta decenii de strădanii colective, constituie tocmai o asemenea viziune sociologică *generală*. Ea nu se substituie sociologiei în general, sistemului mereu mai ramificat al sociologilor de ramură, ci se afirmă ca disciplină de factură științifică, organic legată de cercetarea empirică și totodată ca disciplină de cea mai largă generalitate privitoare la societate.

ЭМПИРИЯ И ТЕОРИЯ В СОВРЕМЕННОЙ СОЦИОЛОГИИ

(Р е з ю м е)

Автор исходит из констатации разнообразия источников фактических сведений о социальной действительности, которыми располагает социология. Показывая, что эмпирическое, непосредственное исследование является одним из этих источников, автор очерчивает развитие по относительно отдельным линиям эмпирического исследования и теоретического размышления в социологии, предшествовавшей современной эпохе, и останавливается на современной тенденции всё более тесного, органического переплетения двух уровней социологического исследования. Показаны некоторые аспекты проникновения теории в само эмпирическое исследование. В заключение подчёркивается необходимость развития социологической теории на высшем уровне общности, как общей социологии, как пути последовательного превышения эмпиризма.

EMPIRY AND THEORY IN CONTEMPORARY SOCIOLOGY

(S u m m a r y)

The diversity of the sources of factual information concerning the social reality at the disposal of sociology is pointed out at the beginning of the paper. Showing that the direct, empiric investigation is one of these sources, the author outlines the development, along relatively separate lines, of the empiric investigation and of the theoretic reflection in the sociology previous to the present epoch, insisting on the contemporary tendency of closely interweaving the two levels of sociological investigation. Some aspects of the penetration of theory into the empiric research are also dealt with in the paper. The necessity of developing the sociological theory to the highest degree of generalization, as a general sociology, in order to consistently transcend empirism, is emphasized.

CONTROVERSE SOCIOLOGICE ÎN PROBLEMA TEHNOCRAȚIEI

SEPTIMIU KRAUSZ

În ultimul sfert de veac raportarea la tema tehnocrației nu a putut fi evitată de analizele științifice, înfruntările ideologice și politice privind esența, funcționarea și destinul sistemului capitalist.

Anticipat încă de Saint Simon, fenomenul tehnocratic a început a se manifesta în prima jumătate a secolului nostru și a cîștigat amploare în ultimele 2—3 decenii, devenind subiectul unei controverse departe de a fi încheiată, deoarece evoluția capitalismului contemporan continuă să ofere argumente (mai mult sau mai puțin valabile) atît partizanilor înfocați cît și criticilor violenți ai tehnocrației.

Ignorarea fenomenului nefiind posibilă, luările de poziție sînt deci extrem de numeroase, fără a fi — după părerea noastră — foarte variate în *esență* și fără ca în ultimele două decenii să se fi depășit cu mult *fondul* argumentărilor anterioare. Delimitarea cîtorva poziții devenite de acum „clasice“ se impune însă, ca și încercarea de a discerne dacă tezele referitoare la noi aspecte ale tehnocrației se ratașează la vreuna din ele ori au tendința de a se constitui ca teorii independente.

Pentru sociologii marxști analiza fenomenului tehnocratic cu întregul său cortegiu de implicații prezintă un dublu interes. Primul se referă la necesitatea cunoașterii științifice a realităților capitalismului contemporan. Al doilea provine din cerința oferirii unui răspuns științific teoriilor ce prezintă alternativa democrație-tehnocrație ca plauzibilă pentru întregul univers social contemporan, deci pasibilă de a afecta și sistemul socialist. În plus, analiza științifică trebuie să fundamenteze pozițiile și acțiunea clasei muncitoare mondiale, strategia și tactica ei, să alimenteze valid și competent frontul luptei ideologice. O mențiune specială credem că trebuie acordată acelor aspecte ale ideologiei, comportamentului și atitudinilor tehnocrate ce pot fi regăsite în ideologia și comportamentul și al altor grupuri sociale, fără ca aceasta să permită calificarea lor drept grupuri tehnocratice, de care se deosebesc în mod esențial.

Și în literatura sociologică marxistă s-au utilizat în ultimul deceniu conceptele de „tehnocrat“, „tehnocratism“ pentru a desena situații, grupuri, atitudini în cadrul sistemului socialist.

Astfel cunoscutul sociolog polonez Jan Szczepanski, oferind o structurare internă a „clasei“ (după opinia sa) intelectualității din Polonia populară, remarcă existența în cadrul acesteia a aproximativ 500 000 „de tehnicieni cu pregătire medie, avînd cultul tehnicii și manifestînd tendințe tehnocratice“¹.

Sociologul maghiar Hegedüs András, afirmînd existența în țările socialiste ale Europei a unei „pături sociale a gestionarilor (birocratia)“, o consideră formată din trei grupe: 1. vechii membri ai mișcărilor muncitorești și comuniste, 2. „tehnocrații“, 3. „managerii“ socialiști. Reținem deocamdată identificarea tehnocraților cu tehnicienii, iar a „managerilor“ cu specialiști ai gestiunii și ai întreprinderii². Amplul studiu prospectiv asupra implicațiilor sociale și umane ale revoluției științifice tehnice realizat de un larg colectiv de cercetători cehoslovaci, semnalează posibilitatea apariției unor tendințe tehnocratice și în socialism, ca manifestare a opoziției ce se poate naște „între aspectele competenței profesionale și democrație“, dacă „progresele științei și ale tehnicii nu sînt dirijate în mod rațional în întregul complex al legăturilor sociale“.³

Luarea în calcul a considerentelor enunțate oferă nu numai motivația interesului personal al cercetătorilor pentru problematica tehnocrației, ci consacră de-a dreptul obligația lor de a supune analizei științifice și a clarifica principalele elemente ale fenomenului și ideologiei tehnocrate.

Genul proximal al teoriilor despre tehnocrație îl reprezintă concepțiile despre intelectualitate, despre „elite“ și „grupurile de presiune“. Cei ce în mod curent sînt numiți tehnocrați sînt de regulă intelectuali, fac parte dintr-o elită și posedă cel puțin capacitatea de a face presiuni asupra centrelor de decizie, dacă nu au și monopolizat deciziile. Dar nu toți intelectualii sînt tehnocrați, există și alte elite decît cea tehnocratică, grupuri de presiune pot exista și în afara tehnocrației.

Este evident faptul că începutul analizei trebuie să conștie în clarificarea principalelor concepte cu care se operează în ideologia tehnocratică. Cînd am remarcat anterior că varietatea teoriilor nu este excesivă ne-am referit la *esența* lor, dar pentru oricine care încearcă a le analiza în detaliu se impune constatarea că primul impediment îl reprezintă haosul semantic.

Conceptul global de care se uzează frecvent este acela de „tehnocrație“, valoarea sa de circulație fiind analogă cu cea a conceptului de „birocratie“ considerat a surprinde realitatea ce a precedat-o pe cea prezentă.

Pentru desemnarea aceluiași fenomen ori a unor aspecte, ipostaze și combinații specifice, în literatură abundă o serie de concepte cum ar

¹ Jan Szczepanski. *Les changements dans la structure de classe de la société polonaise*, „Revue française de Sociologie“, nr. 1/1965, p. 18.

² Hegedüs András, *Contribution a l'étude des alternatives de l'évolution sociale*, în „L'Homme et la société“, Paris, nr. 8/1968, p. 149—160.

³ *Civilizația la răscruce* (sub red. Radovan Richta), Trad. rom., E.P. București, 1970, p. 312—313.

fi: „tehnicieni“, „tehnologi“, „manageri“, „tehnobirocrație“, „meritocrație“, „partitocrație“, „expertocrație“, „criticul științific“, ș.a.m.d.

Dintre acestea măcar unele se cer clarificate pentru facilitarea conțurării conceptului de tehnocrație.

Tehnicienii. Delimitarea acestei categorii este de deosebită importanță mai ales dacă ne gândim că cea mai uzuală confuzie este de a considera pe orice tehnician drept un tehnocrat potențial ori real. Delimitarea categoriei „tehnician“ nu este facilă, datorită multitudinii de criterii ce pot fi (și au fost!) luate în considerare.

O trecere în revistă a acestora aparține lui Yves Legoux⁴ care analizând conceptul devenit vedetă a presei, radioului, televiziunii, filmului etc., remarcă:

- a) definițiile „administrative“ care includ precizări referitoare la funcții, statut profesional, nivel de competență tehnică, clasificări ierarhice profesionale, etc. Ex.: calificarea în bloc drept tehnicieni a tuturor celor responsabili cu „serviciile tehnice“, spre deosebire de activitățile științifice. Tehnicieni pot fi în această accepțiune: ingineri, subingineri, diferiți angajați cu cunoștințe tehnice; altă variantă consideră tehnicieni pe acei specialiști ce nu pot fi *asimilați* muncitorilor, dar nici nu *revendică* titlul de ingineri;
- b) definiții ce largesc cadrul conceptului, considerându-l valabil pentru orice persoană ce-și aplică cunoștințele sale de tehnică industrială, ori cunoștințe specializate indiferent de domeniu.

Această grupare încearcă să definească tehnicianul în raport cu „tehnica“, încercare ce poate duce ori direct la tautologie, ori la o lărgire extremă a categoriei, pentru că în fond poate fi definitivă drept tehnică orice „ansamblu de conduite matematico-experimentale, riguros izolate și susceptibil de definiții uniforme, de randament notabil dar rațional semnificativ“⁵. Tehnician poate fi denumit deci și istoricul, psihologul, geograful, sociologul etc., toți utilizând în ultimă instanță o „tehnică“ în sensul mai sus definit.

Lui Georges Gurvitch îi aparține o tentativă care, făcând apel la 6 criterii, ajunge la o definiție politică a „înaltului tehnician“ devreme ce are în vedere „un grup de specialiști, ingineri, administratori, experți, înalți funcționari în serviciile publice, militari de carieră, savanți și profesori“⁶.

Jean Meynaud recunoaște că definiția lui Gurvitch este în armonie cu spiritul civilizației industriale văzută în toate domeniile ei, însă opinează că lărgirea aproape fără limite a categoriei tehnicienilor comportă reticențe și probabil pericole. Ca atare el va include între tehnicieni

⁴ Yves Legoux, *Le concept de technicien et la sociologie*, în „Revue française de sociologie“, 1—3/1960, p. 286—297.

⁵ P. Ducassé, *Les techniques et la philosophie*, Paris, P.U.F., 1958, p. 37.

⁶ G. Gurvitch, *La technocratie est-elle un effet inévitable de l'industrialisation?*, în vol. *Industrialisation et technocratie*, Paris, A. Colin, 1949, p. 179 și urm.

doar pe *utilizatorii* (nu și creatorii) procedeele tehnice, și operează⁷ cu o subgrupare în:

- a) „tehnicianul specialist“ care prin formație ori experiență cunoaște în fond un domeniu ori o chestiune particulară;
- b) „tehnicianul generalist“ sau „tehnicianul ideilor generale“ definit prin aptitudinea de a domina parțialul prin sinteză, prin capacitatea de a asuma conduita unor vaste ansambluri umane.

O poziție în esență identică adoptată și de Ch. Bettelheim, care evidențiază tot două categorii de tehnicieni⁸:

- a) „tehnicienii producției“ — ingineri, fizicieni, agronomi, etc., toți cei ce aplică o știință particulară în producție;
- b) „tehnicienii ai organizării“ — care organizează în interiorul întreprinderilor producția, ori administrează un ansamblu de întreprinderi, o branșă industrială, un sector mare al economiei.

Aceste încercări de definire scot în evidență:

- neuniformitatea interpretării categoriei de tehnicieni de către diferiți sociologi;
- tendința de a substructura categoria pentru a o putea utiliza la delimitarea tehnocrației, la baza căreia toți autorii pun „cultul tehnicii“, „funcția tehnică“, „formația tehnică“.

Managerii. Creat în S.U.A., termenul tinde a defini pe administratorii, gestionarii, conducătorii unor ansambluri de activități la nivele de întreprindere, branșă, economie, caracterizați prin separarea față de proprietate.

„Legitimat prin cunoscuta carte a lui James Burnham, *The Managerial Revolution* (1940), conceptul continuă să fie „în vogă“, deși acoperirea pe care i-o acordă diferiți specialiști ori publicul nu coincide.

Se poate vorbi de manager la diferite nivele, sau pe profil deosebit. S-a ajuns azi la ideea că managerul aparținând unei profesii recunoscute ar fi depășit de „managerul universal“ ca profesionist în domeniul managementului ca atare, ca un conducător capabil (teoretic) a conduce orice activitate.

Căutînd o apropiere între manager și categoriile discutate, o vom găsi ca fiind foarte pregnantă cu ceea ce înainte a fost numit „tehnician al organizării“ sau „tehnician generalist“.

Tehnobirocratul este considerat realizatorul unei „sinteze fericite“ între birocrat și tehnocrat, o categorie mai elevată a tehnocrației. Pretenția tehnicizării economiei, a gestiunii administrative, a științelor umane, tehnobirocratul o manifestă mai puțin brutal, avantajat fiind de sprijinul ce este în măsură a-l obține din partea aparatului birocratic, ale cărui elemente le manipulează.

Tehnocrat. Termenul de tehnocrat a fost creat în S.U.A., după primul război mondial, pentru a desemna pe membrii unui grup social

⁷ Jean Meynaud, *La technocratie. Mythe ou réalité?* Paris, Payot, 1964, p. 21—24.

⁸ Ch. Bettelheim, în vol. *Industrialisation et technocratie*, Paris, A. Colin, 1949, p. 84—85.

adept al sistemului de organizare a vieții economice după criteriile eficacității științifice fundamentate.

Ca individ, tehnocratul se cere identificat trecînd prin conceptul de „tehnician“. Asupra chestiunii „despre ce fel de tehnician este vorba?“ nu există un punct de vedere unanim.

Două sint, după părerea noastră, marile erori ce se pot face la identificarea tehnocratului:

- reducerea posibilităților de a deveni tehnocrat la aria a ceea ce numim intelectualitate tehnică, și în primul rînd ingineri, experți, specialiști;
- atribuirea automată a calității de tehnocrat tuturor tehnicienilor (indiferent de accepțiunea ce se dă termenului).

Tehnocratul ca individ poate fi definit ca orice posesor al unei competențe (specifice ori mai largi) care-i permite — într-o anumită conjunctură — să influențeze asupra deciziilor implicînd interese sociale, ori să monopolizeze aceste decizii.

Prin formație el nu trebuie să fie tehnician în sensul uzual al termenului (inginer de o anumită specialitate — spre ex.), putînd aparține oricărei categorii socioprofesionale dacă rolul social ce-l joacă se bazează pe competența în domeniul respectiv. După părerea noastră un arheolog care uzînd de calitatea sa de „expert“, „consultant“, „consilier“, etc. poate influența o decizie ce implică interesele colectivității, poate fi considerat ca îndeplinind *rolul social de tehnocrat*.

Cu aceasta facem o a doua remarcă: nu toți specialiștii, experții, tehnicienii sînt implicit tehnocrați, ci doar cei care influențează factorii de decizie la nivel social ori se substituie acestora.

O enunțare a ceea ce reprezintă tehnocratul aparține lui W. Rostow, în a cărui concepție tehnicistă societatea cunoaște două grupuri „sociale“: „elita“ și „mulțimea“ („gloata“). Deși nu utilizează în mod expres categoria de „tehnocrat“, între concepția sa și teoriile tehnocratice existînd o oarecare diferență, „elita“ lui Rostow este formată din cei „care creează știința modernă și invențiile utile pentru scăderea prețului de cost“, cei care-și asumă „riscul și greutățile conducerii, care în condițiile de risc își împrumută banii și sprijină întreprinderile novatoare“⁹.

Structura păturii tehnocratice. O dată conceptul definit, se cere analizată structura internă a păturii tehnocratice, aria ei, căile de acces spre poziția de tehnocrat. Și în privința acestor aspecte ale problemei divergențele de păreri persistă, fiind în fond consecința pozițiilor adoptate de diverși autori încă din momentul delimitărilor conceptului.

Analizînd posesia și distribuția, extinderea, organizarea și instituționalizarea puterii în societatea americană, C. W. Mills și-a enunțat concepția într-o formulă scilicet: „elita la putere“. Este în fond vorba de o triplă elită — ori, mai precis, o elită structurată în trei părți —

⁹ W. Rostow, *The Stages of Economic Growth*, Cambridge, 1960, p. 19 și urm.

și compusă din deținătorii bogăției, puterii și prestigiului în domeniile economic, militar și politic¹⁰.

În raport cu tehnocrația, „elita“ lui Mills are însă o sferă mult mai largă, depășind în toate cele trei domenii gruparea tehnocratică, prin faptul că în cadrul „elitei puterii“ apartenența nu se constituie în primul rînd pe competență ci se bazează pe proprietate, naștere etc. Deci, în rîndul tehnocrațiilor vom găsi doar o parte din cei ce decid în domeniile economic, politic, militar și a căror postură este determinată în primul rînd (dar nu exclusiv, cum se va vedea ulterior) de competența de care se prevalează.

Toți cei care au încercat a structura categoria tehnocrațiilor au operat inițial (ori au presupus) împărțirea în tehnocrație *privată* și *publică*, în funcție de sectorul (economie privată ori administrație publică) în care își manifestă posibilitatea de „top decisions“. Fără îndoială că deși realitățile capitalismului contemporan reclamă mari rezerve față de o asemenea împărțire, fuziunea de interese fiind evidentă, criteriul și împărțirea ca atare sînt destul de utile în analiză pentru sesizarea unor diferențieri ce există în mod real.

Se poate apoi trece la o clasificare „pe orizontală“, cum este cea făcută de J. Meynaud după care tehnocrații se compun din: a) înaltă administrație civilă; b) statele majore militare și c) elita științifică¹¹. Cu mici diferențe (detalii în plus, formulări de condiții etc.), pe această poziție se situează și Gurvitch¹², ca și alți autori.

Se impun cîteva precizări:

a) Nu toți membrii cercurilor (categoriilor) mai sus enunțate sînt în mod automat în situația de a exercita funcția și rolul social de tehnocrați; un om de știință, un diplomat, un militar de carieră chiar de rang înalt, un funcționar aflat pe treaptă ierarhică superioară etc. pot îndeplini un asemenea rol, în timp ce indivizi în exact aceeași postură să fie lipsiți de posibilitatea (uneori dorința) adoptării ori influențării deciziilor de maximă importanță, putînd a se menține doar în limitele conduitei de aplicare a unor decizii luate în grupurile cărora le aparțin. Problema are deci un dublu aspect: al situării individului într-un domeniu ce privilegiază posibilitatea doborîrii influenței tehnocratice, iar al doilea rînd necesitatea ca aceasta să se manifeste (în majoritatea cazurilor) prin intermediul instituționalizării accesului la putere și conducere.

Din acest punct de vedere credem că termenul cel mai potrivit pentru a surprinde fenomenul este cel de „tehnobirocrație“.

b) Gruparea tehnocrațiilor (în special a tehnobirocrațiilor) este în fond o sumă de subgrupuri ce acționează doar în ultimă instanță pe linia unui interes general. Interesele diferitelor subgrupuri se întrepătrund, este

¹⁰ Vezi analiză detaliată la: Tulea Gitta, C. W. Mills — monografie critică (teză de doctorat — 1968), Partea I, cap. A, „Societatea elitei puterii“.

¹¹ Tratat de J. Meynaud, *op. cit.*, p. 29—47.

¹² Vezi: G. Gurvitch, *La tehnocratie est-elle un effet inevitable de l'industrialisation?*, în vol. *Industrialisation et technocratie*, Paris, A. Colin, 1949, p. 183.

adevărat că ele în principiu converg, dar nu poate fi exclusă (și aceasta va deveni o șansă de exploatat ca mijloc de intervenție antitehnocrațică) apariția unor conjuncturi în cadrul cărora interesele diferitelor subgrupuri să intre în conflict.

Dacă am încerca să plasăm problema în termenii analizelor lui Baumann¹³ (existența celor 3 „totalități sociale”: societatea, grupul, organizația cu „liantul” specific fiecăreia: relațiile sociale, raporturile totale și raporturile parțiale), am putea aprecia drept „grup” doar (și cu aproximație) ceea ce a apărut pînă acum ca „subgrupări” (înalții administratori, elita militară, elita științifică etc.).

Privită în ansamblu, la nivelul unei țări, tehnocrația ar fi atunci o „organizație” a cărei structură ar reprezenta-o rețeaua raporturilor parțiale stabilite între membrii ei și care nu exclude conflictele „nestructurale”; între organizația tehnocratică și popor ar apare în acest caz un „conflict structural”.

c) Dacă stabilirea domeniilor favorizînd acțiunea tehnocratică este relativ facilă, estimarea numărului celor ce manifestă efectiv o asemenea acțiune este mult mai grea și a dat naștere la cifre foarte contradictorii. Două sînt căile ce au fost folosite la o asemenea estimare și amîndouă imperfecte. Prima este de a califica tehnocratul (ori tehnobirocratul) după formația dobîndită, după școala absolvită. Este notoriu faptul că accesul spre tehnocrație este aproape absolut condiționat de aceasta: în Franța, spre exemplu, l'École Nationale d'Administration formează majoritatea înalților funcționari, l'École Polytechnique asigură cadrele tehnice pentru funcții înalte, Saint Cyr-ul, cadrele elitei militare ș.a.m.d.

Recrutarea, formarea, carierele, limitările sociale etc. din aceste instituții au făcut obiectul a numeroase cercetări ce au dovedit rolul lor determinant în asigurarea specificului formației tehnocratice¹⁴.

După acest criteriu am ajunge la ideea unei categorii largi. A doua cale — estimarea prin participarea la grupurile de decizie — nu este nici ea sigură, deoarece pot fi considerați ca autori ai unor decizii fie foarte puțini indivizi (ocupanții funcțiilor celor mai înalte) fie un număr mult mai mare, cuprinzînd pe membrii cabinetelor, colaboratorii, sfătuitoarii (fără funcții oficiale) ce gravitează în jurul celor cu funcții de prim ordin. Singurul lucru de făcut — spune Meynaud — în această situație este de a stabili în mod rezonabil dacă sîntem în prezența unei categorii largi ori restrînse, și optează — în acord cu alți autori — pentru varianta unei categorii restrînse la citeva sute de indivizi. Cu toată centralizarea puterii, a deciziilor de conducere etc., cu toate că nu împărtășim tendința lărgirii categoriei asupra tuturor managerilor, directorilor, funcționarilor de un anumit rang ș.a.m.d., cu toate că problema de fond

¹³ Zygmund Baumann, *Altalános szociológia* (trad. în limba maghiară), Kossuth Kiadó, Budapest, 1967, p. 34—39.

¹⁴ Vezi: Ph. Bauchard, *La mystique du plan*, Paris, 1963, p. 63—67 (cu un autograf sugestiv intitulat „L'E.N.A. prend le pouvoir”); F. Bon — M. Burnier, *Les nouveaux intellectuels*, Paris, Cujas, p. 153—163.

nu rezidă în număr, opinăm că în principalele țări capitaliste întreaga conjunctură politică, social-economică creează posibilități de exercitare veritabilă a rolului social de tehnocrat unui număr mult mai mare de indivizi.

Mitul tehnocratic. La crearea acestuia au contribuit — în proporții diferite — toți cei ce s-au străduit să argumenteze necesitatea transmiterii puterilor în societatea contemporană către posesorii competenței tehnice de conducere a sistemului social ori a subsistemelor sale. Pe arborele acestei concepții de fond s-au dezvoltat o mare varietate de doctrine, teorii, cum ar fi cele ale revoluției managerilor, clasei mijlocii, clasei directorilor, tehnos structurii ș.a.m.d.; fie că o susțin fervent și explicit ori disimulat, toate aceste concepții încearcă a argumenta necesitatea (uneori chiar fatalitatea) acestui glisaj al puterii.

O listă a partizanilor tehnocrației ar fi foarte lungă, dintr-o enumerare chiar succintă neputînd lipsi Saint-Simon, Taylor, Veblen, Howard Scott, H. de Man, J. Burnham, W. Rostow, J. Fourastie, Jean Moulin etc. Cu toată varietatea de nuanțe a concepțiilor susținute de aceștia ori alții neamintiți mai sus, adresa lor nu poate scăpa chiar cititorului mai neavizat; ea constă în încercarea de acreditare a unor idei cum ar fi schimbarea esenței capitalismului, democratizarea și depolitizarea puterii în societățile „industriale“ și „postindustriale“, depolitizarea maselor, „convergența“ și „osmoza“ sistemelor social-politice și, în ultimă instanță, negarea necesității activității revoluționare a maselor într-o societate în care împărțirea în clase și exploatarea s-ar estompa pînă la dispariție.

O asemenea apreciere a ideologiei tehnocrate se cere a fi însoțită — și după opinia noastră — cu spiritul de sesizare realistă a acelor elemente cuprinse în ea care surprind tendințe și realități a căror contestare ar conduce la o poziție dogmatică, deci nefolositoare ori chiar dăunătoare. Ne referim la probleme ca acelea ale creșterii în condițiile revoluției științifico-tehnice contemporane a rolului intelectualității (în special tehnice), la cerințele de competență pe care le reclamă complexificarea vieții economice, sociale și politice, la faptul că activitatea „tehnocrată“ răspunde într-o oarecare măsură unor nevoi reale pe care le resimte societatea contemporană¹⁵, la doza de adevăr pe care o conține critica făcută de tehnocrați formelor „clasice“ de guvernare a societății capitaliste.

Cum își argumentează apărătorii tehnocrației concepțiile? Fie că înțeleg tehnocrația ca regim politic, fie ca o metodă de guvernare, fie că vorbesc de „guvernarea prin tehnică“ ori de „guvernarea tehnicienilor“, temele favorite ale ideologiei tehnocrate îmbină apologia funcțiilor de competență tehnică cu atacurile împotriva „democrației“ burgheze.

¹⁵ Vezi: Valter Roman, *Eseuri despre revoluția științifică și tehnică*, E.P., București, 1970, p. 293—294.

Argumentele în favoarea tehnocrației gravitează în jurul următoarelor teme¹⁶:

a) *Devalorizarea omului politic*. Pe fondul acuzațiilor obișnuite ale antiparlamentarismului, a calificării oamenilor politici drept palavragii, incompetenți, venali, demagogi ș.a.m.d., se disting trei reproșuri ce presupun a descalifica pe politicieni în raport cu exercitarea funcțiilor guvernamentale:

- omul politic — ales prin sistemul electoral — este inevitabil condamnat la a avea o perspectivă îngustă, limitată la cercul de probleme interesînd pe propriii săi alegători;
- el nu se poate ridica la postura de arbitru al intereselor diferitelor grupări, arbitrajul ce ar trebui să-l realizeze pe criteriile raționalității venind în contradicție cu obligația de a susține interesele grupărilor de alegători;
- considerentele legate de realegerea sa îl obligă pe omul politic a gîndi și acționa pe termene scurte, în timp ce veritabilul om de stat ar trebui să acționeze în funcție de interesele majore pentru un viitor mai îndepărtat.

Critica omului politic este partea cea mai „populară” din ideologia tehnocrată, ea se bucură de audiență tocmai datorită faptului că uzează de argumente de multe ori reale, face apel la exemple și „cazuri” în care insuficiența, venalitatea („scandalurile politico-financiare”) și alte tare ale politicianilor au devenit de notorietate publică.

b) *Valorificarea (și apologia) funcției tehnice*. Tehnicianul, expertul, posesorul competenței ar fi cel îndreptățit a poseda pîrghiile de comandă. În primul rînd — evident — în virtutea competenței sale, dar nu numai din cauza acesteia (și un om politic o poate poseda); se afirmă că prin poziția sa tehnicianul este independent, că el poate acționa făcînd abstracție de interesele partidelor politice, ale puterilor banului, ale diferitelor grupuri de presiune. Ar rezulta că tehnocratul poate arbitra imparțial, în afara intereselor și pasiunilor și doar pe criteriile eficacității științifice fundamentate.

c) A treia temă (dacă nu cea cu audiență maximă în public, dar în mod cert argumentul forte al tehnocrației) se referă la *depolitizarea problemelor de stat*. Această argumentație se corelează cu cele anterioare, esența ei reducîndu-se la aceea că aproape toate marile probleme ale societății contemporane sînt în fond probleme tehnice, economice. Prezentarea lor ca probleme politice, disputele ce se angajează în jurul lor, etc., n-ar reprezenta decît încercări de a le plasa într-o lumină falsă, de a crea probleme și confruntări în mod artificial. Dacă s-ar face efortul de a le „depolitiza” (aceasta ar fi și una din menirile tehnocrației) ele ar putea fi clar prezentate, riguros analizate și soluțiile ar obține consensul cvasiunanim.

¹⁶ Expunerea lor detaliată se găsește la J. Meynaud, *op. cit.*; F. Bon — M. A. Burnier, *op. cit.*; B. Gournay, *Introduction à la science administrative*, Paris, A. Colin, 1966, p. 230—239; Pierre Piganiol, *Maitriser le progrès*, Paris, ed. Gauthier, 1968, p. 122—136 etc.

Aceste trei teme favorite ale susținătorilor ideologiei tehnocratice concură la formarea mitului; contraargumentele și criticile adversarilor tind să creeze la rindul lor anti-mitul.

Anti-mitul. De când fenomenul tehnocratic și ideologia sa specifică au luat amploare — și aceasta mai ales după al doilea război mondial —, a început și lupta împotriva sa. Adversarii sînt numeroși și plasați pe poziții politice, ideologice foarte diverse. Tehnocrația poate fi criticată „de la stînga“ ori „de la dreapta“, atacul împotriva ei poate fi făcut în numele apărării „democrației și a regimului parlamentar“ ori în numele intereselor clasei muncitoare și a partidului său. În majoritatea cazurilor disputa se plasează pe alternativa „democrație ori tehnocrație“, cu variante mergînd pînă la „democrație — fascism“.

Dacă ne-am referi doar la sociologi de marcă și tot ar fi dificil a preciza pozițiile tuturor. De la critici violenți (ex. Georges Gurvitch) la cei ce nu acordă prea mare importanță pericolului (J. Meynaud) și pînă la cei pentru care tehnocrația nu reprezintă în sine mai nimic, ea fiind doar un paravan al constanților deținători ai puterii în capitalism (elita — Mills), avem o întregă gamă de poziții intermediare.

Construcția anti-mitului se bazează pe contestarea punct cu punct a aproape tuturor tezelor invocate de susținătorii tehnocrației.

Sînt supuse criticii tendința tehnocrațiilor de a acționa în secret, de a ignora dezbaterea publică în numele convingerii privind infailibilitatea lor. Înclinația spre „closed politics“ se imbină cu tendința spre autoritarism, bazată pe disprețul față de publicul afectat de hotărîrile luate. Într-un portret-robot (de altfel simplist) al tehnocratului ar intra și preferința spre formulări, scheme abstracte, ermetice, ignorarea valorilor politice și morale, subordonarea scopurilor față de mijloace.

Într-o formă sintetică principalele constatări la adresa tehnocrației sînt:

a) Negarea posibilității de a guverna societatea făcînd abstracție de scopuri, de conflictele dintre valori; tehnocrația ca guvernare prin știință ar fi irealizabilă pe motivul că știința privește faptul, nu valorile!

Fără a subscrie la această idee a imposibilității de a utiliza știința în conducerea socială, reținem ca validă critica adusă tehnocrațiilor ca fiind mai sensibili la importanța mijloacelor și ignorînd în genere scopurile, în speță pe cele care nu concură la o conducere pe criteriul raționalității, al eficienței maxime.

b) Acuzațiile cele mai vehemente vizează pretinsa „independență“, „autonomie“ a tehnocrațiilor în raport cu interesele diferitelor clase, grupuri, partide.

Se atacă astfel însuși fundamentul argumentului forte al apărătorilor: misiunea și capacitatea tehnocratului de a arbitra asupra intereselor de grup. Tehnocratul este acuzat că se face — conștient sau nu — interpretul intereselor grupului social ori profesional pe care îl reprezintă; guvernarea tehnocrată este deci „o politică care nu-și spune numele“, dar are aceeași bază de interese de clasă și grup ca orice altă guvernare. E drept că în aparență deciziile tehnocratului sînt luate pe criterii de

eficiență, că el pare a fi independent de proprietarii asupra mijloacelor de producție ș.a.m.d., dar interesele pe care el le apără sînt cele ale clasei la putere (din care și face parte în marea majoritate a cazurilor), dispunînd de o serie de mijloace relativ subtile pentru atingerea lor (un exemplu îl constituie maniera „conducerii prin implicații“).

c) Al treilea mare argument al dușmanilor tehnocrației constă în aceea că guvernarea prin știință este imposibilă tocmai datorită slăbiciunilor științelor pe care guvernarea ar trebui să se bazeze. Științele sociale (implicit cele economice) sînt și vor fi incerte, controversate, incapabile a fundamenta o guvernare eficientă.

La rîndul nostru contestăm această opinie și — fără a ignora caracterul specific al disciplinelor sociale — considerăm că ele pot fundamenta — socialismul o certifică — o conducere științifică a sistemului social.

Citeva concluzii referitoare la actuala stare de fapt în controversata problemă a tehnocrației:

a) În ambele sale accepțiuni (guvernare prin știință, tehnică și guvernarea savanților, a tehnicienilor) fenomenul există în realitate, diferind ca proporții și nuanțe între cele mai dezvoltate țări capitaliste în funcție de mai mulți factori. El se cuvine a fi analizat și apreciat realist, evitîndu-se extremele negării existenței sale ca și a fatalității uzurpării de către el a puterii.

b) La apariția fenomenului tehnocratic, a păturii tehnocraților, concură o situație obiectivă: marile prefaceri produse în dezvoltarea forțelor de producție și în structura economică a țărilor capitaliste în special în condițiile revoluției științifico-tehnice, ceea ce a determinat creșterea intempestivă a rolului în societate în special a intelectualității tehnice.

Utilizarea competenței tehnice, importanța socială pe care aceasta a dobîndit-o corespunde unei necesități reale și are o utilitate ce nu poate fi ignorată.

c) Din marea armată a tehnicienilor (chiar dacă limităm accepțiunea termenului) aflați în stadiul de „specialiști“, un număr se ridică la condiția de „conducători“ (specialiști + oameni politici)¹⁷. Pericolul se naște nu din utilizarea competenței în conducere ci din maniera în care ea se aplică, din implicațiile ce se nasc prin prezentarea ca „neutră“, „științifică“, „imparțială“ a unei politici ce are același conținut de clasă.

Că această manieră diferă de cea „tradițională“ este fără îndoială adevărat; că ea favorizează eludarea și a unui control redus al maselor asupra vieții politice, fiind deci o politică ce disimulează, mediază dominația capitalului, este de asemenea adevărat.

Lupta împotriva tehnocrației trebuie să fie însă pentru clasa muncitoare o luptă nu împotriva tehnicii ori a celor ce o conduc, ci lupta împotriva celor ce continuă să o posedeză și care prin intermediul tehnocrației

¹⁷ Vezi Antonio Gramsci, *Opere alese* (traducerea românească), E.P., București, 1969, p. 245.

crației au găsit o manieră mai comodă de a governa pe principii aparent inatacabile (competență, raționalitate, eficiență).

O serie de partide comuniste din țările capitaliste se preocupă de analiza¹⁸ proceselor specifice pe care le implică creșterea rolului social al intelectualității. Analizele lor constată puternica diferențiere socială a membrilor acestei pături, polarizarea ei într-un mic grup superior devenit component al elitei cîrmuitoare și marea masă de intelectuali cu interese din ce în ce mai apropiate de clasa muncitoare. Aprecierile acestor partide refuză sloganul propagandei burgheze, după care intelectualitatea tehnică ar fi devenit „noua clasă conducătoare“ în virtutea faptului că „în epoca noastră cunoștințele tehnice sînt mai importante decît deținerea de capital“.

Pe baza acestor analize adresa luptei de clasă a proletariatului continuă a fi deținătorii proprietății, iar față de marea majoritate a intelectualității se adoptă o tactică specifică în scopul solidarizării ei cu clasa muncitoare pe baza coincidenței majorității intereselor lor.

СОЦИОЛОГИЧЕСКИЕ СПОРЫ ПО ВОПРОСУ ТЕХНОКРАТИИ

(Резюме)

Автор обзореваает и критически анализирует важнейшие взгляды на технократическое явление и на его специфическую идеологию. После необходимой попытки разграничения и выяснения понятий автор проводит сравнительный анализ выработки технократического мифа и антимифа. Изложены важнейшие аргументы, приведённые сторонниками технократии, и контраргументы её противников.

Значение познания и научной оценки технократического явления и технократической идеологии дано также их последствиями на стратегию и тактику рабочего движения капиталистических стран.

SOCIOLOGIC CONTROVERSIES CONCERNING TECHNOCRACY

(Summary)

The main conceptions concerning the phenomenon of technocracy and its specific ideology are reviewed and analysed critically. The comparative analysis of the elaboration of the technocratic myth and anti-myth succeeds to the indispensable attempt at delimiting and explaining the concepts. The principal arguments set forth by the supporters of the technocracy are presented as well as the counter-arguments of its opponents.

The importance of knowing and scientifically estimating the technocrat phenomenon and ideology is emphasized, together with their implications on the strategy and tactics of the working-class movement in the capitalist countries.

¹⁸ Vezi: Joe Metzger, *Intelectualitatea tehnică și clasa muncitoare*, în „Probleme ale păcii și socialismului“, nr. 3/1970, p. 73—78, și dezbaterile de la masa rotundă pe tema „Capitalismul contemporan, revoluția tehnico-științifică și clasa muncitoare“ în „Probleme ale păcii și socialismului“, nr. 1, 1969, p. 29—39.

EUGENIU SPERANTIA

Descendent din familia Nădejde (care printr-o spiță a ei și-a latinizat numele), cunoscută nouă prin istoria revistei „Contemporanul”, Eugen Sperantia s-a născut la București, la 18 mai 1888. Studiile elementare, secundare și universitare le-a urmat în capitală apoi la Berlin. A fost licențiat în drept și doctor în litere și filozofie (1912).

A debutat la 9 ani sub îndemnul și supravegherea tatălui său, cunoscutul om de cultură Teodor D. Sperantia (1856—1929). A colaborat la mai multe cotidiene și periodice: „Suplimentul literar” pentru copii al „Adevărului”, „Revista literară”, „Viața nouă”, „Revue Roumaine”, „Flacăra”, „Cele trei Crișuri”, „Gînd românesc”, „Luceafărul”, „Steaua”, „Tribuna”, „Familia” etc. Activitatea sa publicistică și scrierile sale au cuprins o arie de preocupări impresionantă de cel puțin zece domenii plus sferele situate la granițele a două sau mai multe dintre acestea: literatură (patru volume de versuri dintre care semnalăm *Poezii*, 1966; un volum de poeme și schițe în proză; un roman; un îndreptar de poezică — *Inițiere în poezică*, 1968), estetică (*Frumosul ca înaltă suferință*, 1921; „*Papillons*” de Schumann, 1934, reeditat în 1971; *Medalioane muzicale*, 1966), axiologie (*Mic tratat despre valori*, 1942), științifică (*Definiția și condițiile științei*, 1936), pedagogie (*Erorile utilitariste în pedagogia spenceriană*, 1914; *Concepții și perspective din pedagogia actuală*, 1929), psihologie (*Mic tratat despre corelațiunile psihice în viața copilului*, 1925), psihologie socială (*Generalități de psihologie individuală și socială*, 1925; *Resorturile psihologice ale evoluției umane*, 1947), drept (*Consideration philosophiques sur la plasticité du Code civil napoléonien*, 1940; *Introducere în filozofia dreptului*, 1944), filozofie (*Legile și formele gândirii ca proiecțiuni ale proprietăților vieții*, 1934; *Definiția și preistoria filozofiei*, 1942; capitolul dedicat lui Bentham, Hamilton, Mill din *Istoria filozofiei moderne*, volumul II), sociologie (*Factorul ideal*, 1929; *Tradiția și rolul ei social*, 1929; *Fenomenul social ca proces spiritual de educație*, 1930; *Problemele sociologiei contemporane*, 1933; *Perspectiva istorică în viața socială, în cultură și în educație*, 1934; *Introducere în sociologie*: Tomul I, *Istoria concepțiilor sociologice*, Tomul II, *Principiile fundamentale ale sociologiei*, 1938—1939).

A fost profesor secundar și director de minister (1919—1921), conferențiar și profesor de sociologie și filozofie juridică la Academia de drept din Oradea (1921—1934), profesor de filozofia dreptului și sociologie la Universitatea din Cluj (din 1934 pînă la pensionare în 1949).

Sociologia a reprezentat pentru Eugeniu Sperantia unul dintre domeniile sale preferate. Aprecierea are în vedere ponderea pe care o ocupă scrierile sociologice în lucrările sale, faptul că a predat studenților sociologia timp de câteva decenii și propriile sale afirmații făcute în cursul mai multor discuții. La mare distanță de timp, a fost plăcut impresionat de tentativa timidă de reabilitare

a activității sale de sociologie, făcută în „Familia“, în mai 1966, în cadrul unei mese rotunde la care a participat, alături de Victor Săhleanu și subsemnatul (realizată de I. Arcaș și I. Chindriș).

În sociologia românească Eugeniu Speranția a elaborat o viziune proprie asupra fenomenelor sociale, cu elemente valoroase încă nu îndeajuns de cunoscute și fructificate. Sistemul său de sociologie axiologică i-a adus calificarea, binemeritată, de reprezentant de seamă al sociologiei noastre. Valorificarea atentă și obiectivă a contribuției sale pe tărîmul sociologiei ar fi un omagiu demn de personalitatea celui care la 11 ianuarie 1972 a plecat dintre noi.

Personal nu îl voi putea uita pe Eugeniu Speranția. A fost pentru mine, ca de altfel și pentru alți locuitori ai cartierului gării din Cluj, simbolul înțelepciunii. De pe vremea cînd eram licean, cam prin 1946, mi-a dat să citesc o interesantă lucrare de astronomie tradusă din franceză; scrisă într-un stil frumos, literar chiar, prezentînd cunoștințe despre univers îndemna spre meditație și filozofie. În 1965 mi-a lecturat manuscrisul unui studiu despre Spiro Haret, unde l-am citat și am folosit unele din ideile sale. Atunci am avut o primă discuție despre sociologia românească, reluată și continuată în alte diferite ocazii, dăruindu-mi lucrarea sa, *Factorul social ca proces spiritual de educație*, despre care spunea că include în germene întreaga sa concepție sociologică. Avea vocea fină, catifelată, ochii deosebit de vioi și fruntea parcă nemărginită. Camera sa de lucru plină de cărți pe toți pereții, pe mai multe nivele, pe orizontală și verticală, nu îl eclipsa. Personalitatea sa îi dădea viață și strălucire.

ACHIM MIHU

VENCZEL JÓZSEF

Colectivul sociologilor clujeni și întreaga mișcare sociologică din România a pierdut în persoana profesorului Venczel József (1913—1972) un cercetător de mare valoare, un erudit cărturar, o personalitate exemplară, stimată de toți cei ce l-au cunoscut. Doctor în drept, profesor universitar de statistică, Venczel József publică interesante lucrări de sociologie începînd din anul 1930, în special din domeniul sociologiei rurale. Invitat de prof. D. Gusti la seminarul de sociologie din București, Venczel József participă la campania monografică din Șanț (jud. Năsăud), activitatea lui fiind elogios relevantă de prof. Gusti în *Monografia sociologică. Metode de lucru*, publicată în „Memoriile Secțiunii Istorice“, Seria III, Tom. XXII, Mem. 23.

În ultimii ani Venczel József și-a desfășurat activitatea în cadrul Laboratorului de sociologie al Universității clujene, luînd parte activă la toate cercetările întreprinse și realizate în domeniile sociologiei învățămîntului și sociologiei migrației. A adus un aport deosebit la fundamentarea metodologică a lucrărilor, fructificîndu-și pregătirea excepțională pe tărîmul statisticii sociale. Și-a împărtășit cu generozitate și pasiune cunoștințele și experiența, lăsînd astfel urme adînci în viața și activitatea colectivului în care a lucrat în ultimii ani ai vieții sale. Membrii Laboratorului de sociologie, ai Catedrei de filozofie și sociologie a Universității clujene îi păstrează neștearsă amintire.

NICOLAE KALLÓS
ION ALUAȘ

NOTE DE LECTURĂ ȘI RECENZII

La apariția revistei „Viitorul social“.

Salutăm cu deosebită satisfacție apariția — de bun augur la începutul acestui an — a revistei de sociologie „Viitorul social“. Acest eveniment științific mult așteptat vine să împlinească un efort apreciabil de mai mulți ani și roadele lui corespunzătoare în activitatea teoretică, metodologică și de teren a sociologiei marxiste din România. Apariția revistei este, deci, o consacrare. O consacrare — și o recunoaștere — a unei prezențe active în frontul științei și culturii a unui detașament de cercetători și a unui cîmp distinct de investigații. Studiile, articolele, comentariile și recenziile publicate în primul număr — dintre care multe semnate de nume prestigioase ale științelor sociale din România — sînt și ele o oglindă și o dovadă grăitoare a strădaniilor depuse în acești ani de efervescentă creație în vederea descifrării realităților noastre socialiste cu instrumentele sociologiei, a dezvoltării, finisării sistemului categorial al teoriei sociale marxiste, a valorificării judicioase a moștenirii noastre sociologice și a literaturii sociologice de peste hotare.

Necesitatea unei reviste de sociologie este susținută cu argumente convingătoare de prof. univ. Miron Constantinescu în *Cuvînt înainte*.

Sîntem siguri că revista, prin studiile și dezbaterile pe care le va găzdui, va stimula, cum scrie prof. univ. Miron Constantinescu, o tot mai strînsă legătură între cercetarea științifică și producție, „o îmbunătățire din partea so-

ciologilor a soluțiilor schițate pe baza unei tot mai profunde cunoașteri a realităților sociale“, dialogul intern și internațional și „exercitarea reală a spiritului critic cu privire la doctrinele sociologice“.

Colectivul nostru redacțional urează din toată inima — în numele lui și al tuturor colaboratorilor revistei „Studia“, Series Sociologia, mult succes în activitatea revistei „Viitorul social“ și se angajează să o sprijine după puterile sale.

COLEGIUL DE REDACȚIE

Operă și biografie*.

Lectura volumul *Cercetări sociologice, 1938—1971*, semnat de prof. univ. Miron Constantinescu, dezvăluie pas cu pas temeinicia tezei marxiste cu privire la unitatea dintre cercetare și angajare, adevăr și partinitate în științele socio-umane. Acest principiu reprezintă cheia ce deschide semnificațiile profunde ale unei opere sociologice de cîteva decenii, operă care este corelatul organic al angajării autorului, în anii tinereții, pe drumul transformării revoluționare a țării noastre. Opțiune care i-a deschis orizontul cunoașterii autentice a unor dimensiuni esențiale ale realităților din țara noastră, cunoaștere care i-a servit, la rîndul ei, la justificarea opțiunii sale, la justificarea și fundamentarea acți-

* Miron Constantinescu, *Cercetări sociologice, 1938—1971*, Ed. Academiei, 1971.

nii pe care a slujit-o cu devotament mai mult de trei decenii.

Culegerea — pe marginea căreia ne îngăduim să formulăm câteva reflecții — este, putem spune, reprezentativă pentru biografia intelectuală și morală a celui care a fost și este omul de știință marxist și militantul comunist Miron Constantinescu. Ea este mărturia elocventă a modului în care un sociolog marxist înțelege să-și exercite vocația de savant, punând-o în slujba dezideratelor fundamentale ale practicii sociale, în slujba necesităților concrete ale dezvoltării în fiecare etapă dată, în slujba exigențelor acțiunii sociale. Dar nu a unei acțiuni reformiste ci a uneia *revoluționare*, care finalmente „contribuie la făurirea societății socialiste multilateral dezvoltate“ (p. VIII).

Dacă studiile de tinerețe incluse în volum urmăreau determinarea structurilor sociale rurale — contradictorii, antagonice —, ele contribuind la explicarea acelor situații din România care trebuiau lichidate pe cale revoluționară, în anii socialismului, odată cu reluarea investigațiilor de teren, interesul sociologului Miron Constantinescu se concentrează asupra unor fenomene, procese sociale majore, legate de restructurarea socială generată de revoluție, asupra „procesului de urbanizare, corolar al industrializării, asupra relațiilor sociale dintre oraș și sat, asupra marilor transformări petrecute în rîndul clasei muncitoare și țărănimii“ etc. (p. VII). Ținta ultimă a tuturor acestor cercetări este de ordin practic-acțional, în sensul că ele sînt destinate să-și aducă contribuția la perfecționarea vieții sociale în ansamblu și a diverselor ei componente (cf. pp. 278—279).

Dar opțiunea morală și politică realizată în tinerețe se îngemănează la profesorul Miron Constantinescu cu pasiunea pentru adevărul științific, pentru cunoașterea cît mai exactă a realităților socio-umane, pentru dezvoltarea științelor istorico-sociologice și economice. În această direcție, prin producția științifică proprie — consemnată în volumul pe care-l discutăm —, prin considerabila activitate organizatorică pe care a desfășurat-o în ultimii ani, profesorul Miron Constantinescu și-a adus o contribuție excepțional de valoroasă.

Miron Constantinescu frecventează cu predilecție trei domenii științifice — economia, sociologia, istoria. Fapt foarte semnificativ pentru un cercetător social de formație marxistă. E firesc deci că profesorul Miron Constantinescu pune în centrul preocupărilor sale condiționarea economică a proceselor, fenomenelor, comportamentelor sociale (cf. studiile despre *pauperizarea* și *exodul* din mediul rural în România antebelică sau cele cu privire la urbanizarea în zonele Slatina și Brașov). Căci „studiul raporturilor economice dintre oameni este cheia studiului tuturor relațiilor interumane. De aceea, economia politică face corp inseparabil cu sociologia științifică“, aceasta întemeindu-se „în principal pe economia politică științifică“ (p. 276). Poziție care l-a delimitat clar de la începutul activității sale științifice de concepțiile idealiste din sociologie, în speță de cea voluntaristă a școlii gustiene, și i-a orientat cercetarea spre factorii determinanți ai colectivităților umane.

Interesul pentru istorie, pentru perspectiva istorică largă în studiul realității sociale este intrinsec teoriei sociale marxiste, căci fără o atare perspectivă nu putem descrie, explica și înțelege corect viața unui grup social, fenomenele, procesele sociale dintr-o perioadă dată, dinamismul, contradicțiile și direcția (sensul) devenirii lor. Implicit, adoptînd această perspectivă, profesorul Miron Constantinescu se delimitează principial de structuro-funcționalismul fixist. Afirmînd solidaritatea dintre istorie și sociologie, dintre științele istorice și științele sociale, profesorul Miron Constantinescu formulează un punct de vedere personal, delimitîndu-se de acele opinii care atribuie istoriei statutul de știință a individualului și accidentalului. În realitate, scrie profesorul Miron Constantinescu, istoria studiază generalul în aceeași măsură ca și sociologia, iar ultima „este cel puțin tot atît de concretă ca și istoria“ (p. 297). Deosebirea dintre aceste discipline apare, după profesorul Miron Constantinescu, nu la hotarul dintre individual și general, ci la hotarul trecut-prezent.

În definirea sociologiei marxiste, profesorul Miron Constantinescu este de o precizie elastică, suficientă și necesară pentru a contura în linii mari domeniul ei de preocupări, dar și pentru a

o feră de închiderea în scheme, formule rigide proprii anumitor „practici dogmatice și șablonarde care o mai rețin în dezvoltarea sa“ (p. 277). De altfel, menționează judicios autorul, „discuțiile în jurul obiectului, metodologiei și naturii acestei ramuri a științei“ (p. 278) nu sînt încheiate.

Cu toate acestea, sociologia, ca „știință a relațiilor sociale, a totalității și ansamblului relațiilor sociale, a structurilor și proceselor sociale, a acțiunilor și luptelor sociale“ (p. 278), aduce, efectiv, un aport la cunoașterea, prognozarea și descifrarea vieții sociale.

Ni se pare demnă de reținut opinia profesorului Miron Constantinescu potrivit căreia funcția principală a sociologiei este cea *critică*. În virtutea acesteia sociologia formulează „problemele care agită“ realitatea „și care trebuie soluționate de către factorii de conducere“ (p. 278). Această funcție este corelată cu alte trei, printre care și cea prognostică.

E de remarcat efortul permanent — mărturisit de studiile cuprinse în volum — al profesorului Miron Constantinescu de a ține pasul cu înnoirile metodico-tehnice din științele sociale, în speță în direcția matematizării și formalizării limbajului științelor sociale (cf. studiile *Aplicarea teoriei grafelor la studierea procesului de urbanizare și Unele remarci cu privire la evoluția științelor sociale și a științelor matematice*). De altfel, în cuvîntul introductiv la volum, profesorul Miron Constantinescu ține să precizeze că „întrebuințarea metodelor matematice — în cercetarea sociologică — trebuie să fie pe prim plan“ (p. VII).

Dar profesorul Miron Constantinescu se găsește la polul opus a ceea ce s-ar putea numi metodomania, tehnicismul îngust și steril, empirismul cenușiu și plat. El concepe dezvoltarea sociologiei ca o dialectică complexă, o confruntare permanentă teorie — metodă — realitate, în perimetrul căreia se afirmă primatul teoriei în sensul că „cercetări empirice valabile“ sînt posibile numai pornind de la ipoteze teoretice prelabile, dela concepte teoretice și epistemologice corespunzătoare (p. VIII). Dar principala sursă a înnoirilor în teorie, metodologie, metode și tehnici rămîne cercetarea directă a realității, fără ca reflec-

ția asupra doctrinelor sociologice să fie lipsită de importanță.

Deschis spre tot ce s-a realizat pozitiv pe plan mondial în domeniul teoriei și metodologiei sociologice — în ce privește analiza structural-funcțională, aplicarea unor teorii și metode matematice în scrutarea fenomenelor sociale —, profesorul Miron Constantinescu enunță apăsător în mai multe locuri ideea că „cercetătorii din țara noastră concep teoria, epistemologia și metodologia sociologică ca o generalizare nemijlocită a practicii de investigare a propriilor noastre realități sociale, fapt pentru care și metodologia apare într-o sudură indisolubilă cu aceste realități“ (p. 267).

*

Poate că plinul personalității sale de pasionat cercetător marxist al realităților sociale și al ideilor despre ea se realizează în exegezele consacrate teoriei social-economice marxist-leniniste (cf. *Marx și societatea socialistă; Fapte, fenomene și relații sociale; Metoda de investigare socială a lui V. I. Lenin*). Profesorul Miron Constantinescu nu ostențește să militeze pentru dezvoltarea, adîncirea, consolidarea sociologiei ca știință, pe temeiul principiilor teoretice și metodologice care fac parte din fondul de aur al moștenirii clasice marxiste. Din acest fond, profesorul Miron Constantinescu relevă în primul rînd și cu deosebită pregnanță principiul dependenței conștiinței sociale de existența socială, delimitarea în cadrul acesteia din urmă a forțelor de producție și a structurilor economice ca temelie a organizării și dinamicii de ansamblu a vieții sociale. Fără a subestima însă rolul „acțiunii inverse“ a conștiinței asupra existenței, rolul interacțiunii dintre elemente și părți în cadrul totalității sociale. Incontestabil, virtuțile epistemice și prognostice ale teoriei sociale marxiste derivă din aceste principii și delimitări. Astfel se explică viabilitatea ei și influența puternică pe care o exercită sociologia marxistă asupra gîndirii sociale nemarkxiste.

În acest context își fixează profesorul Miron Constantinescu poziția sa — nuanțată și judicioasă — în ce privește relația dintre filozofia marxist-leninistă și sociologie. Pe de o parte, se afirmă clar și categoric distincția dintre filo-

zofie și sociologie, pe de alta este evidențiată funcția directoare a concepției filozofice despre societate pentru toate științele sociale, inclusiv pentru sociologie. Ceea ce, după părerea noastră, rămîne de discutat e problema dacă materialismul istoric poate fi integral asimilat filozofiei marxist-leniniste.

Fiecare pagină a lucrării și aceasta în ansamblu exprimă convingerea fermă a profesorului Miron Constantinescu că sociologia își va consolida statutul ei epistemic, își va spori prestigiul și rolul ei practic-aplicativ numai și numai inspirându-se din și sprijinindu-se organic pe principiile teoretice-metodologice ale doctrinei marxist-leniniste.

ION ALUAȘ

Notații despre un eșantion de sociologie franceză.

Fără nici o îndoială publicarea de către Editura politică a culegerii *Sociologia franceză contemporană* — efectuată de I. Aluaș și I. Drăgan — a constituit, prin valoarea textelor ce le cuprinde și a autorilor acestora, unul dintre cele mai de seamă evenimente din domeniul sociologiei ale anului 1971. Într-o anumită măsură a umplut un gol de câteva decenii survenit, în mod fortuit, pe linia legăturilor tradiționale dintre sociologia românească și cea franceză. Acesta este meritul ei fundamental.

Firul relațiilor strînse dintre acest domeniu al științelor socio-umane de la noi și din Franța trebuia reînnoțat. Este îndeobște cunoscută influența exercitată de sociologia franceză asupra sociologiei românești. Drăghicescu și Haret au publicat lucrări de sociologie în limba franceză, bine primite de critica de specialitate. Prin plusul comunicațional al acestei limbi, lucrările celor doi sociologi români au devenit cunoscute în lume și analizate în lucrări clasice de istorie a sociologiei (P. Sorokin). Petre Andrei a privit cu respect aportul sociologiei franceze la constituirea istoriei sociologiei, nu fără a fi totodată influențat de conștinuturile și formele ei. Această apreciere este mai potrivită în cazul lui Eugeniu Speranția, Sudeșeanu a tradus și prefațat *Regulile metodei sociologice* a

lui Durkheim și a scris două lucrări: una mergînd pe linia dezvăluirii ideilor durkheimiste și alta ocupîndu-se cu câteva din tezele lui Comte. Mihai D. Ralea, în „Introducere în sociologie“, se dovedește a fi, în felul în care înțelege obiectul sociologiei, un durkheimist convins. Social — spunea el — este tot ce ni se impune din afară. D. Gusti, cu toate încercările pe care le-a făcut de a se delimita de Le Play, plătește totuși un oarecare tribut metodei monografice franceze.

Bineînțeles, relațiile dintre sociologia noastră și cea franceză nu sînt rupte de legăturile dintre spiritualitatea română și franceză, ci sînt subordonate ei. Nu are rost aici să intrăm în detaliile apropiierilor dintre cultura țării noastre și a Franței în diferite etape ale istoriei și a cauzelor acestui fenomen. Totuși cel puțin o idee enunțată de Mihai D. Ralea ni se pare de reținut în acest sens, prin implicațiile ei posibile. Spiritul francez caracterizat, am zice noi, esențial, prin „aspirația lui continuă spre suveranitate și independență“¹ a găsit ecou cu totul favorabil în multe momente ale istoriei țării noastre. Probabil că tocmai tropismul spiritual spre cele două valori politice (și nu numai politice), condiționat de mersul real al evenimentelor istorice în cele două țări, explică convergența lor pe linia vieții culturale, în general, și deci și a științelor socio-umane.

Trebuie adăugat un fapt deosebit de important, semnalat și analizat în parte în *Introducere* de cei ce au făcut culegerea. Franța — de care am fost în trecut apropiați spiritualicește și de care ne apropiem și astăzi de pe o altă platformă socială și poziție ideologică — nu a fost și nu este una în conștiință și cultură. Aprecierea lui Mihai D. Ralea, conform căreia există „două Franțe“, nu are numai un sens metaforic, ci și unul reflectoriu, cu caracter de adevăr verificat, după părerea noastră, întru totul valabilă și astăzi. Și în cultura Franței de azi — țară structurată în clase cu interese esențiale diferite — se înfruntă spiritul individualist cu cel colectiv, spiritul de noutate cu cel de conservare a ceea ce e vechi, spiritul catolic cu cel laic, fiecare idee se afirmă contra al-

¹ Mihai D. Ralea, *Cele două Franțe*, E.S.P.L.P., București, 1956, p. 5.

teia². Aceasta nu înseamnă însă că dincolo de acest caracter antitetic al vieții franceze nu există o unitate latentă a poporului, care se manifestă atunci când marile imperative o cer: „Din punct de vedere național, puține țări știu a se contopi într-o unitate organică mai desăvârșită”³. Regruparea în momentele decisive s-a realizat în jurul a două idei: „ideea progresistă și ideea națională”⁴. De aici decurg, credem, câteva concluzii metodologice valabile în studierea spiritualității științifico-ideologice a Franței: a) unitatea ideilor trebuie privită ca multiplicitate de idei, cu conținuturi și roluri sociale diverse, corespunzătoare intereselor sociale existente pe planul vieții social-politice; b) la rândul său, fiecare „unu” din cele „două Franțe” poate și trebuie privit ca o multiplicitate de orientări și tendințe, care se influențează reciproc; c) unitatea Franței nu este doar o abstracție, ea există cu adevărat și permanent, dar se manifestă diferit — sub o formă imperceptibilă în punctele de echilibru temporar și sub o formă evidentă în punctele de răscruce. Pentru a pune problema apropiierii dintre cultura țării noastre, cu particularitățile pe care i le conferă azi socialismul, și cea a Franței și a valorii ei, este necesar să se țină seama de toate aceste trei cerințe amintite.

Textele de sociologie franceză la care ne referim, reușesc — după părerea noastră — într-o bună măsură să ne dovedească faptul că există „două Franțe”, într-o măsură satisfăcătoare că fiecare din laturile ei este diversificată și, într-o mai mică măsură că ea este totuși una singură. Situația se explică, poate, și prin aceea că Franța oglindită în scrierile sociologilor francezi nu a fost pusă în situații critice care să dezvăluie unitatea dincolo de multitudinea de diferențe teoretico-ideologice. S-ar mai putea vorbi și de incapacitatea sociologiei franceze de a reflecta unele aspecte sociale de profunzime ca una dintre explicațiile posibile. Se știe însă că dincolo de starea de echilibru cvasistabil, Franța anilor reflectați în textele sociologice incluse în volum a fost totuși una singură în manifestarea aspirației ei către suveranitate și independență. Lucrările, articolele și chiar cuvântările

leaderilor de stat cu conținut politic (și, evident, acțiunea politică) au exprimat nu o dată această unitate. Este drept că, în majoritatea lor, studiile incluse în *Sociologia franceză contemporană* dezvăluie prezența unei tendințe de ultimă instanță în direcția cunoașterii autentice a socialului și că, din acest punct de vedere, ele pot fi considerate ca unitare⁵. Însă tendința respectivă este — după părerea noastră — subordonată, fatalmente și esențial, intereselor sociale. Ce se cunoaște, cum se cunoaște, cât se cunoaște, de ce se cunoaște sînt aspecte dependente de situația și valorile cercetătorilor, a celor pe care-i reprezintă pe plan științifico-ideologic și, în ultimă analiză, de configurația social-politică a țării, cu valențele ei interne și externe. O altă problemă importantă care se pune este, credem, aceea de a raporta (sau a explica) existența și dimensiunile filonului raționalist dezvăluit în *Introducere* și prin convergența axiologică a națiunii franceze. Oricum, faptul că lucrarea la care ne referim oglindește, într-o anumită măsură (pînă la data realizării ei), prin textele incluse, realitatea Franței contemporane, este un alt merit al ei.

În sociologia franceză activau, la mijlocul deceniului al VII-lea — după părerea lui Jean Stoetzel, —, 400 de sociologi, „cu înaltă calificare”⁶. Din această populație în culegerea de texte este ales un eșantion de 61 de nume, iar din câteva mii (dacă nu zeci de mii) de cărți și studii, doar 90 de fragmente sau studii complete. Astfel stînd lucrurile, credem că probabilitatea ei de a fi reprezentativă este mai mare în ceea ce privește factorul uman care activează în sociologie decît a producției sociologice franceze. Este loc însă pentru o remarcă. După aprecierile lui Jean Stoetzel, din totalul sociologilor doar o sută (25%) lucrează în învățămînt, iar restul în instituții de cercetare fundamentală sau aplicativă. Conform Anexei nr. 4 a *Sociologiei franceze contemporane*, care cuprinde datele a 52 dintre sociologii incluși în culegere, 18 (aproape 35%) sînt cadre didactice. Dacă avem în vedere că 8 din restul lor sînt și cadre didactice și cercetători, procentul respectiv poate fi, prin ponderare, mărit. Din acest punct

² *Idem*, pp. 5—14.

³ *Idem*, p. 13.

⁴ *Idem*, p. 14.

⁵ *Sociologia franceză contemporană*, Editura politică, 1971, p. VIII.

⁶ *Idem*, p. 814.

de vedere se pare că, după criteriul „activitate depusă”, sociologii din culegere nu sînt „chiar atît” de reprezentativi. Probabil că diferența se explică prin aceea că sociologii francezi devin, de obicei, cadre didactice doar la o anumită vîrstă și după ce și-au cîștigat un prestigiu științific notabil. Astfel, poate că este și firesc să li se fi acordat o atenție mai mare. Ne aflăm, fără nici o îndoială, în fața unei colecții numeroase și variate de autori și studii ale sociologiei franceze. Deși este un veritabil „tur de forță” ca în 820 de pagini (fără note) să includi atîția sociologi și atîtea studii, fapt care reduce forța de adîncire a textelor și autorilor lor, nu se poate nega rolul larg informativ al cărții în discuție. Este, desigur, un alt merit al ei.

Culegerea de texte a fost întocmită de Ion Aluș și Ion Drăgan și tot lor le aparține *Prefața* și *Introducerea* (plus patru anexe), scrise de pe poziții manifest marxiste. Munca desfășurată de cei doi cunoscuți sociologi români nu poate fi calificată în ansamblu decît ca deosebit de laborioasă, excelentă ca meticulozitate și în majoritatea cazurilor reușită sub raportul apropierii de problematica esențială a sociologiei franceze. Ne permitem să facem totuși cîteva observații.

1. Am evitat deliberat termenul de antologie. Lucrarea *Sociologia franceză contemporană* nu este, credem, o antologie, ci o culegere de texte. Termenul de antologie ni se pare mai adecvat în literatură, dar ne îndoiim de necesitatea lui în știință sau istoria ei. Este drept, ne aflăm în cadrele unei științe sociale, dar, cu toate acestea, „alegera” nu este nici aici la discreția celor ce întocmesc culegerea și totodată ea nici nu exprimă doar sau mai ales (în cazul în care se vrea reprezentativă) punctul de vedere al autorilor (de texte) nevalidat social-istoric. În știință elementul cumulativ și obiectiv reflectoriu contează în primul rînd, pe cînd în literatură cel al creației. În literatură antologiile pot fi veritabile creații artistice, în care se exprimă atît subiectivitatea celui ce antologhează, cît și a celui antologat. În știință (și în cele sociale) culegerile se vor obiective (mai ales social-istoric obiective).

2. Avem motive să credem că sociologia franceză contemporană, spre deosebire de cea a fondatorilor (Comte, Durk-

heim etc.), este, în anumite privințe, tributară atît sub raport teoretic, cît și metodologic sociologiei americane (ca, de altfel, și alte sociologii din Occident). Trimiterile bibliografice din sociologia americană, existente numai în legătură cu textele incluse în culegere, depășesc cifra de o sută, nu cu mult mai puțin decît cele din sociologia franceză, în timp ce numărul trimiterilor din alte limbi este insignifiant. Faptul este evident și în cazul referințelor bibliografice ale unor lucrări cunoscute de sociologia franceză, cum ar fi *Traité de sociologie du travail* (G. Friedman și P. Naville), *Méthodes des sciences sociales* (M. Duverger) și chiar *L'analyse mathématique des faits sociaux* (Raymond Boudon). Sociologii francezi au avut la dispoziție traduceri din sociologia americană și, o parte dintre ei, s-au specializat în S.U.A. Totodată, acest tribut se dezvoltă cu relativă ușurință prin compararea calitativă a textelor de sociologie franceză cu lucrările de sociologie americană. În aceste condiții este necesar, ca o premisă epistemologică-metodologică, să se stabilească filiațiile de idei ale sociologiei franceze cu cea de peste Ocean. Cunoașterea celei din urmă (și nu înțelegerea ei doar, sau mai ales, sub raportul metodelor și tehnicilor) este o condiție indispensabilă a înțelegerii primei, în toate laturile ei.

3. În legătură cu motivația alegerii textelor aflăm: a) fidelitatea față de sociologia franceză, astfel încît „culegerea să fie cît mai reprezentativă”⁷; b) evidențierea faptului că relația dintre teoretic și empiric este „o problemă cardinală a dezvoltării sociologiei, care ocupă o suprafață importantă în gîndirea sociologică franceză”⁸; c) pentru a contribui la înțelegerea mai adecvată, mai cu seamă de către tînăra generație, a ceea ce este astăzi sociologie — în speță cea franceză —, „la risipirea unor iluzii de care e înconjurată sociologia apuseană”⁹; d) discuțiile purtate cu numeroși sociologi și psihologi sociali francezi, „ne-au servit drept principale puncte orientative în selectarea textelor”¹⁰. Ne întrebăm, dar analiza obiectivă a sociologiei franceze prin prisma concepției celor care au întocmit culegerea cu privire la ceea

⁷ *Idem*, p. IX.

⁸ *Idem*, p. X.

⁹ *Idem*, p. XCVII.

¹⁰ *Idem*, p. X.

ce este sociologia? Nu ea și fidelitatea față de ea au constituit punctul orientativ principal al alegerii textelor?

4. Despre ce e sociologia aflăm relativ puține lucruri. Semnalăm afirmația că „obiectivul maxim al sociologiei” îl constituie „societatea globală — cu structurile ei reale socio-economice — ca sistem și cadru referențial suprem al explicației”¹¹. În plus, sînt incluse cîteva afirmații de genul „trebuie” care, prin intențiile lor, pot sau nu deveni eficiente în analiza unor sociologii naționale, ca cea franceză, bineînțeles după ce se vor înfăptui: „În cercetare și în teorie trebuie pornit de la concepția, după care societatea este un tot structural-funcțional și dinamic...”¹², „...sociologia trebuie să tindă la o conceptualizare cu adevărat științifică...”¹³, „sînt necesare construcții teoretice mai vaste...”¹⁴ etc. Nu știm, sau nu am reușit să ne dăm seama, în ce măsură și dacă această părere despre sociologie și aceste idei programatice foarte generale au influențat alegerea textelor și chiar cuprinsul *Introducerii*.

5. Structura culegerii pe domenii și discipline, ocazională cîteva notații: a) psihologia socială nu credem că e o ramură a sociologiei; b) capitolul V „Teorii ale societății industriale” și capitolul VI „Sociologia muncii” cuprind probleme apropiate, astfel încît ar fi putut fi unificate; c) problematica structurii și mobilității sociale nu este prezentă într-un capitol aparte. Același lucru se poate spune despre problemele sociologice ale demografiei (Anexa nr. 3 ne arată că aceste domenii sînt bogat reprezentate în sociologia franceză); d) sociologiei religiei i s-a afectat un capitol, iar sociologia politicii a fost comasată cu cea juridică și criminologică (?). Structura pe domenii (care ridică problema reprezentativității culegerii în raport cu Anexa nr. 3, și a acesteia în raport cu sociologia franceză în totalitatea ei) ar fi solicitat, credem, un punct de vedere cristalizat asupra clasificării științelor socio-umane.

Cele spuse nu pot să umbrească meritele reale ale textelor incluse în *Sociologia franceză contemporană* și nici nu și-au propus așa ceva. Sînt cîteva păreri cu privire la modul în care primum înțelegerea acestei sociologii și, tot-

odată, unele observații referitoare la considerațiile celor ce au întocmit-o. Credem că în apropierea față de sociologia franceză contemporană s-a făcut doar primul pas. El este important prin aceea că este primul și că are dimensiuni substanțiale.

ACHIM MIHU

A. Mihu, **Abc-ul investigației sociologice**. Vol. I. **Prolegomene epistemologice**, Editura Dacia, 1971.

Lucrarea de față nu e, după cum vrea să sugereze titlul său, un manual de sociologie, ci ceva mai mult. Nu se reduce nici la prezentarea demersurilor elementare necesare abordării cunoașterii în acest domeniu, cuprinzînd și reflecții asupra problematicii de bază a disciplinei noastre. Autorul s-a gîndit, e adevărat, în primul rînd, la temele epistemologice pe care le pune cercetarea sociologică — după cum se poate vedea atît din subtitlul lucrării sale cît mai ales din felul cum a organizat materialul și din comentariile introductive din prefață — dar cum și pentru el primatul îl are perspectiva ontologică, actul cunoașterii fiind însuși o formă de existență, a fost firesc ca considerațiile sale să se refere și la natura realității sociale. De fapt, acest prim volum — ce urmează să fie cîntinuat de un al doilea, consacrat metodologiei sociologice — constituie o foarte interesantă încercare de a înfățișa în mod sistematic cadrele și problemele sociologiei marxiste, asimilînd totodată rezultatele valabile ale sociologiei apusene. Cunoșcînd în mod temeinic opera clasicilor marxiști, A. Mihu scoate în evidență toată bogăția de idei sociologice existente în scrierile lor, ce trebuie numai dezvoltate și duse mai departe, în funcție de realitățile actuale. Nu e însă prizonierul unei înțelegeri strîmte, dogmatice, căutînd mereu să formuleze în mod creator concepția marxistă, confruntînd punctele ei de vedere în special cu cele ale sociologiei americane, pe care o cunoaște mai bine prin studiile sale universitare.

A. Mihu, dată fiind influența lui Hegel asupra gîndirii filozofice nu numai

¹¹ *Idem*, p. XCIX.

¹² *Idem*, p. C.

a lui Marx dar și a lui Lenin, pornește în determinarea aspectelor esențiale ale investigației sale de la *Logica* primului, găsind că sub raportul generalității realitatea socială se prezintă sub trei stări: singulară, particulară și universală. Prima și mai ales cea de a doua (cea particulară) e de resortul cunoștinței științifice, ultima (cea universală) revenind filozofiei. Cu chipul acesta, autorul creează o bună platformă pentru cea mai judicioasă soluționare a raportului între materialismul istoric și sociologie, chestiune mult discutată și la noi. După A. Mișu, materialismul istoric nu trebuie identificat cu sociologia, el fiind filozofia socială marxistă (ce are drept obiect acțiunea socială sub specie universală). Sociologia, deși strâns legată de aceasta, își are profilul său propriu, ea neputând fi confundată nici în ipostaza ei cea mai teoretică (ca sociologie generală) cu filozofia socială. Tot așa de binevenite sînt și considerațiile autorului referitoare la relațiile sociologiei cu celelalte discipline socio-umane (cap. 5), situîndu-se și în această privință pe o poziție justă.

Probleme ridică îndeosebi teoria sa asupra socialului. Punctul de plecare al lui A. Mișu este de asemenea concepția marxistă, se simte însă aici o oarecare influență a tezelor sociologiei americane. Aceasta se vede mai întîi în accentul pus pe acțiune — un ecou pragmatist — ca fiind caracteristică socialului. Sociologia franceză, de pildă, găsește că în țesătura lui intră și elemente intelectuale și afective. E cunoscută formula lui Durkheim, reproducă și de autorul nostru, că faptele sociale consistă din maniere comune de a acționa, gîndi și simți. În al doilea rînd, reducerea socialului la interacțiune înseamnă a rămîne la nivelul interindividual, la relații, lăsînd la o parte forma mai adîncă, mai integrată a socialului, care e întrepătrunderea reciprocă, adică formarea de colective. Numai prin incluziunea acestui ultim strat ajungem la obiectul cel mai specific sociologiei, la simburile ei principale, care e studiul grupelor, instituțiilor și în genere al ansamblurilor sociale. Altfel ne cantonăm în primul rînd în psihologie socială, psihologia culturii, domenii cultivate cu deosebire de cercetătorii americani. De aici importanța pe care o dă A. Mișu unor probleme ca: scopul, motivația, interesele, valori-

le, normele, sancțiunile etc., a implicațiilor lor cu viața socială. Între punctul nostru de vedere și cel al autorului nu e însă o deosebire de fond, ci numai de interpretare și accent. Căci A. Mișu nu nesocotește deloc problema colectivităților, se oprește asupra ei cel puțin de două ori. Dar nu-i acordă rolul central pe care credem că trebuie să-l aibă. Nu o tratează în mod independent, într-un capitol aparte, ci mediatizat, în contextul altor subiecte, în special în cadrul cauzalității sociale.

E tema pe care tînrul sociolog clujean o urmărește cel mai susținut și mai adîncit, unde aduce fără îndoială o remarcabilă contribuție originală. Efortul său se îndreaptă spre a scoate în evidență specificul determinismului sociologic. La nivelul particular al socialului, mijloacele și condițiile materiale nu ar avea un rol determinant în toate momentele și fazele acțiunii sociale. Cu cît ne apropiem de suprastructură, adică cu cît sîntem mai departe de bază, zice Mișu, cu atît acțiunea factorului economic e mai mijlocită, lăsînd o marje mai mare unei relative independențe a aspectelor culturale față de aceasta din urmă. În acest scop, printr-o analiză nuanțată și pătrunzătoare, el scoate în evidență multitudinea de motive ce intră în țesătura vieții sociale și dependența lor reciprocă. Influența factorului obiectiv e, în linii mari, în funcție de sistemul social, de configurația din care face parte acesta (condiționată de domeniul respectiv, de timp adică de trecut, de mediul fizic biologic — s-ar putea adăoga și de cel psihologic) și mai ales de elementul uman, asupra importanței căruia autorul insistă cu argumente pertinente. Factorul uman, care are un caracter multinivelar, dar reprezintă totdeauna un sistem, nu e doar un efect ci și o cauză importantă, adică nu e numai un determinat ci și un determinant, fiind ceva creator, aducînd în constelația socială un plus. A. Mișu ilustrează mereu cu exemple convingătoare relațiile dialectice ce se stabilesc între diferite aspecte ale totului social.

Relevăm în treacăt, două inadvertențe mărunte. Durkheim e socotit nu odată (pp. 27, 29) ca un adept al școlii biologice din sociologie. Tot așa de puțin poate fi el socotit un individualist (p. 38). De asemenea e o eroare categorisirea lui G. Schmoller ca adept al

economiei marginale. Dimpotrivă, el a fost un adversar al acestei directive, războindu-se cu reprezentantul ei cel mai proeminent, cu K. Menger. G. Schmoller e cunoscut în istoria economiei politice germane ca șeful Școlii istorice.

Dar observațiile noastre nu umbresc lucrarea lui Mișu, care e o operă de gândire personală și densă, autorul dovedind o deosebită capacitate analitică. Cazuistica sa extrem de bogată lasă să se întrevadă bine multistructuralitatea realității sociale, ce explică dificultatea abordării ei științifice. De aici caracterul uneori stufos al considerațiilor autorului: îl impune însăși natura atât de complexă a materialului sociologic. Expunerea sa e însă altfel logică și sistematică. Ceea ce îngreunează inteligibilitatea, la început, e terminologia hegeliană, neobișnuită astăzi. Dar cine a trecut peste aceste prime dificultăți, nu va putea să nu urmărească cu mare interes desfășurarea ideilor sociologului clujean, fiind mereu solicitat de ingeniozitatea și veracitatea soluțiilor date. Cu chipul acesta își va însuși un prețios și bogat tezaur de perspective și cunoștințe, de ajutor nu numai în teoria dar și în practica socială, căreia autorul vrea să-i servească în egală măsură.

GEORGE EM. MARICA

Pagini de publicistică militantă.

Editura Politică a reunit în 1971, sub titlul *Pagini de istorie socială*, o seamă de studii și articole semnate de Ștefan Voicu, publicate în variate periodice, într-un răstimp de trei decenii. Este însumarea recoltei a treizeci de ani de publicistică militantă în slujba mișcării muncitorești și a idealurilor comuniste, a unor preocupări susținute și multilaterale față de problematica socială de bază a României în două perioade zbuciumate și marcate de adânci transformări a istoriei sale contemporane: perioada anilor premergători celui de-al doilea război mondial (1935—1939) — „Confruntări în vremuri aspre” — și perioada de început a revoluției populare în România (1945—1948) — „O nouă epocă”. Un studiu și două articole ulterioare, din 1956 respectiv 1966, incluse

în volum, au drept obiect perioadele indicate. Scrieri de amploare diferită, de factură diferită, având drept numitor comun efortul de luminare a unor fenomene economice, sociale și politice prin prisma marxism-leninismului. Simțul accentuat al realității și situarea autorului pe cele mai avansate poziții politice ale vremii — cele ale Partidului Comunist — conferă acestor scrieri o valoare documentară, care justifică din plin reunirea și publicarea lor în culegerea de față. Ele constituie contribuții la reconstituirea unor poziții în importante controversate politice, ideologice, culturale, la aprecierea științifică a unor atari poziții, deci la istoria mișcărilor politice și ideologice ale anilor prinși în vizor. Autorul însuși atrage luarea-aminte a cititorilor că unele din articolele, notele, studiile sale sînt marcate de limitele inerente pozițiilor pe care, în epocă, le-a reprezentat; dar prezentarea fidelă, „nelustruită” — vorba autorului — a luărilor de atitudine pe care aceste poziții le-au inspirat contribuie la înțelegerea, de către cititorul de astăzi, a adevăratei complexități a problemelor, a gradului real al tensiunilor din conflictele epocilor respective.

Remarcăm, din tematica variată a materialelor cuprinse în volum, un șir de studii cu caracter pronunțat sociologic, spre pildă cele consacrate în prima perioadă amintită situației agriculturii românești (*Raționalizare și degradare, dublu proces în agricultura românească, Considerații asupra reformei agrare și structurii proprietății rurale, Aritmetica mizeriei rurale* etc.) sau problemelor vieții muncitorești (*Conflictele colective de muncă din anul 1936, Standardul de viață al muncitorimii din România* ș.a.).

Notăm de asemenea, ca deosebit de importantă din unghiul de privire al revistei noastre, preocuparea constantă a autorului acestui volum față de școala sociologică inițiată și condusă de profesorul D. Gusti. *Note asupra mișcării de monografie sociologică* (1936), *Spre o sociologie științifică românească* (1937), *Orientări în sociologie* (1946) și alte scrieri constituie mărturiile acestei preocupări și totodată ale unei atitudini nuanțate, de prețuire pătrunsă de spirit de discernămint, reprezentând contribuții de certă valoare la reconstituirea

aprecierii pe care marxistii români au dat-o acestei școli și eforturilor lor de valorificare critică, de depășire a limitelor sale.

A. R.

Două lucrări valoroase despre națiune*.

Cercetările teoretico-sociologice din țara noastră, îndreptate spre descifrarea și înțelegerea cât mai temeinică a notelor definitorii ale națiunii ca formă etnico-istorică de comunitate umană, a conținutului obiectiv al schimbărilor ce s-au produs și se produc în continuare, paralel cu făurirea societății socialiste multilateral dezvoltate, în fizionomia socială, politică și spirituală a națiunii române și a naționalităților conlocuitoare, au dat în ultimul timp rezultate remarcabile. Prin ținuta lor teoretico-științifică și prin bogăția lor de idei se impun atenției în special două lucrări. Este vorba despre lucrarea *Națiunea și contemporaneitatea*, lucrare elaborată sub egida Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R., de către un colectiv condus de prof. doctor docent Ioan Ceterchi, și despre volumul de *Eseuri despre națiune* al lui Constantin Vlad.

Actualitatea problemei națiunii în cadrul marilor probleme ale contemporaneității decurge nu numai dintr-un dat social-istoric prezent, nu numai din faptul că națiunea este forma superioară de comunitate umană a zilelor noastre prin care se manifestă individualitatea fiecărui popor, forma de identificare față de alte popoare, ci și din perspectivele pe care viitorul le gravează evoluției comunităților naționale. Socialismul, desființând clasele exploatare, asu-

prirea omului de către om, și realizând un amplu proces de înflorire economică, politică și spirituală în fiecare țară, deschide calea afirmării multilaterale și mereu mai depline a națiunilor. Intrarea în arena vieții internaționale a unui număr mare de națiuni tinere sau în curs de formare din țările recent eliberate de sub jugul colonial ridică, de asemenea, idealurile independenței și dezvoltării naționale de sine stătătoare a popoarelor în orizonturi inedite. Sintem martori ai unor procese care — după cum arată Constantin Vlad — „sintuează problemele privitoare la națiune pe un prim plan al actualității și determină ca aceste probleme să aibă o deosebită însemnătate pentru viața politică mondială“ (*Eseuri despre națiune*, p. 6).

Pe lângă formarea națiunilor socialiste, cu noile lor trăsături distinctive, și efervescența politică a popoarelor care se găsesc în fața desăvârșirii naționale a ființei lor comunitare, un al treilea factor important ce potențează interesul pentru problemele națiunii, îl reprezintă lupta din țările capitaliste dezvoltate împotriva politicii antinaționale a cercurilor monopoliste. Aceste cercuri, urmărind interesele lor economice înguste, caută să înăbușe sub diferite forme și cu diferite „argumente“ dorința și tendința de autoafirmare și realizare a fiecărei națiuni ca unitate și entitate irepetabilă. Pe plan economic și politic ele promovează diferite forme de integrare supranațională și suprastatală, iar pe plan teoretic propagă ideea după care națiunea ar fi un fenomen social istoricește depășit. În aceste condiții sociologia marxistă trebuie să identifice nu numai esența și notele etnico-istorice ale națiunilor, respectiv nu numai factorii stimulatori ai evoluției acestora, ci și forțele care se opun dezvoltării lor legitime „atât în ansamblul comunității statelor, cât și în interiorul fiecărei comunități umane în parte“ (*Națiunea și contemporaneitatea*, p. 8).

În eseurile lui Constantin Vlad și în volumul *Națiunea și contemporaneitatea* sînt pe larg abordate atât problemele general-teoretice privind națiunea ca formă de comunitate umană caracteristică capitalismului și socialismului, trăsăturile prin care ea se diferențiază de alte forme de comunitate, cât și aspectele legate de rolul națiunii în epoca contemporană, respectiv de critica con-

* *Națiunea și contemporaneitatea*, Institutul de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R.. Lucrarea a fost elaborată de: prof. doctor docent Ioan Ceterchi, dr. Damian Hurezeanu, Eleonora Nechita, Ionel Nicolae, conf. dr. Adrian Popescu, dr. Ilie Rădulescu, Maria Colceriu-Leiss, conf. Ion Rebedeu, prof. dr. Dumitru Mazilu. Coordonator: prof. doctor docent Ioan Ceterchi, Editura științifică, București, 1971; Constantin Vlad, *Eseuri despre națiune*, Editura politică, 1971.

ceptiilor economice, politice, sociologice „mondialiste“ care prezintă națiunea ca un fenomen social-istoric perimat.

Trecînd în revistă discuțiile care s-au purtat în ultimii ani în literatura de specialitate din țară și de peste hotare în jurul conceptului de națiune, lucrările analizate formulează o serie de idei care permit o înțelegere mai nuanțată a națiunii atît sub aspectul ei structural-comunitar, cît și din punctul de vedere al rolului pe care-l joacă în lumea contemporană. Ne reține atenția în mod deosebit esul lui Constantin Vlad, *Națiunea, formă de comunitate umană*, în care autorul aduce multiple precizări definiției națiunii. Aceste precizări se referă mai ales la comunitatea de viață economică ca condiție *sine qua non* a comunității naționale și la problema mult discutată a raportului dintre statul național ca instituție politică și națiunea ca formă etnico-istorică de comunitate umană, dar nu sînt lipsite de interes nici considerațiile autorului privind dialectica continuității și discontinuității în procesul de trecere de la formele de comunitate umană prenaționale la națiune și posibilitățile progresului ascendent pe care le creează cadrul național pe plan economic, social, politic și cultural.

Problemele referitoare la esența și notele definitorii ale națiunii își găsesc o abordare corespunzătoare și în lucrarea *Națiunea și contemporaneitatea*. Lucrarea a fost concepută pornindu-se de la cerința imperioasă a reanalizării sistematice, în spiritul marxism-leninismului și în conformitate cu realitățile zilelor noastre, a întregii problematice privind națiunea.

În ambele lucrări în discuție, un loc central îl ocupă problema transformărilor și mutațiilor calitative ce se produc în sfera comunității de viață economică, social-politică și spirituală în condițiile formării națiunii socialiste. Avîntul neîncetat al forțelor de producție, perfecționarea continuă a relațiilor de producție, progresul științei și culturii, optimizarea permanentă a posibilităților pentru afirmarea liberă a aptitudinilor și energiilor creatoare ale tuturor cetățenilor patriei — toate aceste fenomene se irapun atenției nu numai prin semnificațiile lor în cadrul procesului general de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate, ci și prin înfrîurirea puternică pe care ele o exercită asupra

caracteristicilor comunitare ale poporului nostru. Scoțînd în evidență profunzimea acestei înfrîuriri, autorii demonstrează în mod convingător că socialismul înseamnă afirmarea plenară a națiunii și că națiunea va constitui încă vreme îndelungată baza dezvoltării societății noastre.

Analizînd în principal problemele referitoare la națiune, la trăsăturile ei etnico-istorice comunitare, la locul și rolul națiunii în epoca contemporană și în evoluția viitoare a societății, lucrările recenzate acordă o atenție distinctă și chestiunilor privind naționalitățile conlocuitoare ca forme specifice de comunități etnico-istorice. Autorii caută să clarifice și în acest domeniu o serie de probleme care în trecut nu și-au găsit o tratare corespunzătoare în literatura de specialitate. Astfel, în lucrarea *Națiunea și contemporaneitatea* un subcapitol separat este consacrat definirii conceptului de naționalități conlocuitoare. Din punct de vedere structural se subliniază calitatea de comunitate a naționalităților, iar din punct de vedere genetic se constată că „naționalitățile există fie ca urmare a evoluției anumitor comunități etnice ce au conviețuit încă în perioada precedentă formării națiunii ca o comunitate etnică majoritară, menținîndu-și personalitatea și după apariția națiunii și statului național, fie ca urmare a stabilirii sau schimbării frontierelor de stat...” (p. 50).

Socialismul, desființînd clasele exploatoare, înlăturînd sursele social-economice ale asupririi naționale și realizînd unitatea de interese economice și politice a întregului popor, a ridicat prietenia dintre națiunea română și naționalitățile conlocuitoare pe un plan calitativ superior. Politica consecventă, marxist-leninistă a partidului nostru de rezolvare a problemei naționale atît la nivelul raporturilor dintre comunitățile etnice și stat, cît și în sfera drepturilor cetățenești generale, a imprimat conlucrării și colaborării dintre populațiile de diferite naționalități de pe meleagurile țării noastre un conținut nou. Partidul nostru, aplicînd în mod creator principiile generale ale marxism-leninismului la condițiile concrete ale țării noastre, luptă consecvent pentru întărirea coeziunii dintre națiunea română și naționalitățile conlocuitoare, dar fără să piardă din vedere că acestea din urmă re-

prezintă comunități cu note definitorii proprii și cu veleități specifice. Justețea politicii naționale a partidului nostru rezidă tocmai în faptul că ea pornește de la ideea armonizării generalului și particularului, respectiv de la ideea că egalitatea în drepturi a naționalităților conlocuitoare cu națiunea română nu poate fi deplină fără asigurarea posibilităților de a se afirma fiecare dintre ele conform personalității ei comunitare.

Analizând în spiritul acestei politici realitățile naționale din țara noastră, autorii lucrării *Națiunea și contemporaneitatea* scot în evidență că „formele de comunitate etnică din țara noastră sînt națiunea română și naționalitățile conlocuitoare“ (p. 63). Tot în spiritul acestei politici ei extind critica, pe care o formulează împotriva concepțiilor reacționare care prezintă națiunea drept un fenomen social anacronic, și la teoriile care propagă dispariția sau asimilarea naționalităților. „Alături de națiune vor continua, evident, să existe și naționalitățile conlocuitoare, care-și vor păstra și ele multă vreme o identitate proprie“ — se arată în lucrare. Inflorirea națiunii socialiste presupune și asigurarea propășirii tuturor cetățenilor patriei indiferent de naționalitate, a tuturor comunităților etnico-istorice care alcătuiesc împreună marea familie a României socialiste.

NAGY GYÖRGY

Cercetarea sociologică și activitatea de partid.

Apariția unui volum* ce cuprinde o serie de cercetări efectuate sub conducerea unor cadre de partid cu munci de răspundere, folosind tehnicile de investigație sociologică și urmărind elucidarea unor fenomene de mare importanță pentru activitatea de partid, reprezintă un eveniment cu multiple semnificații. Aș desprinde două mari planuri pe care se concretizează aceste semnificații. În primul rînd, este vorba de însuși speci-

ficul muncii de partid, activitate care cunoaște profunde înnoiri în ultimii ani. De fapt asupra acestui aspect se insistă aproape în fiecare dintre lucrările înmănușiate în volum, recunoscîndu-se că perfecționarea acestei activități, așezarea ei pe temelii științifice apare ca o necesitate obiectivă izvorită din sarcinile tot mai complexe ce le ridică conducerea vieții sociale în actuala etapă istorică prin care trece țara noastră. Meritul partidului constă în faptul că, descoperind această necesitate, acționează în conformitate cu ea. În volum se remarcă de mai multe ori importanța cuvintelor tovarășului Nicolae Ceaușescu, cuprinse în raportul prezentat la Congresul al X-lea, unde se arată că „introducerea unui stil de muncă științific în toate compartimentele vieții economice și sociale impune îmbunătățirea continuă a activității partidului, perfecționarea modului în care el își exercită rolul conducător în societate, a metodelor de îndrumare și conducere a întregii activități de construcție a socialismului“. În al doilea rînd, aș remarca implicațiile pe care apariția acestei cărți le are asupra științei sociologice. Este recunoscut și demonstrat astfel, încă o dată și cu argumente factive, rolul pe care această știință trebuie să-l joace în contextul vieții noastre sociale de astăzi. Or, aceasta nu poate fi decît o sugestie sau, mai bine zis, o cerință pentru ca cercetările sociologice empirice să capete o extindere cît mai mare, atît în ceea ce privește numărul cît și problematica abordată.

Pentru a ilustra gama vastă de teme cuprinse în acest volum îmi voi permite să reproduc în întregime sumarul său:

1. Vasile Priceputu, Gheorghe Chepeș: *Perfecționarea informării politice a oamenilor muncii.*
2. Constantin Iurea: *Adunarea comunistilor în dinamica vieții de partid.*
3. Petre Mălcome, Alecu Floareș: *Implicații sociale și educative ale fluctuației forței de muncă.*
4. Alexandru Szabó, Roman Morar, Laurențiu Pop: *Sociologia concretă și perfecționarea propagandei de partid.*
5. Octavian Luțaș: *Valoarea cognitivă și aplicativă a cercetării sociologice pentru practica socială.*
6. Constantin Stanca, Constantin Gheorghe: *Studierea sociologică a unor fenomene ale conștiinței socialiste.*

* *Cercetări sociologice în activitatea de partid.* Culegere de studii. Editată de revista „Munca de partid“, București. Coordonatori Paul Radovan și Alexandru Golianu.

7. Victor Iovu, Ion Petrescu, Nicolae Gheorghiu: *Cercetarea psihosociologică în munca de partid.*

8. Emanoil Drob: *Control și îndrumare cu ajutorul mijloacelor sociologiei de teren.*

9. Alexandru Golianu: *Modelarea în activitatea ideologică.*

10. Paul Radovan: *Particularități ale metodologiei cunoașterii în activitatea de partid.*

Ceea ce trebuie remarcat e faptul că toate studiile sînt întocmite pe baza unor cercetări empirice, expunîndu-se fie rezultatele unei asemenea cercetări, fie trăgîndu-se importante concluzii teoretice și metodologice prin prezentarea sintetică a mai multor cercetări [4], [10]. Se observă, de asemenea, că au fost abordate atît problemele țînînd *stricto sensu* de munca de partid ca: adunările generale [2] sau învățămîntul de partid [1], [6], [8], [9], cît și altele privind îmbinarea acestor aspecte cu difuzarea cunoștințelor politice și ideologice pe diverse canale (mass-media) [4], sau chiar unele țînînd de activitatea economică și repercusiunile ei pe planul conștiinței [3], [5], [6].

Din punct de vedere metodologic, se impun cîteva constatări. În primul rînd, aș sublinia ca fiind perfect îndreptățită opinia mai multor autori care, demonstrînd importanța investigațiilor sociologice în activitatea de partid, arată că aceasta este numai o modalitate de culegere a informației ce nu trebuie absolutizată, în sensul renunțării la mijloacele tradiționale pe care organele de partid le-au folosit pînă în prezent. Se susține deci opinia că e nevoie de îmbinarea tehnicilor tradiționale cu cele ale sociologiei empirice, pentru a se fructifica foloasele tuturor și a se elimina neajunsurile fiecăreia. În scopul ilustrării valabilității acestei idei aș da un singur exemplu. Din articolul [2] reiese că autorul a utilizat chestionarul de opinii pentru a afla, pe lîngă alte aspecte relevabile de către acest instrument, care au fost problemele ce se dezbat în adunările de partid. Or, este limpede că răspunsul cel mai corect la o atare întrebare se poate găsi analizînd documentele organizației de bază și nu cerînd opinia oamenilor. E un caz singular de asemenea natură în lucrarea la care mă refer și nu l-am semnalat decît ca să arăt necesitatea completării infor-

mațiilor obținute prin chestionar cu altele dobîndite prin alte mijloace.

Ceea ce surprinde în mod plăcut, la prezentarea multora din investigațiile efectuate, este grija pe care autorii au manifestat-o în respectarea cerințelor metodologice reclamate de cercetările empirice. Lucrul a putut fi remarcat, deoarece multe lucrări acordă un spațiu mare pentru ilustrarea modului în care s-a realizat cercetarea (alegerea problemei, selectarea eșantionului, întocmirea chestionarului etc.). Desigur, astfel au ieșit mai ușor în evidență și unele carențe, inerente acestor cercetări mai ales cînd autorii sînt la primele lor întîlniri cu tehnicile sociologice și cînd nu au la îndemînă — cum se întîmplă în cîteva cazuri — specialiști mai versați în atari investigații (întrebări defectuoase, tabele cu cifre nu tocmai semnificative, interpretări cu insuficiență acoperire etc.). Asemenea deficiențe sînt însă puține și nu pot umbri rezultatele pozitive ale cercetărilor, autorii dovedind multă precauție în elaborarea concluziilor.

Volumul, fiind primul de acest gen, suferă și în privința structurii sale, neavînd o omogenitate corespunzătoare. Probabil că pe viitor asemenea culegeri vor fi întocmite numai din studii abordînd aceeași problematică. Bineînțeles că aceasta presupune coordonarea centrală a acestor investigații realizate de organele județene. Necesitatea coordonării se va manifesta mai pregnant atunci cînd cercetările vor lua o amploare mai mare și va fi posibil ca ele să se efectueze în fiecare județ. Mă gîndesc, de pildă, cît de binevenită ar fi în condițiile actuale o cercetare, la scară națională, cu instrumente sociologice bine puse la punct, a fenomenelor legate de conștiința socială. Ar ieși, în mod concret, în evidență o serie de direcții pe care trebuie să se acționeze pentru realizarea sarcinilor trasate de Plenara Comitetului Central din 3—5 noiembrie 1971.

Revenind la volum, aș mai remarca o idee ce s-a desprins din lectura lui. E vorba de colaborarea dintre sociologi și activiștii de partid în efectuarea cercetărilor. Se pare că prinde teren ideea — cel puțin în investigarea aspectelor ce interesează organele de partid — că nu dihotomia strictă: comanditar (organ de partid) — cercetător (sociologi) este

cea care dă rezultate mai bune, ci participarea nemijlocită a celor două părți în toate fazele investigației: alegerea problemei de cercetare, pregătirea cercetării, efectuarea cercetării, elaborarea concluziilor și preconizarea unor măsuri ce se impun.

Nu pot încheia aceste considerații fără să subliniez din nou eficiența utilizării tehnicilor sociologice în activitatea de partid. Fiecare autor a argumentat cât se poate de convingător lucrul acesta, așa încît nu voi mai adăuga decît un singur aspect care a lipsit din setul de argumente. Aspectul devine relevant dacă privim problema din punct de vedere cibernetic. Se știe că, în fond, pentru a lua decizii optime organele de partid au nevoie de o informație cit mai exactă asupra realității. Prin utilizarea tehnicilor sociologice, de regulă, se micșorează numărul de canale prin care circulă informația și, drept consecință, se elimină o serie de perturbații care pot interveni — și intervin — pe diverse canale. Se realizează astfel un scurt circuit în acest drum pe care informația îl parcurge, ea ajungînd la destinatar mai puțin deteriorată. De aici aș trage și o altă concluzie. Eficiența investigației sociologice este cu atît mai mare — privită din punctul de vedere de mai sus, dar și din altele cum ar fi: posibilități de utilizare a specialiștilor, posibilități de prelucrare a datelor, posibilități de luare a deciziei etc. — cu cît ea este efectuată de către un organ de partid mai înalt.

TRAIAN ROTARIU

Tineretul și mass-media*.

Volumul apărut sub acest titlu întru-nește comunicări prezentate la simpozionul „Mijloacele comunicațiilor de masă și educația tineretului“, organizat în decembrie 1969 de Centrul de cercetări pentru problemele tineretului de pe lângă C.C. al U.T.C. în colaborare cu C.S.C.A. și Oficiul de studii și sondaje al Radioteleviziunii române.

* Centrul de cercetări pentru problemele tineretului, București, 1971. Coordonatori: O. Bădina, C. Schiffrinet, Colecția „Tineretul și umea de mine“.

Domeniul comunicațiilor de masă suscită multe controverse, disputate atît în ceea ce privește terminologia, cît și conținutul, ne informează în introducere O. Bădina, conturînd problematica generală a relației publicului tînăr cu mass-media. Înțelegînd prin mass-media „acele mijloace prin care se transmite un anume conținut cultural de masă“, apare necesitatea analizei formelor, conținutului mesajului transmis, a relației mesaj—receptor, a influențelor ce se exercită asupra receptorului. Într-adevăr, mijloacele comunicațiilor de masă au un rol nicidecum neglijabil în societatea noastră, avînd în vedere raza de acțiune a radioului, televiziunii, filmului, cărții, presei. Dintre categoriile cărora li se adresează mass-media, tineretul ridică cele mai multe probleme, ele izvorînd din însăși esența vârstei tînere, vârsta căutărilor, a sensibilității maxime la valorile de cultură. Formarea, educarea tineretului, modelarea omului nou este sarcina supremă a educatorilor, a societății, proces în care mijloacele mass-media au un rol deosebit, ceea ce au demonstrat și comunicările incluse în volum.

În privința acțiunii mass-media se confruntă diverse opinii. H. Wald consideră discuțiile, convorbirile, lectura personală ca fiind principalele mijloace de educare a gîndirii, părere împărtășită parțial și de E. Roșca și M. Demeter, afirmînd că utilizarea mijloacelor de comunicare de masă „nu duce la ridicarea spontană a nivelului de cunoaștere“. Apare necesitatea unui cadru, al școlii, în care să aibă loc dirijarea individului, a personalității. Altă părere, ca cea a lui H. Culea, vizează efectele gnoseologice ale acțiunii intelectuale a mass-media, semnalînd și unele aspecte negative ale lor, ca acelea de stereotipizare, de reducere a puterii de abstractizare.

Ni se pare interesantă tratarea mass-media într-o perspectivă axiologică (F. Mahler), cu alte cuvinte studiul valorilor în procesul de producție-transmitere-recepție a informațiilor. Autorul supune analizei sensul, funcția, structura mesajului, cercetînd rolul său informativ, dar mai ales cel formativ. Mesajul ca informație-model, ridică în privința producătorului problema raportului dintre manipulare și acțiune, iar în cazul receptorului problema relației dintre masificarea și personalizare. Procesul recep-

ției este un moment de selecție, de atitudine a personalității, avându-se în vedere și mediul în care se află subiectul. Se conturează astfel potențele uriașe ale mass-media atât în privința influențării valorice pozitive a omului, cât și a posibilității utilizării lor în sens negativ.

Unele lucrări ridică problema legăturii adolescentului cu cartea, filmul, cu radioul și televiziunea. P. Datculescu ne introduce în problemele interpersonale ale identificării și proiectiei, relevând posibilitatea și necesitatea dirijării la adolescenți a acestor fenomene. Dacă fenomenul de lectură e o preocupare mai puțin răspândită (într-un lot de școlari doar o treime declară această preferință), mult mai preferat este filmul, datorită mijloacelor sale specifice care captivează cel mai mult pe adolescenți.

Sarcinile majore ale mass-media se consideră a fi cele instructive și educative, trecând pe prim plan aspectul lor formativ în raport cu tineretul. Majoritatea autorilor subliniază difuzarea prin diferite canale a informațiilor, cunoștințelor științifice, în acest sens acordându-se un rol sporit televiziunii, care alături de presă devine un mijloc eficace de informare, de dezvoltare a interesului pentru știință, pentru valorile culturale.

În educația tineretului, mass-media poate îndeplini un rol important, contribuind, conform părerilor lui Șt. Olteanu la alegerea profesiei, a lui P. Cîmpeanu la receptivitate artistică, a lui I. Cerghiu, V. Crețu, S. Chiș, N. T. Iancu la dezvoltarea unor comportamente morale. Filmul este cel mai frecvent mod de folosire a timpului liber al adolescenților, ceea ce ridică însă problema dirijării culturii lor cinematografice. Înființarea cinecluburilor răspunde acestui deziderat (Geo Saizescu).

Desigur că tineretul nu este o populație omogenă, el este prezent în medii diferite în structura socială a țării. Având în vedere caracterul său neomogen din punct de vedere social, se tratează în mod diferențiat tineretul rural, cel industrial și studentesc, ale căror atitudini, relații cu mass-media prezintă unele deosebiri.

E. Cogan schițează diferite categorii de tineri din mediul rural — tineri rurali propriu-ziși, tînăra intelectualitate, navetiștii — a căror atitudine față de mass-media prezintă multe deosebiri. În

mediul rural rolul mass-media este specific, având în vedere că la sate radioul, televizorul, cinematograful și cartea reprezintă principalele mijloace de răspîndire a culturii.

Trei comunicări au ca obiect interesul tineretului industrial pentru mass-media, lectura elevilor din școlile profesionale (V. Lăscuș), conținutul informațiilor cultural-educative ale tinerilor din unele întreprinderi industriale (Gh. Zamfira), utilizarea timpului liber al tineretului muncitor. Ideea centrală care se desprinde din lucrările mai sus menționate este aceea a necesității organizării timpului liber al tinerilor muncitori, având în vedere că printr-o asemenea îndrumare se asigură posibilitatea afirmării lor pe diferite planuri, precum și dezvoltarea personalității lor.

A treia categorie de tineri, ale căror raporturi cu mass-media autorii le supun analizei, este studențimea. Pozițiile ei sînt oarecum diferite față de celelalte categorii ale tineretului, avînd acces direct la receptarea acțiunii mass-media. I. Stoica definește această poziție proprie a studenților ca fiind „intelectuală avansată”. Autorii lucrării *Relația cu factorii tradiționali* subliniază just faptul că mass-media exercită o influență puternică asupra tineretului, dar nu constituie un fenomen social independent, întrucît acționează totodată și mediul social, familia, școala, diferite grupuri mici, determinînd activitățile de *loisir*.

Unele lucrări tratează influența muzicii ușoare recepționate prin mass-media, temă prea puțin abordată în literatura sociologică. Altele prezintă investigații în legătură cu delincvența minorilor, o problemă majoră fiind aceea a reeducării, a influențării, a dirijării lor, realizabile în parte cu ajutorul cărții și al unor emisiuni radio și de televiziune.

Simpozionul a cărui tematică am cunoscut-o prin volumul de față — prilej de dezbateră a unor aspecte importante ale rolului mass-media în educația tineretului — a stabilit totodată sarcinile cercetărilor științifice pe acest plan. Numeroase probleme mai solicită răspunsuri, avîndu-se în vedere că cercetările legate de mass-media, conform părerii unor autori, se află încă într-un stadiu descriptiv-empiric, care într-un viitor apropiat trebuie depășit.

NEMENYI AGNETA

Probleme de sociologie a educației și învățămîntului. Cercetare bibliografică. Biblioteca centrală universitară, Sectorul de documentare universitară, București, 1971.

Realizată în cadrul Serviciului de informare și documentare de către un valoros colectiv de specialiști, avînd ca redactor responsabil pe dr. Gitta Tulea și referent științific — lector univ. Aculin Cazacu, lucrarea depășește cu mult valoarea obișnuitelor semnalări bibliografice. Ea se prezintă ca o veritabilă antologie a unei vaste literaturi de peste hotare vizînd problematica sociologiei educației și învățămîntului.

La cele 276 pagini, ce cuprind nu mai puțin de 96 articole, studii, apărute în principalele reviste străine de specialitate din anii 1964—1969 și cărți tipărite în perioada 1960—1969, existente în principalele biblioteci din București, — se atașează un *documentat studiu introductiv*, semnat de Aculin Cazacu, sub titlul *Curenți și orientări în problemele educației și învățămîntului* (p. I—XXVIII).

Menit să atragă atenția asupra contururilor domeniului abordat, să faciliteze înțelegerea materialelor asupra cărora se referă în volum, studiul introductiv prezintă o pertinentă schiță a drumului „anevoios” parcurs de sociologia educației și învățămîntului pînă la constituirea sa ca disciplină distinctă. Am menționat, de asemenea, contribuția semnatarului studiului amintit la conturarea problematicii și sistemului categorial al acestui domeniu al sociologiei, care se mai află, oricum, la începutul său.

Lucrarea se prezintă ca un valoros instrument de lucru și prin faptul că este bine structurată, grupînd în opt capitole studiile și cărțile referate. După capitoul „Generalități”, sînt inserate capitolele ce vizează: educația ca acțiune socială, mobilitatea socială și problemele educației; sociologia vîrstelor și formarea personalității; educația și alte procese sociale. Ultimele capitole (VI—VIII) sînt destinate îndeosebi învățămîntului: grade și niveluri ale învățămîntului, modernizarea lui; politica școlară — planificarea educației. Educația și creșterea economică; precum și cîteva studii comparative asupra sistemelor de învățămînt.

Cercetarea bibliografică pe care o semnalăm nu se vrea, desigur, una *exhaustivă* pentru perioada și aria geografică vastă de proveniență a lucrărilor prezentate. Aceasta rezultă, de altfel, atît din *Indicele de autori*, cît și din lista *Titlurilor periodicele consultate*, menționate la sfîrșitul volumului.

Credem că ar fi fost bine, totuși, să se precizeze undeva criteriile care au stat la baza selectării lucrărilor și articolelor incluse în volum, în măsura în care serviciul de informare și documentare a avut în atenție așa ceva. O asemenea consemnare metodologică ar aduce foloase și celorlalte centre de documentare din țară, bibliotecilor universitare și ale institutelor pedagogice, în contextul introducerii sociologiei educației și învățămîntului ca obiect de studiu la un mare număr de facultăți și secții.

În același scop, apreciem ca mult sub necesități numărul de exemplare (450) apărute, subliniind și în acest mod utilitatea unei astfel de lucrări și contribuția valoroasă a colectivului care a realizat-o, umplînd un gol intens resimțit îndeosebi de studențime, dar și de cadrele didactice.

GEORGE TOMUȚA

M. Merfea, Conștiința socialistă a țărănimii cooperatiste, Editura științifică, București, 1971.

Cartea de a cărei prezentare ne ocupăm în rîndurile de față se plasează pe linia efortului general, vizibil la noi în ultimii ani, de-a acorda ponderea cuvenită cercetărilor concrete atuncî cînd e vorba de analiza fenomenelor sociale sau psihosociale. Abordînd o temă atît de actuală, dar și atît de pretențioasă ca studiu, M. Merfea își propune ca, pe baza unei anchete de teren, să ajungă a surprinde trăsăturile noii conștiințe țărănești, mutațiile ce au avut loc la acest nivel.

Fără a avea pretenția să atingă maxime generalizări privitoare la respectivul fenomen, cercetarea întreprinsă a năzuit „să releve cu ajutorul materialului faptic, cules pe calea investigației sociologice directe, influența și ponde-

rea reală a diversilor factori obiectivi și subiectivi care acționează asupra formării și dezvoltării conștiinței socialiste a țărănimii cooperatiste" (p. 7), limitat la o anumită zonă și la anumite aspecte.

Zona supusă studiului reprezintă un număr de 12 comune și sate din județele Bacău și Neamț, avînd situații diferite ca așezare geografică și profil economic-productiv (cerealiar, zootehnic și mixt).

Referitor la aspectele urmărite, din lectura lucrării rezultă că cercetarea a încercat adunarea și interpretarea datelor ce vizează: atitudinea față de muncă, proprietatea oștească și școală; interesul față de mass-media și căminul cultural; probleme legate de idealul de viață al noii țărănii și creația ei artistică.

Am enumerat obiectivele propuse în ce privește conștiința propriu-zisă, pentru că autorul, pornind de la teza conform căreia schimbările în conștiința oamenilor sînt rezultatul modificărilor în existența lor, se oprește relativ pe larg și la discutarea factorilor răspunzători pentru asemenea schimbări.

Așa cum reiese din *Introducere*, pentru atingerea acestor obiective au fost întrebuițate variate metode și tehnici:

Observația directă este socotită metoda indispensabilă colectării unor informații autentice. „Observația îndelungată ne-a dat posibilitatea să cunoaștem obiceiul și folclorul satelor, atitudinea față de instituții a oamenilor, participarea lor la activitățile obștești...” (p. 19). Declarîndu-se de acord cu Tr. Herseni¹ în accentuarea rolului pe care e necesar să-l aibă observația de lungă durată, contactul direct cu faptele, mergînd dincolo de opiniile oamenilor despre ele, autorul se situează pe o poziție realistă și foarte recomandabilă. Mai ales în condițiile în care în multe cercetări importanța chestionarului este supraestimată.

Urmîndu-l din nou pe profesorul Tr. Herseni, semnatarul cărții formulează rezervele convenite față de întrebuițarea chestionarului completat direct de subiect (mai cu seamă cînd e vorba de

țăran). S-a recurs, de aceea, la *înregistrarea răspunsurilor de către operator*. Este, într-adevăr, procedeul cel mai indicat în anchetele întreprinse în mediul rural. Ceea ce nu înseamnă că acest procedeu nu prezintă unele dezavantaje, legate de posibilitatea creșterii distorsiunii determinate de notare.

Positiv este, de asemenea, recurgerea pe tot parcursul anchetei la *convorbirile cu program precis și spontane* pe brigăzi de producție, grupări de familii etc., în timpul călătoriilor cu autobusul de la sat la oraș și înapoi, excursiilor organizate, hore și alte locuri de întîlnire ale sătenilor.

Un alt procedeu utilizat a fost *schimbul de scrisori* între cercetători și unii subiecți, brigadieri, șefi de echipe, deputați comunal, membrii conducerii cooperativei agricole și a consiliului popular. Așa cum pe drept remarcă autorul, acești subiecți, cîștigîndu-le încrederea, ne pot furniza date semnificative despre sat și oamenii lui.

Interviul e menționat ca „de un real folos în adîncirea cercetării” (p. 29), slujind îndeosebi la notarea unor aprecieri de genul: respectarea democrației cooperative, modul de comportare a brigadierilor, organizarea muncii.

Servindu-se de metodele și tehnicile mai sus înșirate, dar și de altele (nenumite expres în lucrare) sociologul băcăuan și-a propus a *identifica modelul comportamental al țărănimii cooperatiste* în care să poată „integra coordonatele conștiinței ei socialiste” (p. 31).

La strîngerea datelor au participat studenți ai cercului de sociologie de la Institutul pedagogic din Bacău și cadre didactice din satele cuprinse în eșanțion. Merită reținută inițiativa valoroasă întreprinsă de colectivul de cercetare, anume antrenarea formațiunilor cultural-artistice și științifice studentești la susținerea de spectacole și conferințe în localitățile în care s-a desfășurat ancheta. În felul acesta s-a realizat o mai mare apropiere între cei doi termeni: cercetători și subiecți.

Pe de altă parte, recrutarea drept colaboratori a studenților sau cadrelor didactice din satele studiate — cu toate că anumite riscuri de deformare a datelor sînt prezente și aici — se înscrie tot ca un cîștig, tocmai prin plusul de informație pe care aceștia îl pot aduce. Un efect pozitiv al folosirii unor astfel

¹ Tr. Herseni, *Metodologia cercetărilor psihosociologice de la Boldesti*, în „Sociologia militans”, II, Metode și tehnici sociologice. Buc., Ed. șt., MCMLXIX.

de colaboratori este cel ce s-a răsfrînt asupra lor înșiși: formarea unui mod cît mai adecvat de a privi și prezenta viața satului românesc contemporan — locul actualii sau viitoarei lor activități profesionale.

Principalele concluzii rezultate din prelucrarea și interpretarea datelor culese, concluzii consemnate pe parcursul întregii lucrări și în special în *Incheiere*, pot fi sintetizate astfel:

Țărănimea cooperatistă își elaborează treptat un nou model comportamental, structurat pe coordonatele conștiinței socialiste și care pare a fi caracterizat prin următoarele (p. 168—169):

- noua atitudine față de proprietatea obștească și față de munca în colectiv;
- responsabilitate socială mărită;
- orizontul cultural în continuă creștere;
- deplasarea intereselor spre formarea tinerei generații în perspectiva unei diversificări a profesiunilor;
- dezvoltarea spiritului critic partinic.

Nucleul acestui model este prima trăsătură semnalată. Încă neintegrate substanțial noii structuri sînt unele dintre elementele de urbanism: aspectul vestimentar, echiparea locuinței etc.

A crescut rolul opiniei publice țărănești, forță activă a sistemului democrației socialiste, a promovării noului în viață și generalizării experienței înaintate. Sînt interesante, în acest sens, opiniile culese de la cooperatori și care vădesc intoleranță față de „lipsa de principialitate a unor brigadieri sau șefi de echipe care-și protejează prietenii și rudele, sau, în multe cazuri, care permit soțiilor lor să nu presteze muncă în cooperativă” (p. 143).

Schimbările survenite în comportamentul și mentalitatea țărănească sînt datorate, în principal, următorilor factori:

— revoluției săvîrșite în relațiile de producție de la sate prin cooperativizarea agriculturii. „Întregul material de viață investigat demonstrează că practica socialistă este temelia principală a formării unei noi atitudini față de muncă și față de proprietatea obștească și că această atitudine se realizează chiar în procesul muncii” (p. 167);

— legăturii tot mai intense și mai multiple dintre sat și oraș. Sînt subliniate căile diferite de intrare a valo-

rilor urbanistice în mediul rural: prin „transportul” lor de către cei ce lucrează în orașe și locuiesc la sat (sau invers); prin industrializarea (în unele locuri) a localităților rurale înseși; prin instituțiile culturale satești (școala, căminul cultural, biblioteca);

— mijloacelor de comunicare în masă, factor de prim ordin în îmbogățirea spirituală a țaranului cooperador-consumator cu exigențe din ce în ce mai ridicate. Prin multitudinea preferințelor individuale străbate ca un fir roșu cerința, din partea sătenilor, ca informația transmisă să fie instructivă și educativă. Această subsumare factorului formativ, semnifică — constată M. Merfea — faptul că „țărănimea cooperatistă se dovedește purtătoare a conștiinței socialiste” (p. 139).

Succesele obținute pînă în prezent în direcția formării mentalității de tip nou a țărănimii noastre sînt doar începutul. Avînd în vedere că noul model comportamental nu se impune fără a intra în contradicție cu cel tradițional, că înlocuirea vechiului cu noul nu se poate realiza spontan (sau se realizează foarte greu), chiar date fiind condițiile economice potrivite, o muncă perseverentă și de durată este necesară.

Expunînd cîteva din ideile cărții de față, bogată în generalizări și ipoteze, precum și în sugestii practice pentru înlăturarea sau ameliorarea neajunsurilor semnalate, încercăm în cele ce urmează desprinderea și a altor realizări ale ei.

a) Încadrarea (pe cît cu putință) a datelor obținute din zona studiată în datele statistice referitoare la întreaga țară, ceea ce oferă posibilitatea evidențierii unor specificități.

b) O permanentă comparare cu trecutul: atît cu anii 1939, 1944 cît și cu cei mai recentî.

c) Înregistrarea și interpretarea acțiunilor efective săvîrșite de subiecți, nu numai a aprecierilor lor. De pildă, analiza atitudinii față de muncă s-a făcut, pe lîngă notarea opiniilor, și cu ajutorul consemnării zilelor-muncă.

d) Efortul continuu de circumscriere a conceptelor utilizate (mass-media, urbanizare, etc.) și a problemelor abordate prin prisma rezultatelor contemporane.

e) Tocmai ca urmare a strădaniilor autorului mai sus arătate, lucrarea înseamnă un mare volum de date.

Evidențiind meritele ei (neîndoielnic, nu singurele), trebuie să spunem că cercetarea întreprinsă are și unele carențe, prezente la diferite niveluri:

a) Nu întotdeauna întrebările sînt formulate cu destulă precizie și eficiență. Așa sînt, bunăoară, cele de mai jos: „Ce filme ați vizionat în ultimul timp?” (p. 107), „Ce carte ați citit în ultimul timp și v-a ajutat în munca Dv.” (p. 84).

b) La nivelul interpretării statistice, pentru a putea afirma existența sau neexistența diferențierilor ce nu sînt rodul întîmplării, se impune folosirea indicilor de semnificație.

Apoi, decelarea motivelor, prin ceea ce ar trebui să fie o analiză de conținut a opiniilor exprimate ca răspunsuri la întrebările deschise, este necesar să se facă în așa fel încît acestea (motivele) să nu se implice (vezi discutarea întrebării: „Pe ce se bazează convingerea Dv.?” (p. 52).

c) Se constată o dublă neacoperire ce subzistă între metodologia invocată și generalizările emise, în sensul că unora din metodele expuse nu li se vede randamentul factual, în timp ce multe din concluzii nu au ca fundament faptele culese prin una din metodele enunțate. S-ar putea pretinde că în fond nu e vorba de o neconcordanță, concluziile despre care vorbim fiind produsul informațiilor dobîndite tocmai prin metodele neacoperite de date concrete. E plauzibil, dar o lucrare ce vrea „să releve cu ajutorul materialului factual... ponderea reală a diversilor factori obiectivi și subiectivi...” (p. 7), nu trebuie să-l priveze pe cititor măcar de o sinteză a acestui material concret.

d) În fine, dat fiind că autorul și-a propus studierea unor laturi ale *conștiinței*, era necesară o mai adîncă pătrundere dincolo de cadrele formale în care ea se modelează. Adică, o mai mare atenție acordată surprinderii noilor coordonate ale mentalității țaranului cooperat, fără a neglija, bineînțeles, factorii obiectivi ce determină formarea și promovarea ei. Or, a adresa 2—3 întrebări privind atitudinea față de școală sau interesul față de căminul cultural, e puțin. De altfel și structura pe capitole reflectă insuficiența discutării problemelor de conștiință propriu-zisă.

Încheiem încercarea noastră de analiză cu aprecierea că lucrarea lui M. Merfea, cu notele ei pozitive și cu

limitele ei (unele inevitabile în stadiul actual al cercetărilor de la noi), constituie o lectură utilă atît pentru cei ce se ocupă mai îndeaproape de sat și viața lui spirituală, cît și pentru marea publică interesată de aceste teme.

PETRU ILUȚ

Opinia publică.

Unul dintre fenomenele de psihologie socială prezent tot mai des în aria preocupărilor teoretice din zilele noastre, fenomen care necesită un studiu multilateral, interdisciplinar, este și cel de opinie publică. Cercetării acestui fenomen complex îi este consacrată recenta lucrare apărută în Editura politică — *Opinia publică în socialism**.

Elaborat și intrat în circulație spre sfîrșitul secolului XVIII în strînsă legătură cu intensificarea luptei politice a maselor, cu afirmarea lor crescîndă pe arena istoriei, conceptul de opinie publică a cunoscut în aprecierea sa cele mai izbitoare contraste, de la defăimarea vulgară pînă la celebrarea virtuților lui.

Relevînd excepționala importanță a opiniei publice ca factor social-politic, unii autori au socotit-o „regina lumii”, „judecătorul cel mai competent și de cea mai mare autoritate pentru a defini țelurile politicii unei națiuni”, „forța care stă la baza conducerii statului”; pentru alți autori, dimpotrivă, ea a reprezentat „un grup momentan de judecăți, mai mult sau mai puțin logice, reproduse în nenumărate exemplare de către persoane din aceeași țară”, „ceva efemer, schimbător asemenea vremii”, motiv suficient și convingător pentru a nu fi luată în serios.

De aceea, o analiză a conceptului de opinie publică, adică precizarea sferei conținutului, determinărilor lui interne, trebuie să se ridice de la critica acestor concepții sau a altora conservatoare, arbitrare, neștiințifice, reacționare chiar, pînă la descifrarea legităților, mecanismelor interne ale constituirii și mișcării

* Dumitru I. Mazilu, *Opinia publică în socialism*, Editura științifică, București, 1971.

curentelor de opinie în viața socială. Este tocmai ceea ce își propune să urmărească, în primul rând, și autorul acestei lucrări. Sînt prezentate, fără să se oprească în detaliu asupra lor, concepțiile după care „opinia publică ar acționa ca o replică în raport cu ceva ocazional“, neputînd avea un rol important în adoptarea deciziilor, „intervenția eficientă a ei fiind irealizabilă“.

Pe de altă parte, autorul relevă și aprecierile mai realiste, care, subliniind unele tendințe în manifestarea și evoluția opiniei publice, nu pot să nu admită că ea reprezintă un fenomen politic ce trebuie luat în seamă, că ea își aduce o contribuție considerabilă la înfăptuirea idealurilor de „dreptate, binefacere, neprejudiciere și autoperfecționare“. Opinia publică s-a manifestat dintotdeauna, în viața societății, ca o prezentă activă în mersul evenimentelor. S-ar putea spune că nu a existat și nu există latură sau domeniu al vieții sociale față de care oamenii să nu aibă păreri și nu există acțiuni sau conduite, de la cele economice la cele politice, morale, în care opinia publică să nu intervină ca un activ element.

Dar, oare, reprezintă ea, în orice condiții de loc și de timp, o forță infailibilă, „regina lumii“, exprimă ea întotdeauna chintesența înțelepciunii, adevărului, este ea „judecătorul cel mai competent și de cea mai mare autoritate“, este ea, invariabil, purtătoarea progresului? Cu alte cuvinte, nu există situații în care opinia să exercite o influență negativă în viața indivizilor sau a colectivității? Și dacă se ivesc și astfel de situații, care sînt mijloacele prin care societatea o orientează spre realizarea țelurilor majore de progres? Acestea sînt problemele cărora autorul încearcă, printr-o nuanțată analiză a fenomenelor reale, să le găsească răspunsuri conforme adevărului.

Distingînd opinia publică caracteristică formațiunii gentilice (ai cărei factori sociali-obiectivi au determinat caracterul, funcțiile ei) de cea a societăților scindate în clase cu interese antagoniste, autorul precizează că în toate aceste orînduirii presocialiste ea s-a manifestat ca o opinie de clasă cu un conținut concret-istoric. Ea a fost întotdeauna purtătoare intereselor politice ale clasei care a creat-o și pe care a reprezentat-o. În conținutul ei locul cel mai important

a revenit intereselor politice determinate de anumite interese economice.

Cu excepția anumitor situații, opinia maselor a avut, în viața socială a acestor formațiuni presocialiste, un rol relativ limitat. Dar — după cum însuși autorul precizează — o examinare diferențiată a fenomenelor statului capitalist relevă că, deși nu întotdeauna opinia maselor reușește să obțină schimbările dorite în cadrul măsurilor preconizate sau adoptate de guvernele burgheze, totuși, ascuțitele înfruntări politice dintre opinia maselor și cea a cercurilor capitalului monopolist, puternicele manifestări ale opiniei publice progresiste exprimă faptul că „viața politică contemporană nu poate să facă abstracție de opoziția puternică a forțelor revoluționare, de voința și interesele generale ale acestora“.

Condițiile obiective ale existenței sociale în procesul trecerii de la capitalism la socialism, al edificării socialismului determină mutații fundamentale în conștiința socialistă, concretizate prin noile valențe adăugate în conținutul și modalitățile de realizare a funcțiilor opiniei publice.

Dacă în toate timpurile a fost „o mare putere“, un element activ în desfășurarea evenimentelor, cu atît mai mult în societatea socialistă ea poate interveni direct, activ și eficient în dezvoltarea producției materiale, în respectarea normelor de conviețuire socială, în dezvoltarea conștiinței socialiste, în îndepărtarea vechilor mentalități, idei, atitudini din comportamentul oamenilor.

Apreciem sublinierea de către autor a faptului că nici în socialism opinia publică, cu toată intervenția ei directă, activă, nu reprezintă o forță infailibilă și, mai mult, ea nu exclude orice fel de înrîuriri negative. Autorul menționează că, nefiind un fapt abstract de conștiință, ci, dimpotrivă, „concretizîndu-se în aprecierea și corectarea comportamentului unor oameni prin intervenția și reacția altor oameni“ (p. 34), opinia publică poate să cunoască unele aspecte negative pe care comunitatea umană le presupune chiar în condițiile de netă superioritate aduse de socialism (inconsecvența, inconstanța, tendința de cocoloșire, lipsa de exigență, indiferența și chiar indolența, p. 106).

În strînsă corelație cu această constatare, autorul se oprește, „fără pretenția

de a epuiza problematica", și asupra relației dintre reflectarea spontană și înțelegerea științifică în diferitele reacții ale opiniei publice.

Fără îndoială, socialismul aduce cu sine schimbarea acestui raport în formele și modalitățile ei de manifestare. O nouă existență socială în continuă dezvoltare, perfecționare, o nouă putere politică, o nouă conștiință socială, organisme sociale care acționează conștient, sînt stimuli obiectivi și subiectivi în maturizarea, orientarea opiniei publice, a schimbării raportului amintit în spre predominarea laturii conștiente.

Desigur, acest proces complex este în dependență nu numai de factorii obiectivi, ci și de cei subiectivi, psihologici și ideologici și, tocmai de aceea, el poate cunoaște numeroase elemente contradictorii, profunde și bogate schimbări. Dar, deși se subliniază că printre factorii formativi ai opiniei publice — alături de cei obiectivi — trebuie luați în considerare cei subiectivi, psihologici, ideologici, credem că „posibilitatea reală a apariției unor fenomene negative, contradictorii în procesul formării și manifestării ei“ (fenomene pe care le-am amintit mai sus) nu pot fi lîmpede înțelese accentuîndu-se pe „vechile trăsături pe care și le-au format în relațiile cu semenii lor“, oamenii (p. 106), pe aspectele negative pe care viața comunității umane le presupune chiar și în condițiile socialismului (p. 34).

Societatea socialistă constituie un teren fertil pentru formarea noului profil etic, spiritual, căruia-i este proprie receptivitatea, deschiderea față de ceea ce este nou, progresist, față de tot ceea ce contribuie la dezvoltarea morală și îmbogățirea orizontului spiritual. Multiplele posibilități existente în acest sens pot fi deplin valorificate numai în dependență de munca politico-ideologică, de activitatea cultural-educativă, de conținutul și orientarea acestei activități.

Tocmai de aceea, o abordare analitică a fenomenelor negative prezente în formarea și manifestările opiniei publice ne-ar impune ideea că factorii ideologici sînt cei mai responsabili de acestea.

O analiză mai detaliată a structurii, configurației opiniei publice, relevarea prezenței reprezentărilor stereotipice, a prejudecăților (cu toată încercătura lor pozitivă și negativă) în exercitarea rolului ei apreciativ și corectiv, ar permite

surprinderea nuanțelor intime ale mecanismului acțiunii ei, precum și dezvăluirea aspectelor negative prezente în unele dintre reacțiile ei. Ea ar face posibilă (și aceasta este lucrul cel mai important) și găsirea mijloacelor eficiente pentru înlăturarea acestora. Considerăm și noi (ca și autorul cărții recenzate sau alți autori care s-au ocupat de această problemă) că o cunoaștere științifică a opiniei publice, a stratificării ei în scopul descifrării conținutului, particularităților, variațiilor pe care le îmbracă, este realizabilă prin utilizarea tehnicilor statistice, a metodei anchetelor de opinie, ca și pe alte căi.

În concluziile lucrării sale, autorul arăta că sensurile umane majore ale îndeplinirii rolului opiniei publice, cadrul democratic de afirmare a ei sînt cele două principale laturi determinante ale influenței ei în viața socială și individuală, în dezvoltarea personalității (p. 177).

Cartea profesorului D. I. Mazilu are meritul de a fi prima lucrare de proporții relativ mai mari (din literatura noastră marxistă) dedicată exclusiv unei problematici ce privește această importantă forță motrice a progresului — opinia publică. Nota distinctivă a ei o constituie analiza diferențiată, nuanțată.

Alături de afirmații, cărora ne alăturăm total, am semnalat și unele observații critice (mai degrabă ele constituie și preocupările noastre) care nu micșorează valoarea cărții, ce se înscrie pe linia unei certe reușite.

STELA MARICA

Revista maghiară de sociologie.

Concomitent cu „Viitorul social“, revista românească de sociologie (București) a apărut la Budapesta primul număr al periodicului „Szociológia“ (Sociologia), publicație editată de Secția de sociologie a Academiei Maghiare de Științe. Evenimentul în sine este îmbucurător. Se adaugă încă o revistă la numărul celor existente în țările socialiste, crescînd astfel și posibilitățile de comunicare periodică a rezultatelor în investigarea realităților socialiste, de schimb reciproc a informației științifice,

de afirmare a sociologiei marxiste. Sperăm că, prin activitatea pe care o vor desfășura, cele două reviste vor contribui la sporirea prestigiului cercetării teoretice și empirice marxiste. Dar apariția concomitentă a celor două reviste o dorim și o putem interpreta și ca simbol al strînsei colaborări din trecut și viitor dintre sociologii Ungariei și României socialiste.

Dacă ne întrebăm asupra destinului viitor al revistei maghiare, avem motive să formulăm un răspuns optimist. Mai întâi, există în țara vecină frățescă o mișcare sociologică remarcabilă, atât în planul teoriei marxiste a societății cît și în cel al cercetărilor de teren — de mare amplitudine, de certă calitate tehnică —, mișcare care se desfășoară impetuos în ultimii zece ani. În al doilea rînd, colegiul redacțional, așa cum este alcătuit, ne oferă o garanție în plus a unei activități rodnice a revistei maghiare de sociologice. Din acesta fac parte unii dintre cei mai productivi, mai temeinici teoreticieni și cercetători de teren, din cîte cunoaștem noi, din sociologia maghiară: Hegedüs András, Kulcsár Kálmán, Molnár László, Szecső Tamás, Szelényi Iván și alții.

Divizat în patru rubrici (*Studii, Atelier, Învățămînt sociologic, Observer*), primul număr debutează cu un scurt și dens omagiu adus regretatului Erdei Ferenc, unul din cei mai asidui cercetători și mai profunzi cunoscători ai satului maghiar, unul din intelectualii de frunte ai țării vecine, care din tinerețe „s-a identificat cu ideile socialismului și — în înțelesul cel mai riguros al cuvîntului — a servit pînă în ultima clipă a vieții sale transpunerea lui în viață” (p. 5). Lui Erdei Ferenc îi aparțin lucrări fundamentale despre satul și țărănimea maghiară, despre relația sat-oraș în Ungaria capitalistă și socialistă. Amintim cîteva: *Țăranii* (1938), *Orașul maghiar* (1939), *Satul maghiar* (1940) și *Societatea țărănească maghiară* (1941), cea mai importantă după aprecierea specialiștilor. După revoluție, Erdei Ferenc a desfășurat o bogată activitate de cercetare — consemnată în numeroase studii — și organizatorică în cadrul Academiei de Științe din Ungaria.

În continuare sînt publicate patru studii, consacrate, primul, relației dintre structura socială și sistemul școlar (Ferge Zsuzsa), al doilea stratificării clasei

muncitoare maghiare (Kemény István), al treilea, raportului dintre regimul locuințelor și structura socială (Szelényi Iván), iar ultimul, analizei concepției lui Elton Mayo și orientării „Human relations” în teoria organizațională.

La rubrica *Observer*, Andorka Rudolf semnează o amplă sinteză a literaturii de specialitate mai noi, cu privire la rezultatele, metodele și problemele cercetărilor în sfera mobilității sociale. Sînt abordate succesiv, în această sinteză informațională foarte densă, începuturile investigațiilor mobilității sociale, cercetările de nivel național în acest domeniu, metodele de analiză a mobilității, factorii mobilității, comparațiile mobilității în cadre naționale diferite, mobilitatea și școala, acțiunea factorilor psihologici și demografici asupra mobilității, mobilitate și atitudine (poziție) politică, mobilitate și comportament deviațional. Această sinteză face 188 de trimiteri la cîteva zeci de specialiști marxști și nemarxști, reputați în cercetarea mobilității.

Celelalte rubrici cuprind de asemenea materiale interesante despre activitatea grupului de sociologi de la Institutul de Științe sociale, cu privire la experiența de predare a sociologiei la Școala Superioară Politică, ș.a.

ION ALUĂȘ

O valoroasă lucrare despre stratificarea societății socialiste.

În cartea* la care ne referim, Ferge Zsuzsa își îndreaptă atenția spre acele raporturi sociale fundamentale care explică geneza, conținutul, formele și finalitatea sistemului de diferențieri sociale în socialism. Autoarea ne prezintă, încă din primele pagini, o suită de greutăți pe care trebuie să le depășească o asemenea investigație.

În primul rînd se remarcă faptul că aparatul teoretic, conceptual care vizează acest domeniu, nu este însă satisfăcător elaborat, suficient de precis, chiar și cînd este vorba de marxism, care a

* Ferge Zsuzsa, *Társadalmunk rétegződése*, Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvtár, 1969.

rostit în acest domeniu un cuvânt greu. Autoarea arată că sînt insuficient de clare chiar conceptele de: egalitate socială, inegalitate și diferențiere socială. Autoarea subliniază caracterul lor destul de abstract și uneori chiar cu o oarecare pecete de utopism (conceptul de egalitate socială).

Un alt grup de impedimente vizează aspectul metodologic al problemei. Se resimte serios lipsa modelelor de cercetare, sînt insuficiente încă mijloacele de convertire a rezultatelor teoretice în concepte, tehnici și metode operante în cercetarea concretă. Tot în această ordine de idei se înscrie greutatea surprinderii unor fenomene complexe și dinamice în tiparele rigide ale formulilor matematice sau ale evidențelor statistice (cazul dimensiunilor teoretice de putere, cultură, școlarizare etc.). În continuare se arată neajunsurile ce decurg din caracterul insuficient și incomplet al documentelor din arhive, al statisticilor referitoare la structura și dinamica socială ungară ante- și postbelică. Lipsa lor nu permite surprinderea cu ușurință și exactitate a elementelor de continuitate și discontinuitate din acest domeniu.

Ultimul grup amintit de obstacole, dar nu și ultimul ca importanță, este legat de optica momentană a cercetătorului, de lipsa judecăților retrospective, avînd în vedere că se cercetează un fenomen în plină desfășurare, cu tendințe contradictorii și inegal dezvoltate, unele maturizate iar altele în germene, unele evidente, altele voalate. Acestea uneori pot pune o pecete negativă pe caracterul obiectiv și pe statornicia concluziilor.

În această lucrare cîntărirea realistă a greutăților se împletește cu efortul susținut de a le depăși, ceea ce dă lucrării o notă de mare seriozitate.

Bogăția tematică a cărții nu ne permite o expunere a conținutului fără riscul unei nepermise sărăciri. Putem însă spicui cîteva momente care să sugereze măcar o parte din numeroasele ei calități.

Problematika deosebirilor sociale în societatea socialistă stîrnește interes, mai ales dacă e gîndită în corelație cu problematica egalității și chiar a inegalității sociale. Autoarea arată că fiecare mare transformare socială revoluționară, sărăcind inegalitatea socială cu cîte o dimensiune (generică, juridică, politică) a

îmbogățit-o în același timp cu o dimensiune constantă, egalitatea socială, chiar dacă fiecare generație de luptători a visat utopist o egalitate socială absolută.

Socialismul însă a realizat esențialul, desființînd fundamentul obiectiv, instituțional al exploatării și inegalităților sociale, creînd pentru prima dată platforma obiectivă pentru desfășurarea procesului de egalizare socială, de omogenizare a societății. Însă tot socialismul, ca proces real de edificare, a dovedit că pe fundalul omogenizării apare procesul contrar, al diferențierilor. Din observarea acestei realități contradictorii s-a născut nevoia firească de a se lămuri ambii termeni ai relației și mai ales temeiul cauzal, caracterul și consecințele sociale ale sistemului de deosebiri, pentru a vedea dacă ele țin de societatea trecută sau dacă măcar o parte din ele sînt proprii, caracteristice socialismului. În acest context, autoarea și-a pus pe bună dreptate întrebarea care sînt componentele și relațiile sociale care determină aceste diferențieri, care este modul manifestărilor concrete, ce pondere au ele în viața socială, între ce limite satisfac ele niște cerințe firești, importante ale naturii umane, stimulează ele oare programul social și dezvoltarea individului? N-ar putea ele, oare, de la anumite limite, să constituie surse pentru noi tensiuni și conflicte sociale? Pe acest fond de întrebări își bazează autoarea analiza multilaterală și minuțioasă. Explicînd fenomenul diferențierilor, printr-o fină analiză a realităților de care el este legat, autoarea construiește, în același timp, un model teoretic și metodologic de cercetare al sistemului de diferențieri sociale specifice societății socialiste. Cred că realizarea acestui model constituie contribuția și meritul substanțial al cărții. Aici dovedește autoarea priceperea valorificării bunurilor cîștigate de cugetarea marxistă, aici își aduce contribuția de originalitate.

Demersul meticolos al explicării procesului diferențierilor conduce la concluzia că și în socialism dinamica socială are caracter complex și contradictoriu. Fenomenul egalizării sociale nu înseamnă și nu trebuie să ducă la uniformizarea indivizilor. Egalitatea socială concretizată, materializată în efectele omogenizării sociale, vizează condițiile fundamentale necesare dezvoltării armoni-

oase a societății și dezvoltării unei vieți realmente umane pentru individ. Procesul corelat, contrar, îi diferențiază și într-un anumit sens îi ierarhizează pe oameni, conferindu-le locuri, roluri diferite, mod de viață, exigențe și idealuri diferențiate.

Se subliniază ideea că acest aspect al vieții sociale nu numai că există și în socialism, dar are și un caracter necesar, fiind determinat de un complex de factori naturali și sociali, răspunzând unor cerințe și caracteristici specific umane. De asemenea, autoarea arată că uneori aspecte ale diferențierilor sociale necontrolate și nedirijate suficient în dezvoltarea lor, de către societate, pot primi o încărcătură tensională care poate avea și efecte deosebit de negative.

Ocupându-se doar de aspectul social, autoarea dezvoltă rolul fundamental al diviziunii sociale a muncii în apariția sistemului diferențierilor sociale din socialism. De data aceasta nu joacă rol determinant proprietatea asupra mijloacelor de producție ca și în cazurile diferențierilor sociale din societățile pre-socialiste. Dimensiunea proprietate va rămâne decisivă pentru caracterul societății, pentru omogenizarea socială, iar alte coordonate ale diviziunii sociale a muncii, mai legate de dezvoltarea aptitudinilor indivizilor, vor determina sistemul deosebiriilor sociale. Deci, locul în societate și rolul individului depind acum, mai ales, de modul dezvoltării și realizării lui personale, de calitățile și comportamentul său personal și nu, sau mai puțin, de origine și moștenire. Autoarea atrage atenția și asupra amprentelor ce le mai lasă vechea societate, vechea diviziune socială a muncii, surprinse mai ales în dimensiunile origine socială, avere, cultură etc.

Subliniind caracterul foarte complex al procesului diviziunii sociale a muncii și al mecanismului formării sistemului de diferențieri, autoarea accentuează nevoia dimensionalizării teoretice a fiecărui aspect investigat, dimensiuni care apoi să fie utilizate în analiza structurii și stratificării sociale de diverse tipuri. Lista acestor dimensiuni este bogată și ele sînt ierarhizate după importanță, sînt combinate în felurite moduri, pentru a le utiliza drept criterii în studiul structurii societății. Între acestea reține atenția rolul complex al unor dimensiuni ca:

putere, școală, cultură, în distribuirea locurilor și rolurilor deosebite în viața socială. Poate fi reținut rolul complex al școlii, rolul său de canal principal atât pentru omogenizarea socială, cît și pentru diferențierea socială.

Aportul metodologic cel mai substanțial al cărții se leagă mai ales de modul iscusit de a transpune modelul dimensiunilor teoretice ale diviziunii sociale a muncii, ca fundament pentru diferențieri, la necesitățile cercetării lui concrete. Aplicarea dimensiunilor teoretice nu se face în forma lor pură, ci ele se reinterpretează, se recomandă, se adaptează la niște nevoi concrete. Observația cea mai încărcată de semnificații metodologice este aceea că modelul teoretic nu se suprapune perfect peste sistemul păturilor și grupurilor sociale reale. Există două pericole pentru cercetătorul neavizat. Ori grupurile teoretic rezultate sînt mai numeroase ca cele din realitate, diferența vidă, teoretică fiind rezultatul unei hiperdisecări analitice a fenomenului, în planul gândirii abstracte, ori se poate ca sărăcia schemei teoretice să nu permită cuprinderea tuturor păturilor sau grupurilor sociale, sau chiar dacă le surprinde, să nu le redea clar caracteristicile. Și autoarea întreprinde un nou efort de interpretare, de combinare și disecare a dimensiunilor teoretic stabilite, în vederea utilizării lor efective în cercetarea de teren. Urmărind cursul investigației concrete putem observa și modul concret în care utilizează alte date și informații referitoare la sistemul diferențierilor sociale. Utilizînd deci foarte elastic modelul teoretic și metodologic creat, autoarea reușește să depisteze și să explice multiple și contrarii aspecte ale structurii și mobilității sociale maghiare, descifrînd și unele tendințe care par a fi, la ora actuală, fundamentale.

În încheiere, aș mai consemna ținuta etică înaltă a cărții, concretizată mai ales în curajul și dorința de a privi adevărul în față, cu toate fețele lui pozitive și negative. Preocuparea de a nu deforma lucrurile este realmente utilă atât pentru cunoaștere cît și pentru influențarea practică a fenomenelor sociale și constituie, în același timp, o pildă demnă de urmat pentru orice cercetător.

LIGIA IRIMIE

Optimizarea selecției și pregătirii sportive.

Bogatului palmares sportiv pe 1971 i se poate conexe și laudabila realizare pe tărîmul cercetării științifice a fenomenului sportiv, concretizată — printre altele — în apariția volumului *Studii de sociologie, psihologie, biologie, și metodică a educației fizice și sportului*, Editura Stadion, 1971. Realizat sub redacția conf. dr. Nicu Alexe, directorul Centrului de cercetări științifice și documentare tehnică, pendinte de Consiliul Național pentru Educație Fizică și Sport, volumul înmănușiază rezultatele cercetărilor efectuate în anul 1969 de către colaboratorii Centrului de cercetări amintit.

Evantaiul studiilor și comunicărilor publicate (în număr de 38, plus prezentarea introductivă semnată de Nicu Alexe) ne oferă posibilitatea de a lua cunoștință despre strădaniile unui harnic colectiv de cercetare științifică într-un domeniu atât de vast, de iubit de marele public și controversat în același timp, cum este educația fizică și sportul. Privită dintr-un astfel de unghi, lucrarea răspunde unor necesități stringente de optimizare a selecției sportive, pe diferitele trepte și competiții, ca și așezării pe baze moderne, științifice a procesului de pregătire sportivă, de care depinde în măsură hotărîtoare și performanța. Problematicele oferite în materiale ca: *Studiu privind introducerea principiilor modelării în antrenamentul sportiv*, semnat de Vasile Dumitrescu; *Metoda analizei biometrice în sportul de performanță* — de Iosif Maier; *Problema selecției și pregătirii în proba de aruncare a greutății* — de Dan Serafim și V. Dumitrescu; *Studiu privind selecția și pregătirea juniorilor în școala sportivă „Viitorul”* — de Rodica Siclovan; *Metode obiective în selecția fotbalistilor* — de Nicolae Popescu; *Contribuții la metodologia criteriilor de selecție și diagnostic psihologic la sportivi de performanță* — aparținînd lui Ștefan Popescu, Corneliu Răduț, Tatiana Huțuleac, sau *Considerații privind principalele aspecte tehnico-tactice, psihologice, sociologice și metodice ale participanților la Campionatele Europene de box din 1969*, de Corneliu Răduț, V. Dumitrescu, Ștefan Popescu și Eustațiu

Mărgărit — sint relevante pentru ajutorul care-l pot oferi cabinetelor metodic-științifice de pe lângă C.J.E.F.S., ale cluburilor sportive, antrenorilor și cadrelor didactice de specialitate.

Sîntem de părere însă că un asemenea volum, care include numeroase studii și unește efortul unui mare grup de specialiști, ar avea de cîștigat, devenind un instrument mai operant, dacă ar grupa mai riguros — pe probleme sau capitole — materialele publicate, conturînd cu precizie obiectivele urmărite și rezultatele obținute. În al doilea rînd, credem că cercetările ar spori valoric dacă nu s-ar dispersa asupra unui prea mare număr de probleme și ramuri sportive, tratate în majoritatea cazurilor unilaterale (numai sub aspect biologic sau psihologic). Eforturile trebuie conjugate, punînd în valoare avantajele spiritului de echipă a cercetătorilor, abordînd multilateral, interdisciplinar aceeași ramură sau fenomen sportiv sub aspectul sociologic, psihologic, medical, metodologic etc.

Reflecțiile marginale, prilejuite de semnalarea apariției acestui valoros și util volum de studii privind educația fizică și sportul din țara noastră, ne îndeamnă să solicităm extinderea cercetărilor sociologice, îndeosebi, și asupra sportului de masă, contribuind la susținerea măsurilor adoptate recent de conducerea de partid și de stat în această privință. Asemenea studii ca: *Educația fizică și sportul în realitatea socială a satului Buciumi* de Ervin Wilk, — inserat în volumul la care ne referim, sau *Problematicele scutirilor medicale de educație fizică și sport în învățămîntul general, liceal și profesional în mediul urban din Republica Socialistă România* — semnat de Virgil Mazilu și Constantin Șerpe, nu pot fi decît salutare. Astfel de studii, însă, ocupă un spațiu mult prea mic în economia volumului respectiv și în general în cercetările domeniului dat.

Oricum, începutul este bun și promițător. Centrul de cercetări al Consiliului Național pentru Educație Fizică și Sport din R. S. România a deschis o pîrtie ce corespunde pe deplin cerințelor actuale, de așezare a tuturor domeniilor de activitate umană pe temeiul cunoașterii științifice și prospective.

GEORGE TOMUȚA

Intreprinderea Poligrafică Cluj 141/1972

În cel de al XVII-lea an de apariție (1972) *Studia Universitatis Babeș-Bolyai* cuprinde seriile:

matematică—mecanică (2 fascicule);
fizică (2 fascicule);
chimie (2 fascicule);
geologie—mineralogie (2 fascicule);
geografie (2 fascicule);
biologie (2 fascicule);
filozofie;
sociologie;
științe economice (2 fascicule);
psihologie—pedagogie;
științe juridice;
istorie (2 fascicule);
lingvistică—literatură (2 fascicule).

На XVII году издания (1972) *Studia Universitatis Babeș-Bolyai* выходит следующие сериями:

математика—механика (2 выпуска);
физика (2 выпуска);
химия (2 выпуска);
геология—минералогия (2 выпуска);
география (2 выпуска);
биология (2 выпуска);
философия;
социология;
экономические науки (2 выпуска);
психология—педагогика;
юридические науки;
история (2 выпуска);
языкознание—литературоведение (2 выпуска);

Dans leur XVII-me année de publication (1972) les *Studia Universitatis Babeș-Bolyai* comportent les séries suivantes:

mathématiques—mécanique (2 fascicules);
physique (2 fascicules);
chimie (2 fascicules);
géologie—minéralogie (2 fascicules);
géographie (2 fascicules);
biologie (2 fascicules);
philosophie;
sociologie;
sciences économiques (2 fascicules);
psychologie—pédagogie;
sciences juridiques;
histoire (2 fascicules);
linguistique—littérature (2 fascicules).

43906